

www.e-rara.ch

Ioannis Oecolampadii de genuina Verborum Domini

Ökolampadius, Johannes

[Strassburg], [1525?]

Universitätsbibliothek Basel

Persistent Link: <https://doi.org/10.3931/e-rara-87344>

[De verbis caenae Domini Io. Oecolampadii Expositio.]

---

www.e-rara.ch

Die Plattform e-rara.ch macht die in Schweizer Bibliotheken vorhandenen Drucke online verfügbar. Das Spektrum reicht von Büchern über Karten bis zu illustrierten Materialien – von den Anfängen des Buchdrucks bis ins 20. Jahrhundert.

e-rara.ch provides online access to rare books available in Swiss libraries. The holdings extend from books and maps to illustrated material – from the beginnings of printing to the 20th century.

e-rara.ch met en ligne des reproductions numériques d'imprimés conservés dans les bibliothèques de Suisse. L'éventail va des livres aux documents iconographiques en passant par les cartes – des débuts de l'imprimerie jusqu'au 20e siècle.

e-rara.ch mette a disposizione in rete le edizioni antiche conservate nelle biblioteche svizzere. La collezione comprende libri, carte geografiche e materiale illustrato che risalgono agli inizi della tipografia fino ad arrivare al XX secolo.

Nutzungsbedingungen Dieses Digitalisat kann kostenfrei heruntergeladen werden. Die Lizenzierungsart und die Nutzungsbedingungen sind individuell zu jedem Dokument in den Titelnformationen angegeben. Für weitere Informationen siehe auch [Link]

Terms of Use This digital copy can be downloaded free of charge. The type of licensing and the terms of use are indicated in the title information for each document individually. For further information please refer to the terms of use on [Link]

Conditions d'utilisation Ce document numérique peut être téléchargé gratuitement. Son statut juridique et ses conditions d'utilisation sont précisés dans sa notice détaillée. Pour de plus amples informations, voir [Link]

Condizioni di utilizzo Questo documento può essere scaricato gratuitamente. Il tipo di licenza e le condizioni di utilizzo sono indicate nella notizia bibliografica del singolo documento. Per ulteriori informazioni vedi anche [Link]

IOANNIS OE

COLAMPADII DE HIS VERBIS

Domini, Hoc est corpus meum, Expositio.

excitarunt quidem me torpescentem, nihilq;
talc cogitantem, & amici, & aduersarij, &
E quantum illi blande, tantum hi importune, ut
ea que publice de Eucharistia pridem asseru-
eram, chartis quoque commendarem. **Bona**
autem in domino spes, ut periculosa, tanquam periculo ca-
rentia, ne detrectarē, animos mihi addidit, ac confirmauit
maxime, quod non nihil lucri sanctioris affulgeat. **Nisi** enī
que doceo in gloriam dei utilitatemq; fratrum cessura spe-
rarem, nemo tante apud me authoritatis foret, cui pare-
rem, de talibus scribere hortanti. **Nunc autē** & utilia &
pia traditurū me, nihil ambigens, id opere tam amicis quā
aduersarijs debeo. **Illis** quidem, ut in doctrina confirmati,
libenter etiam in officio remaneant, **his autem**, ut ex inimi-
eis, redditi amici, uel saltem minus inimici, cessent à conuul-
tjs & obtrectationibus. Nam dum mihi maledicunt, ani-
mabus suis male consulunt. Aut si omnino decretum eis,
maledicendo pergere suum prius morbum prodiuri, quā
meam incommodaturi sint innocenciam. Tametsi quantū
ad me attinet, aspergi me uel innocentem probris corā ho-
minibus, quā uilios mala conscientia ambulare corā deo
minoris faciam. Porro certus sum amicorum desiderio sa-
tisfieri, quoniam suo pte ingenio, uel non multum repug-
nant,

*Ca. impellens
script. h. g.*

*Finalis. s. i. r. e.
na*

Finis &

DE VERBIS CAENAE DOMINI

Pectus
uerbo ta
ctū quale

nant, uel si non ubiq; quantū satis responderetur, in his quæ non contra decum libenter conuiuent. At cum aduersarijs quo pacto sit agendum, mente uehementer angor. Pacē offero, eamq; non simulatam, Erudiri si errarem, beneficij loco ducerem, Nolim contendere, nolim rixari, nolim osores meos, etiam offensus, habere peius: hoc magis specto, ut ueritati cedentes detrahendi finem faciant, precorq; dominū nostrū IESVM, ut cuius munere, pectus meū inuidia caret, eiusdē dono et stilus neminē exasperet, aut si quē tristitia afficiat, tristitia afficiat utili, non conficiat damnosa. Equidem illis non succenseo quos per ignorantiam peccare noui, in quorum ualitudinario non ita pridem & ipse decubui, maximeq; in me didici, quid sit homo, & quantum gratia domini opus habemus omnes, angor tamen mecum quomodo illis tam exasperatis respondeam. Suspitosæ sūt inimicitie omnes, in alienis propria sibi crimina quæruntur obijci, in malam partem interpretantur etiam quæ candide fiunt, ad excusationes obtinent aures, beneficijs irritantur, preces aspernantur, deniq; in solis gaudent lapsibus, utinam autem uel illis saturati placidiores fierent. Age consulta dissimulatione, præteritis illis, quandoquidē omnino respondendum est, ad errorum comunem Magistrum me conuertam, ne condiscipuli ex postulari secum aduertent. Is enim est, qui nos simul in barathrum erroris præcipit auit. Bibimus ex eius fontibus, non aquam uiuam, sed nequid dicam asperius, turbulentam. Non autem Thomam Aquinatam, neq; Albertum, neq; Scotum, neq; ex recentioribus quenpiam traducere est animus: Sed Petrum illum

Erroris huius
his uerba, ma:
gister Petrus
Lombardus.

IO. OECOLAMPADII EXPOSITIO.

illum Sententiarum confarcinatorem, quem magistrum ap-
pellant, incuso, qui & ipse errorem suum rapsodo alij,
uti Damasceno, uel Gratiano affricare posset. Neq; hoc
ago de alij beneficijs uelut ingratus eum arguens. Sed me
am aliorumq; seductionem dissimulare non debeo, Quin
nec hominem qui in iudicio Domini aut stetit aut cecidit,
exosum. Sed errorem profligatum uelim, qualem aut ille
auxit, aut alij non multum ab eo uariantes, auctum, aliqua
ex parte: sed non in integrum purgarunt. Quapropter nec
cum laruis pugnam in eo, quamuis ante aliquot annos e-
uiuus ille excesserit. Viuit enim liber eius adhuc, Myriadi-
bus aliquot satellitum stipatus.

Ille igitur distinctione decima. quarti libri. Asserentes
Christum eo tropo dixisse, Hoc est corpus meum, quo Pau-
lus dixerat, Petra erat Christus, proscindit & insectatur,
tanquam insanos Hæreticos: nō aniaduertens, quod interim
faciat Hæreticos ex præcipuis & antiquissimis doctoribus
quos in hac sententia fuisse, abunde cum gratia dei com-
monstraturum me confido. Neq; dissimulandus ille error
est, quem multi ex uerbis istis suxerunt, ex quo & alij er-
rores multi profluunt. Etenim nisi probe cauerimus ac cir-
cumpecti fuerimus, fieri potest, ut impingamus, uel in ido-
latriæ crimen, uel in crassæ cæcitatæ caligine inuoluamur
terq; quaterq; miserabiles ac miseri, tanto magis deploran-
di, quanto minus nostram agnoscimus miseriam, & lan-
guidiore conscientia tanquam misericordiam omnem asse-
quuti, iudicis aduenientis faciem non reueremur. Illum
sanè errorem in multis cordibus profundas adhuc agentem

ejus uerba e-
lib. 7. dist. 10.

DE VERBIS CAENAE DOMINI

radices, pridem pro suggestu ipse cum fratribus cauendū aperte monui, nunc autem quā iuste hoc factum sit, & quā procul à temeritate fuerimus, ampliori declaratione monstrabo: Respondurus interim etiam aduersarijs, quanta fieri potest mansuetudine, quos oro, per Christū, si quod exciderit amariius uerbum, ne in se amare dictum suspiciantur, sed persuadeam sibi, nos longe atrocioribus irritatos: ac cogitent rei indignitatem etiam ab inuito & leuissima talia extorquere, nonnunquam etiam uitiosis stomachis *καὶ πρὸς* magis salutarem.

Exordiamur ergo, & quia ὁ τροπὸς & prae alijs haereticiis insanos esse dicit, tropum illum sermonis praedicti agnoscentes, quāuis in hac re soli illi sapiant, uideamus primum, neminem ante causam auditam condemnantes, animae uel sane mentis sint uerba quae loquantur, alioqui nihil tam facile, quā insanāe quempiam arguere. Dixit & Festus Paulum insanum, qui caelestia mysteria norat, quique ueritatis ac sobrietatis eloquebatur uerba. Annitebantur & amici Christi Iesu secundum carnem, tanquam insanum cum comprehendere. Iure dicet quispiam illi patrocinator, qui uirtutem Dei iuxta modum naturalium rerū metiuntur, insani censentur. Quasi scilicet nos hi simus, propter tropum, quo scripturam interpretamur? Verū antequam subsuam & colligam argumentum, Non refragor ei quod praemittitur. Nemo enim non fatebitur insanū qui absq; alis transmare uolare, & lippientibus oculis ardentissimum solis iubar intueri conatur. Excellentem claritatem non ferit infirmus oculus. Hæc igitur recte se habet.

Quid

Verba Lombard.
di. an sint sana
mentis.

obicit.

Resp.

concedit
magis.

IO. OECOLAMPADII EXPOSITIO.

Minor negat.

Quid ultra? Oramus ne hoc furoris in nos reijcias ô Gnomologe. Non enim fatemur quòd uirtutem dei nostris uiribus expèdamus. Metimur & nos suo pede ingenij angustia, scimus esse terminos quos transgredi nō licet. Frustra laboraremus, si ad intellectus nostri mensuram uel cubitum addere conaremur. Et ego nōnulla id genus à me olī scripta agnosco, quū supra modum admirarer sine iudicio que uis, utinam autem alia tam uere quā illa, uel illa tam apposite quā uere scripta, non pœniteret lucubratiuncularum, tunc euulgatarum, quibus modo non solum patrociniū denego, sed incendium & abolitionem imprecor, si tibi parū utiliter edita sunt: & si uoti compos fuero, gratulabor & gaudebo. Nihilominus quod ad rem attinet tū uobiscū bene dixi: Stultū nati, ad id quod assequi impossibile. In hoc concordēs, Mox autem digrediemur.

Non crimus hanc ob rem ad asininam redigendi simplicitatē ut prætercurramus, si quid proponatur utile, cōtem Ediscēdamus, si quid reueletur hōctū, reijciamus si quid cōmuni utilia. cēt pater luminū, ad tenebras magis quā ad lucem nos conuertentes, Quis ita arguit? Quæ captum transcendunt, *Inapta rōcōinō.* ne uiribus humanis indagentur: ergo de sacramentis nihil inquisieris? Probare primum oportehat, sacramenta hęc, ex genere esse ἀκατάληπτον & incōprehēsi- Impostobiliū, Ad dementādos discipulos, cōpendiaria ars impostorum rum ars. est, Affirmare credēdū quicquid effutierit, & si à quopiā rogati fuerint, quare nam talia dicant, Interrogantium ora constringere & susurrare: Arcana sunt & cabalistica, adoranda non ediscēda, satis fuerit αὐτὸς ἔφα. Ipse dixit

DE VFRBIS CAENAE DOMINI

Si dixeris, quomodo hæc fieri possunt, Apostata ~~et~~ Capere naitã & Nicodemũ carnalẽ appellare. Verbũ enĩ quomodo, ubi de Sacramẽtis fit mentio, incredula mẽtis iudicium est. *Su surrijs illis primũ respondẽdũ erit.* ●

Mysterio
rũ diuer-
sitas.

~~Non omnium mysteriorum eadem est ratio.~~ *Mysteria enim & sacramenta non unquã appellamus in genere, omnia occulta, quoquo pacto, etiam si doceri ac disci possint, modo à multis sint abstrusa, ut quum dominus dicit: Vobis datum est nosse mysterium regni dei. Et Paulus orat, ut de tur sibi sermo in apertione oris, quo notum faciat mysterium Evangelij. Prudentes sanẽ negociatores distrabunt omnia sua, ut illa sibi parent, quæ compararent minime, si prorsus non cognoscerent, at canibus & porcis tales margaritæ non sunt offerendæ. Itaq; multa dicuntur sacramenta, non quod initiatis sint incognita, sed quod rudibus & nondum imbutis non sint reuelata.*

*Sacramta
in qd
immedi-
gablia* *Symphic
h* *Enibus*

Sacramentorum igitur quedam etiam mystis & initiatis sunt inperuestigabilia, quedam uero nihil prohibet, quã ab initiatis, quantum ad sacramentorum rationem plene

imperue cognoscantur.

stigabilia *sacramẽta* *is.* **Ex priorum sacramentorum classe, quæ nostram paruitatem modis omnibus transcendunt, sunt sacramenta diuinae generationis, processionis, prædestinationis, & aliorum, in quorum plerisq; ultra nominum cognitionem, modum perscrutari uituperabile ac damnosum fuerit, quã & carni impossibile est de illis cognoscere aliquid.**

Illis adu. mera sacramentum ac arcanum incarnationis ac resurrectionis, & omnia, quæ præter naturæ ordi-

nem

IO. OECOLAMPADII. EXPOSITIO.

nem mirabiliter. à deo uel ab angelis fiunt, Quomodo enī
 crassa nostra capita indagarent, quo pacto, ex nihilo mundus
 esse cœperit, quo pacto ex puluere tam elegans corpus
 Adæ prodierit? quo pacto Elizabeth sterilis, uel uirgo Ma-
 ria fecunda fuerint, quo pacto mortui ante tot secula in su-
 is corporibus ad tantam gloriam sint resurrecturi? Succum = Ecclesia-
 beremus planè, nisi lucerna in caliginoso hoc mundo nobis stica sa-
 eſset VERBUM dei, & nisi fidei iuuentem ut adminicu- = craneta
 lo, Exclamantes cum Apostolo, O Altitudo ^{cia} sapientie & quibus in-
 scientie dei, quàm inscrutabilia sunt iudici- =
 uestigabiles uia eius.

Verum de his nunc non est sermo, sed de Ecclesiasticis
 que ad exercitationem & confessionem fidei tradita sunt.
 ut per ea uel in unam miliciam conscribanur, uel conscrip-
 ti dignos nos professione testemur. Pugnaret sane recte ac
 utiliter initiatum esse, & ignorare quid actum secum, mo-
 do ille qui initiatum usu mentis non careat, Quid enī sym-
 bolis & monimentis sacramentorum commendatur, sciūt
 initiati, rudes uero nesciunt. Quapropter & Doctores pri-
 sci, ubi parcius mysteriorum meminerunt, dicunt. Sciunt
 imbuti quid dicamus. Itaq; ut prius dixi, sacramenta dicun-
 tur mysteria, non quod domesticis fidei, sed quod his qui fo-
 ris sunt, abscondita sint, Si enim sacramenta ad eruditionē
 instituta sunt, ut à uisibilibus ad inuisibilia manuducamur,
 quomodo excitabunt mentes nostræ, ab his quæ modis om-
 nibus recondita? Non ignota sunt oportet, quæ edificare de-
 bent. Neq; enim ex eorum genere sunt hæc signa, è quo
 signū Gedōnis uel Noë uel Ezechie, ut tam raris ac inu-

*De priorib. hic
non agit*

*posteriora igno-
ta sunt extris.*

à fine hanc.

A 7 sitatis

DE VERBIS CAENAE DOMINI

sitatis modis eueniāt. Nos materiam afferimus, nos prece^s
sacras dicimus, nos deniq; & quid symbola uelint, docere,
uel quo ducere debeāt, ab auctore Christo edocti sumus.

Quare Nicodemus
reprehensus a Christo.

Sane quod Nicodemus audit à Domino. Esou Magister
in Israel & hæc ignoras? non arguitur, in eo quod disan-
do auidus erat, sed quod carnalem sectabatur intelligētiam.
Vnde & subditur à Domino, si terrena dixi uobis, & non
creditis, quomodo si cælestia dixerō, creditis? Et precep-
tor optimus, tarditatem discipuli ferens æquiter, nihilomi-
nus illum desiderio non frustratus est, subiungens, quoniam
Jit regeneratio, & quis regenerationis modus: nempe per
fidem in Christum crucifixum, tamen si tūc aliquanto obscu-
rius, prout temporis postulabat ratio. Similiter & iudeis

Item Capernaui
ta.

in Capernaum dicentibus. Quomodo hic poterit carnē su-
am ad manducandum dare? Abunde satisfactum erat si
dixisset esse uoluisset. Clamant quidem durus est hic
sermo, sed non manent, donec frangatur corticis duricies,
& nucleus appareat. In ligni p̄fecto tante canae lauti-
cijs, atq; adeo merentur ab his arceri omnes, qui mysterio-
rum ignari sunt uolētes, probare enim se & in illo debet
homo, ac sic de pane illo edere, sciens panem illum esse nō
communem, sed dominicum, & quomodo dominicū. Bar-
tharies plus quā Scythica uel Diomedea est, in panis inuo-
lucro ceu in enigmate, ipsam hospitis carnem querere. Ru-
sticitas est & stupor, non obseruare nec agnoscere, in quo
hospes beneuolentiam suam docet, & pro spiritali carna-
lem requirere cenam. Conferendi nimirum sunt Caperna-
um municipes, Achi Getheorum regi. Achis furibundum
pronunciauit Dauidē uasre se humiliantem, & mutantem

2. Reg. 21

IO. OEGOLAMPADII EXPOSITIO,

os ac saluam in barbitium despumantem, Capernaitæ ar= Caperna
 repticum ac desipientem cœsent Christum promittentem it& ^{similiter} Ach:
 carnē suam ad manducandum. Aches prudentiam Davidis
 non cognosgens illum dimittit. Capernaitæ nō intelligentes
 cœlestem sapientiā, à Christo retrocœdunt. Dauid dimissus
 à fratribus & omni domo patris agnosciatur. Retrocœdenti
 bus Capernaitis honeste confitentur Apostoli per Petrum.
 Domine ad quem ibimus, uerba uitæ æternæ habes, & nos
 credimus & confitemur, quia tu es Christus filius dei uiui.
Aches sunt & Capernaitæ, qui à Christo retrocœdentes,
 mysteria ignorant, & saluam cadentē in barbam, hoc est
 humilia uerba Christi, stultitiam credunt. Retrocœdunt au-
tem & ad perfectam Christi notitiam non perueniunt, nō
 solum qui à sermone Christi abhorrent, sed etiam qui car=
 nalem sibi mensam pollicentur, quasi in pane cōtenta sit ca=
 ro Christi. Petri autem & domestici Christi sunt, qui arca Domesti=
 na sacramēta, & à sæculis abscondita, clarius cognoscunt ci Christi
 procul ab insanie probro alieni. Quibus autem tanta reue=
 lauit pater, qui nescirent quæ sub panis & uini figura pro=
 ponantur, illis ut & nos iungamur. oramus.

Hic statim in ipso adhuc limine, nodum quendam Au= Augusti.
 gustini explicare nos decet. Auersarij enim animaduuer= expensus
 tentes, si quidem animaduertunt, unde Allegoriam istam supra
 mutuati sumus, eiusdem Doctoris autoritate nos depr= psal. 34,
 mere, & inde suum dogma stabilire nituntur, eò quòd eo= in prolo=
 dē loco idē dicat. Ferebatur Christus in manibus suis, quā= go.
 do ipsū corpus suū cōmendans ait: Hoc est corpus meū. Fe=
 rebat enī illud corpus in manibus suis. Videtis autē quomo=
 do se

DE VERBIS CAENAE DOMINI

De cōse. se prodant fallaces Capernaitæ? Quare hoc Augustini di-
 dist. 2. ac tum transiliunt? Quid manifestius, quam quod dicit Chri-
 cesserūt. stum habuisse corpus suum in manus? Et est profecto in al-
 tario quod erat in cœna.

Ex Augustini Verba
 Augustini.

1. inimpudica
 allegoria.

Fratres, absq; dolo & fideliter omnia proferemus, &
 plenius Augustini uerba trutinabimus. Condonamus au-
 tem beato patri, Primo, intempestiuoris allegorie ludum.
 Nam iuxta Hebraicam ueritatem, non est in Samuele
 ferebatur in manibus suis, sed collabebatur inter manus eo-
 rum, ut Hieronymus interpretatus est. neq; hoc apud Græ-
 cos sonat. τὰς φέρει ἐν ταῖς χερσὶν αὐτοῦ, est enim, labeba-
 tur in manibus eius, uel iuxta idiomatis tropum, labebatur
 in manus eius, uel inter manus eius, regis scilicet uel mini-
 stri. Nam αὐτοῦ, græcis non ubiq; reciprocum est. Hebræus
 sanè in plurali dicit, בְּיָדָם, in manum eorum, Sed demus
 hoc lingue imperitiæ. Porro uiderint aduersarij acutius,
 quid dicat Augustinus. Non simpliciter, inquit, ferebat cor-
 pus, sed præmisit, commendans corpus, nimirum in sacra-
 mento. Et subdit, Ipsa est humilitas Domini nostri Iesu
 Christi. Quo breui dicto foelicem aperit allegoriam, colla-
 bentis David. Collabi enim inter manus, uel ferre se in ma-
 nibus. est infirmitatē testari, quæ usq; in hodiernum diem
 quàm uera fuerit, symbolo panis docetur.

2. dicit Comen-
 sans corpus.

- » Et hoc etiam est, quod in sequenti sermone dicit. Quia
- » cum commendaret, ipsum corpus suum & sanguinem su-
- » um, accepit in manus suas quod norunt fideles, & ipse se
- » portabat quodam modo quum diceret, Hoc est corpus me-
- » um, Hic interrogarim eos, qui urgere nos cupiunt his uer-

bis

IO. OECO. EXPOSITIO.

bis, quid sibi uelit cum dicit. Quod norunt fideles? putarint ne fidelibus sacramenta ignota? quid uolunt sibi uerba illa, Quodam modo, & Commendat? Audacter proloquendum erat, si declarabat ibi esse corpus suū. Dum dicit, Quodam modo, sicut ex alijs locis manifestum erit, intelligit, corpus suum adesse, ut in sacramento, id quod non arguit localem corporis in pane presentiam, ut ibi dicamus esse corpus reale, ubi est in sacramento.

Neq; est quod contendatur, norunt quidem fideles sacramenta, sed ignorant modum quo in sacramentis sint, quæ illis esse creduntur. Verum clarissimo testimonio eiusdem Augustini docēbimus, non esse in hoc sacramento, quod uel miraculum sit, uel hominis capium excedat. Nā de illis quæ significant, & quæ admiramur ac cognoscere uel non cognoscere ualemus, aperte tradit in libris de Trinitate, ponēs nouem genera miraculorum & signorum, quæ diuinitatis aliquid sensibus adnuncient.

Cauilli di
lutio.

Quæ
sunt mira
bilia &
signa li. 3
ca. 10. de
Trini.

Primum si persona dei in angelo demonstratur. Secun- 2
dum si in specie, quæ non est angelus, sed quæ per Ange- 2
lum disponitur, & iam erat corpus & ad hoc demonst- 3
rum in aliquam mutationem assumitur. Tertium si in spe- 3
cie, quæ per angelum disponitur, & ad hoc exoritur. 4
Quartum si in homine propheta qui uerba dei loquitur ut 5
si præmittat, hæc dicit dominus. Quintum, si idem fiat 5
nullo tali dicto præmisso, ut dum Psaltes dicit. Intellectum 6
tibi dabo, Sextum, si in factis hoc gerat propheta, ut dū 6
propheta uelimentum diuisit in duodecim partes. Septi- 7
mum, si in re, quæ non est propheta, etiam in terrenis re- 7
bus

DE VERBIS CAENAE DOMINI

• bus existente, ut dum Iacob erigit lapidem. Octavum, in
 „ re quæ sit eadem specie uel aliquantulum mansura, ut ser
 „ pens æneus, qui in speciem ueri serpentis, uel literæ ad sig
 „ nificandum factæ (opinor in nomine tetragrammate.)
 • „ Nonum, si in re quæ sit quidem eadem specie, sed peracto
 „ ministerio transitura. Sic panis ad hoc factus, in accipien
 do sacramento, consumitur. Papæ, quanta in his postre=
 Nō mutā mis docet. Disere enim poteris, nullum ibi esse miraculum
 tur res in id quod postea testatur fieri in apparationibus quas ange=
 sac mēn li operantur. Disere licet non assumi in hoc sacramento
 to sump = res cum aliqua mutatione, ut dum uirga in serpentem uer=
 ta. titur. Maxime autem obserua rem assumi ipso ministerio
 Anathe = transituram. Que omnia tanquam i pissimas abominatio
 ma Lom = nes execratur & anathemizat ὁ 7-1040107 & cum Roma
 bardi & na Ecclesia, quam utinam illustret dominus, ut sit quod
 ecclesie esse prædicata est. Insuper eodem capite, clarius rem agit,
 Roma. in inscitiam posteriorum seculorum, quantum in ipso erat,
 Augusti. præcauens. Dicit enim ea que per angelos sunt admiran=
 „ da & intelligenda, que uero per homines intelligenda tan
 „ tumodo, Dixerat autē supra que per homines fiāt. De qui
 Nihil mi = bus iterū subijcit: Quia hæc homini nota sunt, quia per ho
 randū sit minem sunt, honorem tanquam religiosa possunt habere,
 ab homi = stuporem tanquā mira non possunt. Itaq; illa que per an=
 ne in sa = gelos sunt, quò difficiliora & ignotiora eò mirabiliora
 cramen = sunt nobis, illis autē tanquam sue actiones notæ atq; faci=
 tis. les. Et iterū ut & de sacramento pane eum loqui non possis ire
 inficias. Illas inquit, etiam nubes & ignes quo modo fece=
 rint, uel assumpserint ad significandum quod annunciabāt
 etians

IO. OECOLAMPADII EXPPSITIO:

etiam si dominus uel spiritus sanctus, illis corporalibus formis ostendebatur, quis nouit hominum, sicut infantes non norunt quod in altari ponitur, & peracta pietatis celebratione consumitur, unde uel quomodo conflatur, unde in usum religionis assumatur. Et si nunquam discant, experimento uel suo uel aliorum, & nunquam illam rerum speciem uideant, nisi inter celebrationem sacramentorum, cum offertur & datur, Dicaturque illis auctoritate grauissima, cuius corpus & sanguis sit, nihil aliud credant nisi omnino in illa specie deum oculis apparuisse mortaliu, & de latere tali percusso, liquorẽ illum omnino fluxisse. Mihi autem omnino utile est, ut meminerim uirium mearum, fratresque meos admoneam, ut & ipsi meminerint uirium suarum, ne ultra, quam tutum est humana progrediatur infirmitas. Hæc apud Augustinum, qui non uult nos pueriliter sapere, sed intelligere, ut sciamus quid hæc significent, quæ absque miraculo fiunt, non uult nos ultra quam decet infirmos: At nunc in soi, superbi, ac indociles dicimur, si hoc more de sacris differamus. Quanto satius fuerit, parere Augustino, & consentire ei, qui nullum agnoscit miraculum, nullamque mutationem talem, sed fatetur panem assumi in signum tantum, hocque nostram ratiocinationem non subterfugere. An non iustius & Salomonis Sapienissimi uerba audiemus dicentis: Quando sederis ut comedas cum principe diligenter attende, quæ apposita ante faciem tuam, & statue cultrum in gutture tuo, si tamen habes in potestate animam tuam.

Pro. 23.

Sapiens

DE VERBIS CAENAE DOMINI

Sapiens iubet diligenter attendam quae preposita sunt, im-
postor stipitem me uult, & uim uerbi non scrutantem: un-
de uel impudens redderet allatis eduljijs non contentus,
uel inciuilis & superbus, allata fastidians.

Ceterum copiosioribus coniecturis probabimus, nul-
lum hic miraculum fieri, & proinde nihil ultra captum

Axioma nostrum. Admiratur enim omnia, & sola, quae ultra
Theolo- nostras uires uel rarius fiunt. Receptum itaq; est apud
gorum. solidos Theologos, non esse celebranda miracula, quae ca-
nonicarum scripturarum autoritate non commendan-
tur. At si ut habet τοῦ γινώσκου opinio, Corpus Chri-
sti, hoc modo ut illi aiunt, in altari est, plus miraculo-
rum in uno pane haberemus, quam in ullis dei operibus,
fierentq; illa non semel, ut mundi creatio, uel mortu-
orum resurrectio, non quotidie, ut in deserto Manne
Multipli- pluuia, non certo tempore, ut in piscina probatica salu-
citas mi- tifer aquae motus. Sed quotidie, sepius, & innumeris in lo-
raculorū in pane cis, atq; praeter signorum ac miraculorum singularium ra-
supra om- tionem, quorum natura est manifeste ac efficaciter infir-
nia dei o- morum animos in fide recreare, Haec autem latentia sunt,
pera, si- & secundum uos inuisibilia, sensusq; fallentia, & sic fi-
ne causa. dem non promouent, sed infirmant, conscientias absq; fru-
Que in- ctu reddunt attonitas, ac torquent magis quam ullum ali-
cōmoda ud. Deniq; quod mysticis uerbis pie doctum est, demolium-
ex somni tur, & à Domine mortis memoria in sui rapiunt admira-
atis mira tionem. Non amant latibula, summae charitatis indicia
culis. Psaltes dicit. Memoriam mirabilium suorum fecit, escam
dedit timentibus se. Quod si & memoria mirabilis erit,
memoria

IO. OECOLAMPADII EXPOSITIO.

memorie alia facienda memoria, quæ & ipsa miraculum Memo-
fortassis, & sic nullus finis erit miraculorum. rie me =

Porro haud scio an ullus ex priscis doctoribus mira- moria
culum hoc pro miraculo celebrarit, certe nullus pro tan-
to, quantum facitis. Quare Augustinus in catalogo mira- Augusti.
bilium sacrae scripturae, manifestarium illud miraculum ob iter mira-
ticuit? Paris negligentiae, accusari posset etiam Nazan- cula non
zenus Gregorius, qui miracula Euangelistarum numeris reputat
complexus est. Fortassis Damascenus, & posteriores qui panem.
dam tale quiddam magnificant. Sed non morabitur pru- Nazan.
dentem lectorem qui multis argumentis parum solidum Damas-
se declarat. Hinc etiam post alias coniecturas librum de nus.
sacramentis non esse Ambrosij cui inscribitur, uerisimile Liber
sed Scioli cuiusdam qui in re ualde seria, ludicris argumē sacra-
tis agere pro nihilo habuit. Arguit enim à possibile ad in falso in =
esse, Deus potest talia miracula facere, igitur & maiora scriptus
facit. Quae consequentia, & ego Pauli doctrinam, Mose Ambro.
mansuetudinem, & Ioannis continentiam possedero. Fu-
urus hodie & angelus, Neq; enim Deo impossibile ont-
ne uerbum. Atqui probandum erat, num deus uelit, num
uoluntatem suam uerbo declararit, num uerbum uolun-
tatem euidenter notam faciat?

Certum est, ecclesiam tempore Apostolorum, quo spi Non plus
ritualibus donis locupletior erat, quam nunc est, miracu- admira-
lum hoc, si pro miraculo habuit, non admiratam fuisse. tus panis
Admiracula alia multo minora obstupescabant Aposto. apostolo-
Supra hoc autem non plus admirationis tenuit Apostolos rû tem po
quam supra agni pascalis esu, proinde & ne uerb nu re, quam

DE VERBIS CAENAE DOMINI

agnus *quidem* interrogabant, alioqui ad fastidium & importu-
 nitatem usq; etiā plerq; intempestiue sciscitantes, nūc
 de patre nunc de proditore, nunc de iā, & pusillo tem-
 poris, quo non uidendus, de primatu, deq; eo quod non
 esset mundo se manifestaturus. Qui sit autem quod resur-
 rectio tot signis euidentibus, per dies quadraginta inno-
 uit, hoc ne uno quidem per omnem scripturam, quum sa-
 ne ad ipsum statuendum multis erat opus signis & pro-
 digijs. Neq; nobis asserere tutū est, quod illa tradita sint,
 etiam si facta essent, quae scripta non sunt, quem cano-
 nem licet quidā contemnant, certum tamen, ex Epistola
 ad Hebræos patet, in qua legitur, Melchizedech sine pa-
 tre & matre, eo quod illorū mentionem nullam faciant li-
 tre sacrae, quum tamen palām sit, neminem ex filijs A-
 dam absq; patre & matre.

Atqui Satan ut occultum, ubi nullum erat, miraculum fra-
 geret, quot interim ludibria molitus est? Ea enim quae fal-
 sa ac superstitioni praecipue seruiunt, cui tribueremus re-
 ctius quā mendaciorum patri, cui studium est uarijs ludi-
 ficationibus generi hominum imponendo, ab adoratione
 patris auellere? Nam ut concedamus interim, multa mira-
 biliter circa sacramentum hoc fieri, etiam per bonos an-
 gelos, illa tamen ^{non} tendunt, ut probent Corpus Christi in
 ipso pane, sed ut nostrum erga res sacras affectum parie-
 re adiuuent. Obscurare autem solet cacademon, sim-
 se in pa-
 ne impo-
 stura. Alibi uisus dicitur panis uersus in carnem, ali-
 bi digiti formam induit, alio loco uisa in eo est puelli figu-

IO. OECOLAMPADII EXPPSITIO:

ra. Est ubi crucentur, asseruatirq; in nonnullis locis crucentur ille, & festos dies, meruit noue seruiens idololatrie. Que quantū moueant alios facile ex cultu patet, me uero, ne tantū quidem, qui non ignorem quid permittat deus propter peccata nostra, & didici à domino regnauit antichristū in signis & prodigijs mendacibus, angelūq; satanæ in angelum lucis se transfigurare, Apud eos, qui gentiliū hystorias euoluerunt non est rarū, sanguine pluuisse. *Narrat Iulius Obsequens* Cauræ & Cere terrarū sanguinis fluxisse, quod & per Moysen dominus in Aegypto est operatus imitantibus in hoc & magis. *Idē Iulius* author est, In Albano monte, e pollicis Iouis sanguinem marasse. *Liuius* testis Romæ pluuisse carne. *Quo* Curtius author est, Tyro ab Alexandro obsessa, panem cruorem in mensa sudasse. *Crucitasse* in Germania & imagines confossæ feruntur, quæ omnia demonū ludificationibus accidunt. Et quis tam uecors qui inesse illishumana corpora, dicat? *Roma* quid hodie ferè in singulis templis admirandum obrudat uiatoribus religiosis, ne quod uerum est, dicam superstitionis, omnibus innotescit, Et quod datum est Satanæ imponere, his qui ueritatem in iniusticia detinent.

Prodigia
apud gentes
operas
Satanæ.

Romana
cōmentum

Exemplū autē ex primo Irenæi contra hereses pro Irenæi feram, de Marco mago Valentini heretici discipulo, Hic li. 1. ca. 9 calice uino mixto fugebat se gratias agere, & proluxa Marcus inuocatione, rubicundū & purpureū apparere faciebat, Magus, ut putaretur ea gratia ab his, quæ sunt super omnia suū sanguinē stillare, in illius calicē per inuocationē eius, &

DE VERBIS CAENAE DOMINI

„ ualde concupiscere praesentes ex illo gustare poculo, ut
 „ & in eos stillet, quae per magum hunc uocatur gratia.
 „ Rursus mulieribus dans calices mixtos, ipsas gratias age=
 „ re iubet praesente se, & ubi hoc factum est, ipse alium ca=
 „ licem multo maiorem, quam est ille in quo illa seducta eu=
 „ charistiam facit, proferens & transfundens à minori, qui
 „ est à mulieris eucharistia factus, in eum qui est ab alio al=
 „ latus multo maiorem, statim dicens: Ita illa, quae est ante
 „ omnia inexcogitabilis & inenarabilis gratia adimpleat
 „ tuum intus hominem, multiplicet in te agnitionem suam,
 „ infeminans granum synapis in bonam terram. Et alia
 „ quaedam dicens, in insaniam mittens illam infelicem, ad
 „ mirabilia faciendo. Apparuit, quando maior calix adim=
 „ pletus est de minori calice, ut & superfunderet ex eo. Et
 „ alia quaedam dissimilia faciens exterminauit, & abstra=
 „ xit post se multas. Datur autem intelligi eum & demo=
 „ nem quendam habere, per quem ipse quoque prophetare
 „ uidetur, & quotquot dignos putat fieri participes suae
 „ gratiae, prophetare facit. Maxime enim circa mulieres ua=
 „ cat, easque honestas & ditissimas. Haec Ireneus, Non di=
 „ cam tamen honestatis gratia, quae impurissimus haereti=
 „ cus facere non omittebat. Quis non abhorreret ab hisce
 „ diabolicis praestigijs? Tam non est nouum serpenti anti=
 „ quo, sanctissimis quibusque abuti, Et adhuc suspecta mi=
 „ nus sunt signa quam simplex ueritas? Quod si quis con=
 „ tendat, diuinitus quaedam fieri, ut quod propter indignam
 „ mensam illius participationem, Corinthiorum alij obdor=
 „ micruunt, alij infirmati sunt, & hodie plerique uindictam
 „ domini

IO. OECOLAMPADII. EXPOSITIO.

domini non euadant. Et commemorat Cyprianus martyr Cypria-
 quam igne deterritam, quum aperire uellet arcam in nus ser-
 qua sanctum Domini, Aliam à demonibus possessam, & mone de
 iterum aliam mortem sibi consciuisse indigne comunican lapsis.
 tem, cuidam etiam contrectatum sanctum in cinerem mu-
 tatum. Non contradico mirum esse Domini, sed hac ra-
 tione non euincitur, uerum panis corpus, uel corpus in pa-
 ne, alioqui & cinerem probabis. Etiam symbola sancta Peccates
 rum rerum polluisse, ultionē à iusto deo exigit, ut in Na- in signa
 dab & Abihu. Nonne & qui baptisma irident, flagella & rerū
 ri à Deo mereantur? & non ambigo, quin multi male per figuras,
 diti sunt, qui mala cōscientia tingi se fecerunt, nec tamen ultionem
 propterea, aque additū corpus uel sanguinem fatemur, senserūt.
 tamesi abluti sanguine Christi se ablutos gloriantur, in
 quo baptismus consecratus est. Sicut igitur temeratores
 mysteriorum iure poenam luunt, ita religiosi cultoribus
 ad miraculum usq; prodest fidei simplex & inadulterata
 pietas. Quid est quod Ambrosius de fratre Satyro nar- Ambrosi
 rat, quem munitum Eucharistia in colliario ligata, nau- us.
 fragium non perdidit, Quid & hoc est quod de sacro
 te legitur, qui per medios ignes Eucharistiam gestans e-
 uasit. At nulla his exemplis efficacia probandi est, quan-
 doquidem similia contingunt & alias ob causas. Conua-
 luerunt à corporalibus morbis baptizati. Sararunt mul-
 tos sudoriola ac semicincta & umbra Petri. Dubius
 igitur & omnibus illis immixtam quamdam diuinam uir-
 tutem? quod si fecerimus, quanta diuine adumbratio uirtu-
 tis erit? Illam enim quanto purius nos adiuuat, tanto maior

DE VERBIS CAENAE DOMINI

esse comprobatur. In summa, scriptura tam nullis miraculis hoc sacramentum insigniuit, quàm baptismum, in hoc ut delite scens, corporaliter sit corpus in pane, Etiam si irreligiose tractantes sacra pro sua impietate dignam luerunt poenam. Vnde & nos recte dicemus, rem illam omnium maximam, & miraculum miraculorum secundum uos, apostolos non fuisse admiratos. Recubebant enim & nec exurexissent in cena perhibentur.

Audire mihi uideo, quid respondendum quidam opinentur, nãpe id quod ipse olim respondissem, nondum illustratos spiritu sancto apostolos, simpliciter & obedienter quod sat pie erat, accepisse de pane, & bibisse de calice, & propterea absq; admiratione fuisse, alioquin mirum erat, Petrum in lotionem pedum tam obstinate resistere, & in re multo magis stupenda, ne mutuisse quidem, Quanto scilicet admirabilius domini carnem manducare, quàm à domino lauari, Verum hoc nihil fecit respondere neq; uerisimile, quandoquidem & post datum spiritum sanctum, nihil super ea re literis proditum est. Sed sicut in uerbo dei ac precibus simpliciter permansisse leguntur ita & in hoc frangendi panem ritu. Doceri uelim ubi caeremoniarum ille immodicus apparatus? ubi adoratio? ubi admiratio? ubiq; indicatur pura simplexq; religio, & commendatur cum pietate charitas. Profecto si diuina lege debitores sumus, ut panem illum sacrum, nostris temporibus tanta religione seruemus, colamus & celebremus, quid ab eo cultu exemit apostolos? Cur non emendicauit Paulus à Maëdonibus? & Corinthijs, quo reseruatam panem ornaret, ut præsens Christus adoretur, Hæc non ideo

Petrus
nolens à
Christo
lauari.

nihil emē
dicatum
pro ornā
do pane
Ab apo.

IO. OECO. EXPOSITIO,

dixerim, quod indecenter sacra tractanda censeā, sed ut à
 sæculis apostolorū doceam, quis cultus fuerit Christi, quā
 do adhuc recens effusus sanguis eius ardeuit pectora im-
 buebat. *Ceterum memores erāt dicti dominici. Pauperes* Matthi.
semper uobiscum habetis, me autem non semper habete- 19.
tis. Christum sedente in caelis ad dexteram patris pere- Vbi que
grini in hoc sæculo, & uiduati sponso requirebant, Vn- rendus
de & postea conciliorū decreto, dominicis diebus 7000000 Christus.
interdictæ, & crectis in caelū uultibus stationes ius-
se sunt, quo satis liquet ubi Christū, an in caelo uel pane
adorarint. Porro ut corporali crectioni respondeat animo
rum uiuacitas, etiam hodie in sacris operationibus more
uetustissimo admonemur, Sursum corda audientes, non di- Sursum
citur Corda aduertite erga panem, uel erga altarium, sed corda cur
sursū, ubi scilicet est Christus in dextera patris sedēs. Et dici soli-
ne latius digrediamur, poterimus & ex patrū moribus de- tum.
prehēdere quod nihil horum que nūc uulgus solet mira-
ri soliti sint. Testatur hystorie, Eucharistiā quosdā domi- Eusebius
esitasse, quosdam pueris in manus tradidisse infirmis Hierony,
portandam, quosdam uimineis canistris attulisse, quos- Cypria.
dam & infantiulis communicasse. Qui sanē si hoc modo
affuisse credidissent, exclamassent. Domine nō sum idone-
us ut soluā corrigiā calciancmtorū, & cū Regulo. Domi-
ne nō sum dignus ut intres sub tectū. Porro & nos si ue-
re & toto corde crederemus hoc modo Christū presto, mi-
rū si ab adoratione auelli possumus, & nō dies ac noctes
ante panē illū prosternimur, & pro matutinis & uesper-
tinis horis hoc solū agimus? Attamē parū abest, quā huc-
 B iij usq; proreperit

DE VERBIS CAENAE DOMINI

Vnde, proreperit Monasteriorum quorundam superstitio, *Quae*
hæc noua res, si tam sancta, tamq; pia, quid ad eam opus diploma=
panis re- tis pontificijs? cur tam diu dilata? sed argumentum est,
ligio. quod doctores, sapientioresq; episcopi principio nega=
 runt, à potentiore concessum, & quod patrum non insti=
 tuit prudentia, sequentium admisit ppeestas, ne dicam te=
 Ro. pōti. meritas. Aliunt autem & quosdam ex Romanis Episco=
 pis curasse ante se ferri panem hunc quoquo irent.

Festum Palam autem est, quanto fastu, quam immodico luxu,
 Corporis quanta solennitate Festum Corporis Christi, quod uocāt,
 Christi agatur, in quo, quod Christo dignum sit, uideo minimum
 quale. Intermittitur annunciatio uerbi, quo locus sit ludis & cæ
remonijs. Ignoratur uerus Eucharistiæ usus, aperitur ido
latriæ fenestra, Exaggerantur supra modum supersti
tiones in domibus, agrisq; lustrandis. Mulieres in cultu me
reticio, sacerdotes amasiorum more compti in fastu re
gio, milites in armatura truculenti, & quæcunq; olim con
tempta ab Apostolis, nunc exinanita gloria crucis, tan
quam summa producuntur, uisunturq; aurum, argentū,
gemme, tabulae, imagines, spectacula, cymbala, beluata
puluinaria, purpuræ, flores, tormenta, symposia, atq; a
 Impuden deo parum uideo sobrietatis, minus, imo firmè nihil, ue
 tia. re religionis. Tanta mala semel inuexit impudentia, quæ
omnia miraculo debemus, quod fingentes, scripturamq;
nō intelligentes, scire plus quàm par sit, & ultra aposto
los ipsos eminere uoluimus, quos ut uel parū pios, uel in
doctos taxamus, & nos, ut uel magis pios uel doctores
esserimus. At mihi satis persuasū est, nullū hoc loco mira
 culum

IO. OECOLAMPADII EXPOSITIO.

lum celebrandum in pane, quamuis non negem sacramen-
 tis operari deum in nobis mirifica, dum sese uberius &
 suauius spiritus qui datus est nobis, explicat, siquidem na-
 deest credulitas, quæ ut fiant pauci intelligunt, & soli qui
 experiuntur, de quo suo loco. Nunc satis est didicisse, non
 esse insaniam, nec supra humanam rationem, si intellige-
 re conemur, quid sit, & quomodo se habeat huius my-
 sterij ratio, prosequamur & alia.

Non satis uisum erat, nos pro insanis haberi, nisi &
 ueritati contradicere, quod extreme malitiæ est, denunci-
 aremur: ut semel omnem apud omnes amittamus fidem.
 Quis enim crederet ueritatis hostibus? Hinc fit, ut nega-
 ri à nobis, Euangelia, & asserere Christum non esse de-
 um, euertere totum Christianismum, concionatores quidam
 audacter in nos declament, Quid negatis aiunt, Corpus
 Christi corporaliter præsens panis, quem Mattheus, Mar-
 cus, Lucas, & Paulus, uno ore dicant. Hoc est corpus me-
 um? neque testimonia quis alia attulerit maioris uel autho-
 ritatis uel ueritatis, date gloriam deo, & in nomine Iesu
 flectite genua, si prælium domini præliari uultis, cur gla-
 dium uerbi dei reijcitis? Amici parcus calumnia hæc qua
 nos perstringitis, intollerabilis est Christiano, cuius fuerit
 uerbis Christi omnibus fidem habere, Necesse enim est Chri-
 stum abnegare in omnibus, & mendacem facere, uel illi
 in omnibus credere. Nam qui in uno discredidit, in nullo
 credit, & si in quibusdam non contradicit, non tamen in
 illis Christum audit, sed assentit, quia alioquin persua-
 sum erat. Non reclamamus autem Euangelistis, sed adora-

Calumnia
 aduersa
 riorum

Resp.

DE VERBIS CAENAE DOMINI

mus etiã Iota & apicem minimum. In labijs Christi non est inuentũ mendaciũ & propterea uerbũ eius & nobis
 Quales in luarnã est, quod oramus ut perpetuo luceat, nõ enĩ in
 exposcat omniũ cordibus lucet, purgatos amat oculos, inuidiã ex-
 uerbum. pertes, & in extremis uerborũ corticibus non hærentes.

Que licet suspiciamus, nõ est nobis tamen tanta illorum
 cura, quanta ut introspeciamus recõditiona & quis ipssis-
 simus uerborũ sensus. Hoc nimirũ uult, quod indigni qui
 dam Chrysostomi lectores, aduersus nos, tanquã certi de
 uictoria, ex Homi. lxxxiiij. promunt, quem scio non loqui
 contra nos, ut ut uerba sonant. Sunt autem hæc eius uer-
 ba, Credamus itaq; ubiq; deo, neque repugnemus ei, etiã
 si sensui & cogitationi nostræ absurdum esse uideatur,
 quod dicit. Superetq; & sensum & rationem nostram.

Quod in omnibus, & præcipue in mysterijs faciamus,
 nõ illa que ante nos iacēt solummodo aspicientes, sed uer-
 ba quoq; eius tenentes. Nã uerbis eius defraudari non pos-
 sumus. Sensus uero noster deceptu facillimus est. Illa fal-
 sa esse nõ possunt, hic sæpius atq; sæpius decipitur. Quo-
 niã ergo ille dixit. Hoc est corpus meum, nulla teneamur
 ambiguitate, sed credamus, & oculis intellectus id perspi-
 ciamus. Nihil enĩ sensibile traditũ nobis à Christo, sub re-
 bus sensibilibus Omnia uero que tradidit, in sensibilia sũt
 sic & in baptismo per aquam, que res sensibilis est do-
 num illud conceditur, quod autẽ in ea conficitur, intelli-
 gibile quidem est, Nam si tu incorporeus esses, nude ipsa
 dona incorporea tradidisset tibi, quoniam uero corpori
 conuincta est anima tua, in sensibilibus intelligenda ti-
 bi traduntur. Hæc Chrysostomus nobiscum dicit, Consen-

IO. OECOLAMPADII EXPOSITIO.

timus enim credendum deo, etiam sensu & cogitatione repugnantibus, Ceterum in mysteriis sunt tenenda uerba placuit semper & placet, non respiciendum ad materiam tantum, hoc enim foret prophanare sacramenta, sed tenenda sunt & uerba, que non fallunt, siquidem recte capiuntur, adhibitis mentalibus oculis, ut enim in his que proponuntur materies, quid significet spectandum, ita & in uerbis danda opera, ne male intelligantur. Sicut in illis ipsis uerbis Chrysostomi rudis lector, cum Papistis panem fateretur non datum discipulis, sed quod sequatur, cogemus illum fateri & aquam in baptismo, non esse aquam, isdem Chrysostomi uerbis, si mordicus tenere uerba uoluerit, que postea latius expendemus oportuniore loco, nunc sufficiat intelligere nos debere, non solum quod mysteria signent, sed & quod uerba doceant, a sensu enim uerborum nullomodo nos deterruerit. Scimus Christum non raro in parabolis lo- Christus uerbis & factis sublimia commendauit mysteria.
 quutum, ea propter, peculiariter in eum dixit Psaltes, Aperiã in parabolis os meum, quarum propositiones ab inuio. Et non solum multa loquutus est Christus in enigmate, sed & que per uitam omnem egit, latens quiddam designant. Quid enim opus erat ficui sterili maledicere, aquam in uinum uertere, discipulorum pedes abluere, similiaque facere, nisi sublimiora interim commendata essent mysteria? Potentiam enim & humilitatem etiam modis alijs significare potuisset. Scimus item literam, ut aiunt, hominidam Spiritum uero uiuificantem. Non erit nobis durus sermo Christi que sequi in mortem usque cupimus, durus est ab illo recedere uolentibus, qui ex Christi uerbis sublegetur quod decedat aliquid illius glorie, ita male audire mereatur,

DE VERBIS CAENAE DOMINI

hi enim non minus impij sunt infidelibus, imò & impietate superant, siquidem dedita opera id agunt, nam per ignorantiam peccantibus aperte sunt refugij ciuitates, in quibus cum pœnitundine ueniam assequantur, at nos gloriam Christi eminentissimam uellemus.

Itaq; quod uel in ciuilibus causis daretur, sicut nos uobiscum rō s̄m̄ōn̄ libenter recipimus, Ita uos nobiscum τὴν σ̄ν̄ δ̄ν̄ d̄uoiat̄ uidete ue auersemini, ne fortasse grauius quiddam accidat, Ecce non dubitamus, panem istum corpus Christi uocare. Ecce, Hoc est Corpus Christi, Habetis cōfessionem. Vos ne repugnetis, quo sensu Christus panem illum corpus suum appellauit, eodem & nobiscum intelligere, neq; enim uellemus nouam mentem asserre scripturae. sed eam quæ genuina est, non licet auersari. Vera, uera sunt uerba Christi, & anathema est qui contra dicit, sed ut uere, ita non absq; tropo dicta sunt.

Præces Mentem autem uerborum suorum neuiquam à nobis absc̄ripsum iri confidimus, poterimus enim ad illa penetrare turæ colatio, non ita difficile, adiuti scilicet sanctis precibus, ac fidelis scripturarū collatione, quæ ambo iunzēda sunt, Nam si prætermiserimus scripturarū inquisitionē solis præculis incūbentes, ridere ac tentare deum uidebimur, sin absq; precibus ad scripturas nos contulerimus, fieri potest, ut errorem uel duplicem uel confirmemus. Solent, ni mentem illustrarit deus, subinde apparere probabiliora, quæ minus uera, eò quod caro nostra diuinitatis expers natura sua apte desipit. Preccmur autem deum misericordiarū patrē citra hypocrisin cumq; fiducia & gratiarum actione, ut concedat

IO. OECCO. EXPOSITIO.

concedat nobis idem mutuo sentire, nēpe, digna filio suo,
 per quem unanimiter ipsum uno ore in secula glorifi- N
 cemus, quod nequaquam incassum fore certi sumus. Qui O
 enim optimus est, infelicitate ac miseria nostra non gau- T
 det, & qui ueracissimus est, quomodo petentibus spiritū A.
 suum denegaret? aut quo pacto id beneficij subtraheret,
 faciem suam à miseris & clamantibus auertens, qui pro
 nobis in mortem crucis filium suum tradidit: Et sicut fide
 liter patrem interpellamus, ita & benignitatem illius ne
 respiciamus, nobis per scripturas loquentis, in quibus præ
 ter eius gloriam & ueritatem quæredum nihil. Gloriam
 autem & ueritatem nunquam inueniunt contentionis stu
 diosi. Detestanda profecto rixandi libido in tantis rebus. Contenti
 osi.
Prorsus etiam à consuetudine ecclesiastica recedunt, qui
 tropos, quo loco maxime oportebat reiiciunt, uel pro tro
 pis intempestiue rigida uerba exposcunt. Quid est si sex
 centies clamemus: Tropus, tropus: alius autem reclamet,
 Caue, caue tropum, & uiossim obturentur aures, ne au-
 diatur quid sibi uelit scriptura, & quomodo dicatur quod
 dicitur. Qua nimirū ratione & absurdissima queq; cum
 ei possent. Cæterum nos hic uerba domini exosculamur,
 sed subesse tropum idiomatis, certo commonstrare, coarce
 dente domino, nitentur. Quandoquidem per panem ut sa- Tropus
cro sanctum symbolum, figuram corporis commendauit, in uerbis
 cuius fractione & in mortem traditione, alamur & ui- Christi
 uificemur. necessaria
 Et hic ampulosa se squipedaliaq; uerba expecto, dicen- suscipiens
 tium. Nunquid eterne sapientie defucrum uerba, dus
 bus

10. OECOLAMPADII EXPOSITIO,

abscederit? Quis arguit sapientem, quod eius Parabolas stulti non intelligunt, maxime si subsannetur, & tunc quæ sermonem illis attemperat? Igitur qui talia obijcitis, patiamini primum, ut germanum sensum teneamus, & si a uerbis nos discessisse comprobabitur, ^{et si a cordibus} uocate: si curiosi Fugitiuos ores fuerimus: ingratos dicite, si non eam quam oportet fidem confitemur, hereticos clamate: iudicatisque: quemadmodum ipsi iudicari uelletis, tantum, ne ita ad litteram urgete, ut moribus Scythæ, sensu pueri, imò stipites efficiamur, Res enim uobis cum Christianis est.

Tempus est, ut accedamus ad id, in quo status sermonis, nempe ut probemus uerba cænæ Dominicæ, eodem tropo dicta, quo illa quæ apostolus docuit. Petra autem erat Christus hoc est, petra significabat Christum, uel erat figura Christi. Nam in hoc totum dissidium est. Si enim ὑπαρκτικός & substantiue absque tropo exposuerimus, est, asseremus corpus Christi in altari non tantum sacramentaliter, ut uocant, sed tam uere ac in celo est adesse, Si nostra conuenit expositio, de transsubstantatione uel de consubstantiatione (uti liceat aduersariorum uerbis) suspicandum nihil. Ita sepe ex minimis uerbulis, summæ quæstiones emergunt, Neque in hoc contenderim, si quis per corpus, magis figuram corporis intelligi, quam uerbum uelit, est, per significat interpretari: nam id ipsum & mihi aridet: utrumque tamen probo, eò quod eundem sensum reddit, siue, est significat interpretari, siue corpus figuram & sacramentum corporis. Nos sensum, non uerba querimus.

Status huius sermonis.

Docebimus

DE VERBIS CAENAE DOMINI

Docerimus ergo omnino esse necessarium tropum quem
dam, & nostrum quidem familiarem sacris literis, aduer
sarium autem alienū, post haec ea quae cogant assumere
tropū hūc nostrū: nēpe, tot absurda quae effugimus, &
uerborum contextum, & scripturas illum a nobis requi
rentes, interimq; comprobabimus, non temere uel fru
stra ab uno & altero dicto Augustini ita sentiendi occa
sionem nobis concessam, è quibus Magister superciliose
ait, ministratum nobis insaniæ fontem. Videbis autem le
ctor, cui helleboro sit opus.

Seruant igitur sacrae literae summam in loquendo simpli
citatē, quae tropis idiomatum constat potissimum. Est

Figura autem non infrequens, ut figura rerum, uocabulis rerum
rerum non denotentur, ut per linguas igneas, quae super discipulos
mina son apparuerunt, uel per Columbam quae Dominum manife
stuntur. stauit uere unctum, uel per anhelitum Christi, spiritum
sanctum intelligimus, quae constat, non ipsū spiritum san
ctum esse, sed spiritus sancti eaditā, qui in apostolorum
cordibus, sanctius quam in elementis inhabitabat. Sicut

Augusti. ad Euodium recitat Augustinus. Maxime cauendum, ne

” cuiquam dei natura uel patris uel filij uel spiritus sancti
” commutabilis uel conuertibilis esse credatur, nec moueat

” quòd aliquando res quae significat, nomen eius rei quam

” significat, acipit. Spiritus sanctus dictus est corporali

Christus spece tanquam columba descendisse & mansisse super

Petra eum, Sic enim petra Christus, quia significat Christum,

neq; enim sensibilis lapis est Christus. In Epistolis ad Ro
m. i. & Colos. dicimur, conspulti Christo per Baptismū

in mortem

IO. OECOLAMPADII EXPOSITIO.

in mortem, non dicit, per baptismum significamur conse-
 pulti. Sed prorsus ait: consepulti sumus. Quis ignorat
 aquam mysticam, lauacrum regenerationis appellari,
 quum aqua non regeneret, neq; filios Dei efficiat; sed de-
 claret? Ioannes erat Elias, quia in uirtute & spiritu Eli-
 am representabat, innumeros similes loquendi modos, eti-
 am quotidianus usus habet. Qui claves domus tradit cui-
 piam, Ecce, inquit, potestatem domus tibi trado, & non
 sunt illæ potestas sed symbolū. Si quis contumacior scēp-
 trum regum per iram confringeret, is argueretur seuire
 in magistratum, idq; fecisse in iniuriam eius, impune suis-
 set alioqui uirgam è qua sceptrum exussisse. Sed quia iā
 uirga illa non communis est uirga, sed symbolica, reum
 facit confringentem. In Paradiso erant arbor scientiæ bo-
 ni & mali, & arbor uitæ & mortis: num arboribus tri-
 buemus hoc quod Dei est, uiuificare & illustrare? Ma-
 riæ dicitur de Ioanne: Ecce filius tuus, nimirum curam e-
 ius gesturo, & alterum filium obedientia & cura expref-
 suro, nunquid ita ineptiemus, ut quidam, qui naturalenz
 mutationem stultissimè etiam in illo imaginati sunt? Quā-
 do Christus dicit: Qui minor est in regno cælorum, ma-
 ior est illo, nunquid mentitus est, se enim minorem uocat,
 quia minor apparebat, reuera maior? Quomodo minor
 est maior? Et dum dicit: Omni habenti dabitur, & ab eo
 qui non habet, etiam quod habet, auferetur. Quomodo
 quis habet, quod nō habet? nisi quod figuram gerat haben-
 tis. Sed plena tropis illis est scriptura. Quid igitur tam in-

Ioannes

Elias. in quod-
 dam loquitur.
 gen.

Claves,
 potestas.

Maria.

Ioannes.

Analogia Corp
nis & panis.

DE VERBIS CAENAE DOMINI

Quare pa
nis corpus
Christi uo
cetur.

solitum, si et de pane dicatur, quòd sit corpus Christi, quò
tam multa sint, propter quae sic dici conueniat. Frangitur
panis, ut corpus pascat. Occiditur corpus Christi, ut ani
mam pascat. Panis è terra est: & corpus Christi è terra.
In pane uita corporalis sustentatur: in promissionibus
per IESVM Christum uita aeterna animae datur. Atque
ob has & alias similitudines, quid noui fuerit, dicere pa
nem corpus? Tatum enim erat dicere: Ecce corpus, quod
pro uobis traditur, anima uestra cibus & panis erit. Si
cut autem accipitis & comeditis panem: ita & corpus
meum spiritali modo manducate, memoriam & gratia
rum actionem mortis eius fideliter seruantes. Qui se ali
bi lucem, uitem, fontem aquae uiuae dixit, quid mirum, si
& per panem simbolo omnium aptissimo & maxime
idoneo, & in scripturis praesignato cognosci uoluit? At
uerentur, si hic assumamus tropum, periculum, ne omnia
quae fidei sunt semel euertamus. Et dum dicit Deus: Ego
sum deus, significari dicamus deum, & non ipsum deum.
Et si audiant, ego sum resurrectio & uita, discant figu
ram resurrectionis. Et ne patre attestate, Hic est dilectus
filius meus, in quo mihi conplacui, inducatur adoptiuus
filius & non naturalis. Frustra, frustra me uitis & su
spicamini, nisi hoc & in alijs locis metuatis. Sed absq;
formidine huius periculi exponitur. Petra erat Christus,
Petram significasse Christum, quum tantum per omnia
eadem ratio sit, & tam absurdum fuerit dicere, corpus
Christi in pane, quam uerum Christum in lapide, & spi
ritum

object.

resp.

10. ŒCOLAMPADII EXPOSITIO.

ritum sanctum in columba. Cogit enim Paulus, ut fateamur asserere eundem spiritualement cibum fuisse patribus qui & nobis est, & petram illis fuisse Christum. Vnde Augustinus in libro de utilitate agenda poenitentiae ait: **Augustinus.**
 Breuiter ego dixerim. Quicumq; in manna Christum intellexerunt, eundem quem nos cibum spiritualement manducauerunt, Quicumq; autem de manna solam saturitatem quaesierunt, patres infidelium, manducauerunt & mortui sunt, sic etiam eundem potum. Petra enim Christus. Eundem ergo potum quem nos, sed spiritualement, id est, qui fide capiebatur, non qui corpore hauriebatur. Sufficisset alioqui dicere spiritualement cibum, sed dicit eundem. Si igitur illic nihil periculi, quid tam meticulosi hic estis? expectate autem paulisper et cognoscetis multa absurda, si aliter & sicut uos interpretati fuerimus, quae in obiectis sermonibus nemo formidaret Christianus. Iam quod in plerisque exemplis adductis desideratur, uerum est, nihil refert, Nam & Lucas in benedictione calicis non dicit, hoc est poculum, sed hoc poculum. Sciunt Hebraice

Hebraei pro uerbo substantiuo uel aduerbio demonstrandi, id quod et argumentum est, Christum in idiomate suo aliter enunciaisse quam nos, utcumq; diglamur super uerbulo.

De agno paschali legimus: פסחא דיהוה Phase ipsum domini, id est, est transitus domini, nam phase transitum significat. Deniq; non est uis, siue exponas Est pro significat, siue relinquis in

DE VERBIS CAENAE DOMINI

genuino significato, & rem exponas figuram rei, ut, Agnus est phrase Domini, id est, figura phrase. Neq; enim de uerbo contendere placet, ubi de sententia constat, quæ eadem redditur.

Satis manifestum, o aduersarij, non insolitam, neque ignotam nostram expositionem, sed nihil alienius uestra. Proferte & uos uestro similes loquendi modos, imò nullus, quantum ego scio, auditus est unquam eius generis. Neque enim eiusdem coniugationis esse potest cum illis: Ego sum resurrectio & uita. Ego sum panis q de celo. Percurre per omnia predicabilium genera, & uide quid dixeris, si adheres literæ. Est, substantialiter uis exponi. Nunquid corpus est genus, uel species, uel differentia, aut substantialis, aut propria, aut aduentitia, quando prædicatur de pane? Nihil horum congruere poterit, dum dicis: Hoc est corpus. Corpus non est genus, neq; species panis. Nullus enim phreneticus, hoc somniaret: neq; prædicatur idem de seipso: quis enim uia deliraret? neq; facta est una natura ex duabus non alteratis, neq; numerabis duo indiuidua in uno indiuiduo. Non minus autem ineptiretur, imò extremè blasphemaretur, si quis corpus Christi dicat accidens, nisi fortè per modum relatiui, nõ quòd sit relatio, sed quòd relatiuum sit, in se habitudinem continens. Erit enim signatum signi. At impossibile fuerit, ueram esse prædicationem relatiui de correlatiuo, ut uocāt. Nunquam enim pater, ut pater filius est: neq; signum, ut signum, signatum est. Apage cum nugis, imò cū blasphemijs.

IO OECOLAMPADII EXPOSITIO.

mijs. Non relinquitur ergo tibi, aliud quod dicas, quam
 quod corpus est, περιεκτικῶς exponas. Hoc est cor- i-cōten-
 pus, id est, in hoc, est uel continetur corpus: uel, hoc uer- tiue.
 sum est in corpus. Sed profer, queso, in corporalib. eius
 modi loquutionem, & uide quot absurda. Poterat cerie
 Christus paulo pluribus uerbis dixisse: Panis factus est
 corpus meum: uel, in illo pane est corpus meum: uel in il-
 lum panem uersum est corpus meum, quales uos uolētās
 interpretationes afferis, ut constet uestra sententia. Sed
 ubi ita loquitur scriptura, de re subito orta uel mutata, ut
 per copulam est, rei quæ non sui natura talis sit, tanquam
 prædicatum subiecto, res commutetur & prædicetur?
Sanè de miraculis & uersionibus apud Mosen legimus:
 Dicit Dominus ad Mosen. Quid est quod tenes in manu Virga
 tua? Respondit: Virga. Dixitq; Dominus: Projice eam in Mosis.
 terram. Proiecit, & uersa est in Colubrum, ita ut fugeret
 Mose. Dixitq; Dominus: Extende manum tuam, & ap-
 prehende caudam eius. Extendit, & tenuit, uersaque est
 in uirgam. Idem est uidere in alijs locis, quoties de muta Aqua in
 tionibus est sermo, ut: Gustauit architriclinus aquam ui- uinum.
 num factam. In rebustamen, quæ sensu ipso compro-
 babantur, non opus erat accuratiore uerborū diligentia,
 quam in his uestris miraculis.

Sed date uel è triuio similem loquutionem: nunquid il Ferrum
 la quadrat: Ferrum est ignis, quādo est ignitum? quam ignis.
 Cyrillus in aliam sententiam uerè ac piè adducit: nempe,
 quod due nature, diuina & humana, unam constituant
 naturam,

DE VERBIS CAENAE DOMINI

naturam, sicut ignis & ferrum, unum corpus. Vbi ignem nimirum pro ignea ui intelligit, quæ ferro in sit ueluti animans. Et deitas spiritus est, quæ unam cum humanitate personam constituit, & ita totamignit, ut nihil in Christo deitatis sit expers. Verum hic afferenda erit similitudo corporis sensibilis in corpore. Nam si substantialem prædicationem dixeris, ferrum est ignis, nunquam uera erit, neq; possibile est, ut sic exponas. Quin & si dicas panis continet corpus, uide quid sequitur: Ergo panis locus erit, & unum corpus erit in multis locis, & multa corpora in uno loco, & corpus in corpore, & corpus in atomo & puncto. Eo enim tandem sermo ducet, ut & in atomo panis, si dari posset, integrum poneretis corpus.

Quis nunc insana loquitur? Sed rapsodus ac Scholæ, cum suo Papa à tam absurdis abhorrentes, malunt dicere, substantiam in nihilum uerti, uel in ipsum corpus Christi, etiam contradicente sensu ac scripturis, quàm ita ridi-
 Cur trans-
 substanti-
 cula loqui, & omnibus gentibus esse ludibrio, quam uis
 atio iro- & ipsi euadentes Scyllam, in Charibdi sunt naufragati-
 ducta. Quid enim designabunt per hæc, dicentes: Hoc est cor-
 pus meum: Nunquid accidentia? Atqui corpus corpori
 suum accidens non mutuatur. Nunquid idem de se præ-

Contra Carolstadio:

dicatur? Hoc fortasse esset, quod Carolstadio reuelatum, qui toto refert ad corpus. Sed ubi manet sacramenti ratio? Et quare in poculo etiam non dicitur: Hic sanguis est sanguis meus, sed: Hic est calix sanguinis. Vnde necessarium, ut & tropus assumatur, longè alienior à scriptura

10. OECOLAMPADII EXPOSITIO.

Scriptura hoc nostro, quem non esse indignum Christo, nec absurdum, quomodo interpretatio uestra non est tolerabilis edocebimus.

Certum habemus canonem, ubi admittendi sint tropi uel non. *Neg.* enim ita exponenda scriptura, ut inconuenientia sequantur, quoniam eloquia dei examinata sunt, sicut aurum & argentum, quibus nihil adheret scorie. Deinde obseruandum, quid series orationis doceat, ut non uideatur hiulca & discerpta. Constat enim sibi spiritus sanctus, nec confusaneum habet sermonem, qualem arripitij. *Ad hec scripturas cum scripturis conferre oportet, ne sibi pugnent.* Hec pro nobis sunt omnia, & ut tropum agnoscamus, uigent hic maxime, si uisiam.

Vbi admit
tēdi tropi.

Quamuis autem iam dicta sint, satis multa absona, quae uestram sententiam comitantur, dicemus autem & quedam alia. *Neg.* est quod dicitis, mihi & crassulis alijs absurda quidem uideri, sed non esse. Ita nos esublimi despicitis. *At non est quod dicitis, nam hec spirituales,* & hi qui gloriam patris & Christi querunt, iudicant absurda: carnalibus omnia plana sunt, & nullus offendiculo fit scrupulus. *Quid indignius Christiano, quam multos asserere Christos, & multa sacrificia unum esse Christum in caelis, & alterum in terris, imò innumeros, & tot quot sunt arae, & in una ara plurimos? id quod ex uestra sententia sequi necessarium, si in pane corpus Christi realiter est.* *Hanc absurditatem non ego, sed Chryso*

objct.

Resp.

Multi
Christi.

DE VERBIS CAENAE DOMINI

Gratianus
insignis
asinus.

Chrystosto-
mus.

mus colligit in epistola ad Heb. cuius sententiam Gratia-
nus tribuit Ambrosio, sed non fuit illi rarū, authorē pro
autore citare, ut uideas indiligentiam ac incuriam, dū
temere quæuis adnotātur non consultis originalibus.
Verba autem Chrystostomi hæc sunt: Nōne per singulos
dies offerimus, offerimus quædē, sed ad recordationē mor-
tis eius faciētes. Et una est hæc hostia, nō multæ. Et quia
semel oblata est hæc hostia, oblata est in sancta sanctorū.
Hoc autem sacrificium, exemplar est illius: id ipsum sem-
per offerimus, nec nunc quidem aliud, crastina aliud,
sed semper id ipsum. Proinde unum est hoc sacrificium,
alioqui quomodo in multis locis offertur. Multi sunt
CHRISTI. Nequaquam: sed unus ubiq; est CHRI-
STVS, & hic plenus existens, & illic plenus. Sicut e-
nim qui ubique offertur, unum corpus est, & non multa
corpora, ita etiam unum sacrificium. Pontifex autem no-
ster ille est, qui hostiam mundantem nos obtulit, ipsam
offerimus & nunc, quæ tunc oblata quidem, & consu-
mi non potest. Hoc autem quod nos facimus, in comme-
morationem quidem eius fit, quod factum est. Hoc enim
facite, inquit, in meam commemorationem. Non aliud
sacrificium, sicut pontifex, sed idipsū semper facimus,
imō recordationē sacrificij opamur. Hæc Chrystostomus.

An non satis nobis estipulatur, si quis purgatoribus
uideat oculis? Ac ut tamen aduersarij sibi seruire hæc di-
cta persuadere uolunt, quasi idem Christi corpus sit in
coelo & in altari, & ita esse unam hostiam, peruasuri
scilicet

obj. l.

resp.

IO. OECOLAMPADII EXPOSITIO.

scilicet multa esse unum, & præterita esse præsentia, nõ
 esse diuersa figuram & figuratum. At nos beati patris
 expendamus uerba, concedentes interim, quòd Eucharis-
 tiam sacrificium uocat et oblationem, sensu quidem pio,
 uoce uero non omnibus probata. Sed de uerbis & uocula
 nihil attinet contendere. **Declarat autem seipsum, quid**
sacrificium et oblationem dicat, nempe nihil aliud, quàm
recordationem oblationis. Et sicut sacrificium se habet,
ita & corpus. Vnde hic est recordatio corporis, quæ i-
psum corpus dicitur. Distinguit autem inter oblatiõem,
quæ semel facta, & quotidianam. Nam illa est unica, &
in Sancta sanctorum illata. Oblatio autem quotidiana,
est exemplar & $\mu\upsilon\chi\eta\mu\acute{o}\sigma\omega\omicron\pi$: Nam licet multe sunt memo-
recordationes & gratiarum actiones, unius tamẽ hostiæ riale.
sunt, cuius ubiq; memoria par. Nã unus ubiq; est CHRI-
STVS : alioqui multi essent Christi. Vnum, & eundem
per recordationem in multis locis esse non est absurdum.
Etiam ea quæ præterita uel futura sunt, recordatione fi-
unt præsentia & representantur, alioquin omnibus mo-
dis impossibile, ut ea quæ non sunt, sint : sicut & ea quæ
sunt, dum sunt, non possunt non esse. Et ad finem iterum
explicat. Hoc quod nos facimus, in commemorationem
fit : nec contentus repetiisse, exponit per correctionem
quid sit quod dixit : id ipsum semper facimus, nempe re-
cordationem sacrificij operamur. Deniq; ne quid uulga-
re dictum credamus, præter morem suum addit : Non no-
stra sunt, sed diuini spiritus quæ loquimur.

Corpus pro Exempla
x corporis.

DE VERBIS CAENAE DOMINI

Basil- Colligitur ergo, quod corpus Christi exemplar sit, &
us. ut Basilius dixit, *ἄντιτυπον*. Si exemplar, ergo figura
Cauil- ram et habitudinē alterius gerit corporis, quod per illud
lus. in figura & significatiōe exprimitur. Nec est q̄ argute
Dilutio ut erat in cruce: nā si figura est, sua in pane praesentia, ne
Resp. cesse erit, ut tale quiddā in se recipiat, per quod se absens
figuret. Iterū igitur crucifigēdus? Erāt uituli legales figura,
sed cede bātur. Si igitur corpus praesēs, figura erit ab
Abul- sen'is, & passione quadā praesenti refricabit prioris pas
Resp. sionis memoriā. Aut dices, corpus quidē praesens, exēplar
autem esse in his quae pani accidūt. Ociosus igitur aderit
Christus, et corpus nō erit exēplar? Vide ergo, quantarū
absurditatū parens sit unica absurditas. Iam quae auris
Marci Christiana Marcionitarū blasphemā ferret patiēter? qui
Abi Luthero non esse fictione. **omnia =** hac uestra expositiōe suā tutari nitebātur heresim, dice
rū he- bātq̄, corpus Christi phantasticū, non quale hoc nostrū,
resis. sed quod oculis ac tactui illuderet, atq; ita nō esse uere pas
Tertuli sum. Quod autem hęc pro errore suo confirmando assū
anus. pferint, indicat Tertulianus libro contra Marcionem
» quarto, dicens: Professus itaq; se concupiscentia concu=
» pisse edere pascha, ut suum (indignum enim ut quid alie=
Panis num concupisceret Deus) acceptum panem, & distribu
figura tum discipulis, corpus suum illum fecit: Hoc est corpus
corpo- meum dicendo, id est figura corporis mei. Figura autem
is, non fuisset, nisi ueritatis esset corpus. Ceterum uacua
res, quod

IO. OECOLAMPADII EXPOSITIO.

res, quod est phantasma, figuram capere non posset.
Ita Tertulianus.

Verum operæ precium fuerit, uerba Tertuliani plu-
ribus expedire. Sunt enim, qui errorem suum manifestis
uerbis stabiliunt, quibus illum ponere ualere. Agit autē
contra Marcionem, qui inter cætera, Deum ueteris te-
stamenti, & legem, & creaturas, tanquam mala, Chri-
stum uero putatiuum corpus assumpsisse blasphemabat.
Dicendo igitur, quod indignum sit concupiscere aliquid
alienum, docet panem esse bonam creaturam Dei boni,
alioqui non accepisset illum in manus, nec desyderio de-
siderasset. Deinde cum dixisset: Fecit illum corpus su-
um, exponit, ne fortasse quis sentiat, quod ego olim per
suasus eram, sed ut intelligatur, sicut decet. Exponit
autem sic: HOC EST CORPVS MEVM dicen-
do, id est, figura corporis mei. Vides quomodo inter-
pretetur, est corpus, id est, figura corporis? Siue igitur
dicas, EST, pro significat, siue corpus, id est, figura cor-
poris, meam confirmabis, tuamq; destrues sententiam.
Rectè autem hoc opponit Marcioni, qui ex uerbis illis fe-
rè in hunc modum arguisse colligitur: CHRISTVS
dixit: Hoc est corpus meum, & corpus illud, uisui & ta-
ctui imponit, nec sentitur: eius ergo nature est corpus
CHRISTI, nempe phantasticum, & quale corpus
in pane, tale est & in cruce.

Neq; parui momenti fuisset argumentum, siquidem ue-
stra substi-

Marcionis he.
refut.

Tertull. panis fi-
gura corporis.

DE VERBIS CAENAE DOMINI

stra subsisteret opinio. Quis enim non suspicari posset, Christum se potuisse subducere, & in similitudine tantū passum esse, qui in hunc modum delutescere se dicit, maxime subdens: Hoc esse corpus, quod pro ipsis tradatur. In tempore igitur notham et adulterinam expositionem de tegit, docens per corpus figuram corporis intelligi. Porro ne aliud quiddam somniet per figuram, quàm quod uolebat, mentem suam clarius aperit: Figura, inquit, nō fuisset, nisi ueritatis esset corpus. Ceterum uacua res quod est phantasma, figuram capere non posset. Quibus uerbis docere uult, figuram non esse, nisi rei figuratæ, et ubi non est res solida figurabilis, ibi neq; figura in re solida erit. iam si corpus Christi phantasticum, non erit figura eius in pane, quæ res est solida. Imprimat enim quis in corpus somnium, & erit Apelle pingendo superior? Nō est autem mens Tertulliani: Figura non fuisset, nisi ueritatis esset corpus: quasi dicat, nisi uerum corpus Christi lateret in pane. Sicut dictum Augustini quidam putide exponunt. Donec seculum finiatur, sursum est dominus, sed tamen etiam hic nobiscum ueritas est Domini. Corpus enim in quo resurrexit, in uno loco esse oportet, ueritas autem eius ubiq; est. Veritas, exponunt, id est, uerum corpus in forma panis, in altari quolibet, ubi cōsecratur, hoc est, ubiq;. Bellas profecto nugas, ut ubi Christus per gratiam, illic sit & corpore. At nos Tertulliani sensum indagemus. Non enim ponit corpus impanatum (nouare liceat in re noua uerbum) sed corpus Christi è uirgine uerum

Augu=
stini
uerba
ridiculè
inter=
pretata
Corpus
impa=
natum

IO. OECOLAMPADII EXPOSITIO.

uerum, quod nisi uerum esset, per nullam rem solidam figurari posset.

Et ne Marcion in pane uerum corpus, & extra panem phantasticum dicere queat, ultra eum protrudit, & refutat dicēs: Aut si propterea panem corpus sibi finxit, quia corporis carebat ueritate, ergo panem debuit tradere pro nobis. Faciebat ad uanitatem Marcionis, ut panis Tertuli pro nobis crucifigeretur? An non & Magistro tale quid anu- obijci possit? nēpe quod Christus crucifigendus, eo modo quo in pane, quandoquidem apud Paulum est, corpus qui dem pro nobis frangitur. Et si tale corpus, aut erat inuul- nerabile, & erat phantasticum, aut si uulnerabile, atterē Incom- batur discipulorum dētibus, ut pote, nondum glorificatū. *moda*
 Dices, natura quidem uulnerabile, non autem in pane. in que *Quomodo igitur, panis uere significabit corpus, quod in inciaūt*
 illo testaris contentum? nam & panis etiam ob fractio- Capernem, symbolum erat morituri corporis, nihil tam repu- *mis.*
 gnat sacramento, quam signando mentiri. Porro nunc clarius ex eodem authore cognoscimus, quomodo panis sit figura. Non est enim spernenda eius auctoritas, nam *Laus Tertullia- ni.*
 licet alibi fides eius à catholicis non probetur per omnia, in his tamen à nullo unquam reprobatus fuit. Et Cy- Cypri- prianus eum tanti fecit, ut nullum diem absq; lectione anu- eius transmitteret, quando & magistrum illum appella re solutus est. Itaq; acriter tractans Marcionem subdit. Cur autem panem corpus suum appellat, & non magis Tertuli peponem, quem Marcion cordis loco habuit, non intelli- *anus.*

gens

DE VERBIS CAENAE DOMINI

gens, ueterem fuisse figuram corporis CHRISTI dicentis per Ieremiam: Aduersus me cogitauerunt conuergitatum, dicentes: Venite, conijciamus lignum in panem eius, scilicet crucem in corpus eius. Itaque illuminator antiquitatum, quid tunc uoluerit significasse, satis declarauit, corpus suum uocans panem.

Ne te pigeat lector amice, si quasdam illustrationes illis adnotaro. Sunt enim tardiores quidam ingenio, qui Tertuliani uerba non recte intelligunt, in crassante cor eorum pristini erroris adipe, id quod & mihi prima lectione obueniebat.

Mar-
cion.

Obijcit Marcion:

Si de pane ideo dixit, quod sit corpus, quia figura est corporis, poterat idem de pepone, uel caseo, uel pomo affirmare. Sicut enim panis frangitur, editur, alit, & in hoc est figura corporis, ita & caseus, uel peppo, uel pomum, poterant esse figura corporis: nam & illa franguntur, traduntur, eduntur, alunt, uitamque sustentant.

Resp.

Tali cuiuspiam obiectioni lepidè respondet, dicens: Marcionem peponaceum, hoc est, insulsum ac stupidum habere pectus, qui tam procul à uero scripturae intellectu absit, non animaduertens, illa CHRISTVM peculiariter delegisse in figuris, de quibus iam antea per Prophetas dictum. Poterat & alio tempore pati, sed uoluit tempore Paschæ. Poterat & ab extraneo prodi, sed uoluit à discipulo. Poterat absque premio tradi, sed ubique adimplet quod Prophetæ prædixerunt. Vnde

& illu

IO. OECOLAMPADII EXPOSITIO.

et illuminatorem uocat antiquitatum.

Ita et postea dicit Tertulianus: Sanguinis ueterens figuram fuisse in uino, teste Esaia, qui dicit: Quare rubra uestimenta tua, et indumenta, sicut de foro torcularis pleno, conculcato. Spiritus enim propheticus, uelut iam contemplabundus, DOMINVM ad passionem uenientem, carne scilicet uestitum, ut in ea passum, cruentum habitum carnis, in uestimentorum rubore designat, conculcatæ et expressæ uis passionis, tanquam in foro torcularis, quia exinde quasi cruentati homines, de uini rubore descendant. Multo manifestius, Genesis in benedictione iudæ: Lauabit, inquit, in uino stolam suam, et in sanguine uuæ amictum suum, stolam et amictum carnem demonstrans, et uinum, sanguinem. Ita et nunc sanguinem suum in uino consecrauit, qui tunc uinum in sanguine figurauit. Hucusque ex Tertuliano descripsi.

Caue autem ultimo loco, ne in uerbulo consecrandi Consecrantes. Non est enim consecrare, unam rem in aliam crare. uertere uel includere, sed commendare, ut rem ulterius non communem et prophanam, sancto autem usui, hoc est, in hoc loco, memoriæ passionis, et foederi charitatis dedicare et accommodare. Dicit itaque: Sicut olim uinum figuram esse uoluit sanguinis, ita nunc quoque memoriam sanguinis in uino uoluit haberi commendatam.

Porro hic didicimus, Sententiariorum, etiam ignorantes
et inuitos

DE VERBIS CAENAE DOMINI

et inuitos, ad Marcionitarum hæresim accedere. Nam si reale Christi corpus, panem, sub panis speciebus dicunt, respondebit illi, corpus prout sedet cum discipulis, et crucifixum, eritque corpus respondens, ut exemplar ac figura: iam licet uerum corpus sit, non erit tamen uerum, si ad illud conferatur. Et si dixerint, unum et idem corpus in uarijs locis, dicant et hoc, quod idem sit exemplar sui ipsius, et relatiuum sine correlatiuo: dent patrem sine filio: dent imaginem, sine eo cuius est imago. Quicquid dixerint, relatio duorum erit, et figuram adesse, consensus priscorum docet, ac res ipsa.

Obie-
ctio.

Iam si pergant obijcere, nihil discriminis relinqui inter nouam legem et ueterem: si quidem panis ille figura est corporis Christi, et non ueritas: quid enim illi non obijciunt? At quid si ad plerumque annuero, et fatear: omnes eandem escam spirituales manducasse, tam patres, quam nos, non utique errauimus. Pauli enim, imò Christi per organum electum uerba sunt, neque uideo, quid inter nos et inter illos multum intersit, quam quod exhibitus est nobis Christus, quem illi magnis expectarijs, et quem nos sequimur, illi præcesserunt. Nos sanè ante quorum oculos crucifixus Christus, aliquanto feliciores Patribus, modo illis fide non simus inferiores. Multi Reges ac Prophete non uiderunt, licet desiderassent quæ nos uidemus. Quamuis autem in ceremonijs non nihil uariatum, prout temporibus congruit citra periculum et iacturam illud contigit, modo idem Christus heri et hodie, qui futurus,

Conuenientia
patrum non fuit.

Solutio

IO. OECOLAMPADII EXPOSITIO.

futurus, qui est, & qui erit. Habuerunt illi fidem in esu agni, in manna, in sacrificijs: nos habebimus, in esu sacra-
crati panis: utrosque autem idem uegetat Christus. Cefe-
sarunt figuræ illorum, quia successit ueritas: & quia ue-
ritas illuxit, perpetuo duraturus ritus institutus est, quo
beneficij recepti simus memores.

Patres qui solum manna comederunt, permanentes
in sua incredulitate mortui sunt: qui autem ex illis com-
munionem fidei panem cælestem manducarunt, uiuunt, &
in æternum uiuent. Abraam enim, Isaac, Iacob, Mose,
& eiusdem fidei participes, etiam hi, qui ante diluuium
fuerunt, quamuis ex hac uita migrarint, mortui tamen non
sunt, sed uiuunt. **DE V** Senim, non mortuorum, sed
uiuorum Deus est. Et qui ex nobis sacramentali pane
uescuntur, nonne & ipsi moriuntur? Et si alimonie di-
uine, hoc est, fidei, fuerint expertes, nonne etiam du-
plici morte conterentur? Quod igitur tantum discrimen
in illis?

Ecce autem & nunc inconueniens non querenti oc-
currit, quod Christianus admiserit minime. Nam si ca-
RO CHRISTI in pane esset, quæ in manna, uel
in agno esse non poterat, non solum religionis modus,
sed & religio uariata esset: itaque plurimum Patribus
denegatum. Nam pars aliquanta nostræ religionis non
ceremonialis, quæ à carne **CHRISTI** pen-
det, non ita ac nobis, nota Patribus fuit. Quanto splen-
didiores nostræ mensæ illorum altaribus? Absit autem ita.

D ut spiri-

Ab absurdo.

Diuidunt

Ecclesia

quæ ante

Christum,

& quæ

nunc est,

Caperna-

itæ.

DE VERBIS CAENAE DOMINI

ut spirituales, qui sub lege, Messiamque expectabant in fide, pauperiores nobis fuerint, quibus manifestatus est. Tantum obscuriora illis, manifestiora nobis sunt sacramenta. Nobis quidem manifestatus est CHRISTVS, panis autem noster agno illorum spiritualium non est preciosior: praeterea non magis praedicandus, neque Patriarchis fideles nostri beatiores sunt: Quos aequavit fides, non reddunt inferiores sacramenta. Sicut ad Marcellinum Augustinus scripsit: Homini acuto suffecerit alijs sacramentis praenunciari CHRISTVM, quum uenturus esset, alijs quum uenisset, annunciari oportuisse: sicut modo loquentes id ipsum diuersitas rerum compulit etiam uerba mutare. Siquidem aliud est praenunciari, aliud annunciar i: aliud quum uenisset, aliud quum uenturus esset.

Augusti
nus.

Facit ad hoc et aliud Augustini testimonium, in libro De utilitate agendae poenitentiae: Manducauerunt inquit, manna, et mortui sunt. Id est, manna, quod manducauerunt, non illos potuit de morte liberare, non quia ipsum manna mors eis fuit, sed quia a morte non liberauit. Ille enim liberaturus erat a morte, qui per manna figurabatur. Ego sum, inquit, panis uiuus, qui de caelo descendi. Hec Augustinus. An non et idem de nobis dicere licebit, quod sacramentali pane quem manducamus, a morte non liberamur, sed ab illo, qui per panem significatur. Sed audiamus, quid mox subdat ad haec: Eundem, inquit Augustinus, cibum spirituatem manducarunt.

Quid est

IO. OECOLAMPADII EXPOSITIO.

Quid est eundem, nisi quia eum, quem manducamus & nos. Et paulo post: Suffecerat ut diceret: cibum spirituale manducauerunt: eundem, inquit. Eundem non inuenio quo modo intelligam, nisi eum quem manducamus et nos. Quid ergo, ait aliquis, Hoc erat manna illud, quod ego nunc accipio. Ergo nihil modo uenit, si ante iam fuit? ergo euacuatum est scandalum crucis? quomodo ergo eundem, nisi quia addit spirituale. Nam qui manna illud sic acceperunt, ut tantummodo indigentiae suae corporali satisficere putarent, & uentrem suum pasci, non mentem, nihil magnum manducauerunt, factum est satis eorum indigentiae. Alios Deus pauit, alijs aliquid nunciauit. Hi tales et cibum corporalem manducarunt, non cibum spirituale. Quos ergo dicit, patres nostros eundem cibum spirituale manducasse, quos putamus fratres, nisi eos qui uere patres nostri fuerunt, imo patres nostri non fuerunt, sed sunt: omnes illi uiuunt. Sicut enim quibusdam infidelibus dicit Dominus: Patres uestri manducauerunt manna in eremo, & mortui sunt. Quid est enim, Patres uestri, nisi quos infidelitate imitamini, quorum uias non credendo, et Deo resistendo sectamini. Et iterum non multo inferius: Sicut ergo hoc loco Patres nostri manducarunt manna in eremo, & mortui sunt: non enim intellexerunt quod manducarunt: Itaque non intelligentes, cibum non nisi corporalem acceperunt. Sic et Apostolus dicit, Patres nostros, non patres infidelium, non patres impiorum, manducantes et morientes, sed patres nostros, patres fidelium, spirituale cibum manducasse, & ideo eundem.

D a Erant

DE VERBIS CAENAE DOMINI

Erant enim ibi, qui quod manducabant, intelligebant. Erant ibi, quibus plus CHRISTVS in corde, quam manna in ore. Quid de alijs loquemur? Inde erat primitus ipse Mose famulus Dei, fidelis in tota domo eius, sciens quid dispensaret, & quia illo tempore ita dispensari debuerunt.

In prolo
go Psal. 73.
Nonne illis, satis euidenter Augustinus docuit, Patres, quantum ad rationem sacramentorum attinet, nobis non inferiores: & perspicuum est, quid sibi uelit alio loco, dicens: Sacramenta nouae legis salubriora, & feliciora, his quae in ueteri lege, eo quod illa promittant, haec dant: non quod eam uim habeant, ut praestent per se salutem, et causa salutis in sacramentis possideatur, sed quod indicent manifestatum, non iam cum Patribus expectandum. Vnde in finitione sacramenti, quando dicitur: Sacramentum est sacrae rei signum, ita ut imaginem gerat, & causa existat: Causa non ad efficientiam, sed ad significantiæ euidentiam referri debet.

*Quomodo patres dicat
Sacramenta nouae
legis salubriora.*

Quod ue
rū Chri
stianorū
mysteriū.

Interim tamen animaduerte, quando Patres dicunt: Sacramenta nouae legis praestare salutem, respicere eos ad CHRISTVM ipsum incarnatum uel passum, multiphariam in ueteri testamento praesignatum, quoniam & ipse *μυστήριον* & sacramentum nostrum est, etiam si è medio tollantur omnia symbola externa, quibus utitur Ecclesia. Quod quia attendere plerique non curarunt, scedè nonnunquam sunt lapsi.

Et uide, an non hoc & in Eucharistia contigerit, id quod

IO. OECOLAMPADII EXPOSITIO.

quod mihi uerisimile est. Dicentes enim pij, CHRIS-
 TVM ipsum cibum animalium suarum, & sacra-
 mentum illud omnium seculorum, non externum pa-
 nem, occasionem dederunt simplicioribus asserendi,
 CHRISTVM in ipso pane realiter, ut aiunt, esse, &
 panis substantiam fieri CHRISTI corpus. Inualuit
 postea perniciosus error, scriptoribus luxuria uerborum
 magnificentiam rei attestantibus, nunc transelementati-
 onem, nunc uersionem uocare audentibus; quod crassi-
 ores capere non potuerunt; sua somnia fingentes. Quo-
 modo & illud in sermone quodam Chrysostomi, aduer-
 sus eos, qui hora terribilis mensae mysticae in uaniloquis
 conuenticulis occupati sunt. Quid facis homo, inquit, Chryso-
 Non promisisti Sacerdoti qui dixit: Sursum mentem & stomus.
 corda, & dixisti: Habemus ad Dominum? Non re-
 uereris & erubescis. Et illa ipsa hora mendax inueni-
 ris. Papae: Mensa mysterijs instructa est, & agnus
 Dei pro te immolatur. Sacerdos pro te angitur, ignis
 spiritualis ex sacra mensa refluit. Seraphin astant, sex-
 alis faciem Dei tegentes: omnes incorporeae uirtutes pro
 te cum Sacerdote intercedunt. Ignis spiritualis e caelo
 descendit, sanguis in cratere, in tuam purificationem ex
 immaculato latere haustus est. Et non erubescis, reue-
 reris, & confunderis, neque DEVM propitium ti-
 bi facis. Non conscientia tua te iudicat, o homo. Cen-
 tum sexaginta octo horas habente hebdomada, unam &
 solam horam sibi ipsi segregauit Deus, & hanc in opera

DE VERBIS CAENAE DOMINI

secularia, & in ridicula, & in conuenticula insumis? cum qua postea fiducia ad mysteria accedes? O quam polluta conscientia. Num si sterco manibus haberes, auderes appropriare simbriæ Regis? Minimè. Num uides panem? num uinum? num sicut reliqui cibi in secessum uadunt? Absit, ne sic cogites, Quemadmodum enim si cera igni adhibita, illi assimilatur, nihil substantiæ remanet, nihil superfluit, sic & hic puta mysteria consumi à corporis substantia, propter quod & accedentes ne putetis, quod accipiatis diuinum corpus ab homine, sed ab ipsis Seraphin ignem, quem scilicet Esaias forcipe uidit eos accipere. Reputate salutarem sanguinem, quasi è diuino & impolluto latere effluere, & ita approximantes, puris labijs accipite. Hæc in quodam sermone Chrysostomi. Cui non absimilia & Rhomanus Gregorius dicit. At si quis hebetior illa legit, statim iurabit & Chrysostomum consentire, non attendens quomodo loquatur. Quod si ite interpretari contenderit, quid faciet ex Sacerdote, & ministris, & altari, & igni, & calice? Nonne illos mutabit in CHRISTVM: istos, in Seraphin: ignem, in spiritum sanctum: calicem, in latus CHRISTI? Sed de hoc non contenditur, & Diaconi uerè Diaconi, & non seraphin esse salua significatione conceduntur. In solis pane & uino, controuersia sine caret, & præter significantiam exiguntur miracula supra modum stupenda & incredibilia. Si

miles

IO. OECOLAMPADII EXPOSITIO.

miles propè occurrunt loquutiones, Homilia octogesima
 tertia super Mattheum, ubi Sacerdotem CHRISTVM,
 & mensam nostram, mensam cœnaculi quod in Hieru-
 rusalem: & templum, cœnaculum: & pauperes, mon-
 tem oliuarum facit: & adhuc in una re ita hæremus?

Nemo offenditur legens in Cypriano ad Ceciliam,
 populum adunatum in sacramento, propter mixtionem
 aque, & offenduntur, quòd post CHRISTVM
 uinum sanguinem dicimus, absque transelementatione
 miraculosa. Heu quis satis deplorarit scriptorum mi-
 seriam, quorum labores, apri & bestie disperdunt, &
 antidota in uenena conuertunt. Cæterum ad Augusti-
 num redeo, qui capite decimo octauo ad Petrum Diaco-
 num, quod solum hanc litem dirimere poterat, dilucidè
 super hac re agit. Ostendit enim Petro illi, quantum in
 ea re scire satis: sufficientemq; fidei regulam tradit, ue-
 luti orientales uersaturo sensus aliquis hæreticæ prauita-
 tis surrepere queat: at nos quamuis eam regulam synce-
 riter fateamur, hac tempestate pessima non defendit,
 quin & hæretici & insani uocemur: quam contu-
 meliam DEO Patri relinquimus, an eam ulcisci uelit.
 Nostrum est, & patienter ferre, & uindictam non so-
 lum non rogare, sed & deprecari.

Dicit autem Augustinus: Firmissimè tene, et nullate-
 nus dubites, ipsum unigenitum Domini, uerbum carnem
 factum, se pro nobis obtulisse sacrificium & hostiam

Cypria-
 nus.

Augu-
 stinus.

DE VERBIS CAENAE DOMINI

Deo in odorem suauitatis : cui cum Patre & spiritu sancto, à Patriarchis, Prophetis, & Sacerdotibus, tempore Veteris Testamenti animalia sacrificabantur, & cui nunc, id est, tempore Noui Testamenti, cum patre & spiritu sancto, cum quibus illi est una diuinitas, sacrificium panis & uini, in fide & charitate, sancta Ecclesia catholica, per uniuersum orbem terræ, offerre non cessat. in illis enim carnalibus uictimis, figuratio fuit carnis C H R I S T I, quam pro peccatis nostris, ipse sine peccato fuerat oblaturus : & sanguinis, quem erat effusus, in remissionem peccatorum nostrorum.

In isto autem sacrificio, gratiarum actio, atque commemoratio est carnis C H R I S T I, quam pro nobis obtulit : & sanguinis, quem pro nobis idem Deus effudit. De quo beatus Paulus dicit: Attendite uobis, & uniuerso gregi, in quo uos spiritus sanctus posuit Episcopos, regere Ecclesiam Dei, quam acquisiuit sanguine suo. In illis ergo sacrificijs, quid nobis esset donandum, figuratè significabatur : in hoc autem sacrificio, quid nobis donatum sit, euidenter ostenditur. In illis ergo sacrificijs, prænunciabatur filius Dei pro impijs occidendus : in hoc autem, pro impijs annuntiatur occisus. Hæc Augustinus.

Carnis impanatio ne glæcta Augustino.

Nonne omnia satis aperte & perspicue prodidit, ac prorsus nostræ consentanea sententiæ. Rationem sacramenti docet, impanationem carnis, que tamen necessaria erat, si quidem ad fidem pertinebat, non commendat.

IO. OECOLAMPADII EXPOSITIO.

dat. Et liquidum est, non minus admittendum tropum sermonis, dum dicit CHRISTVS: Hoc est corpus meum, quàm dum Paulus inquit: Petra erat Christus. Sicut enim Patres, per corporalem cibum instru- ebantur de spirituali: ita & nos quoque. Et sicut nobis corpus CHRISTI est panis, ita illis CHRISTVS erat manna. Aut Patribus, & amicis Dei dilectissimis & omnium sanctissimis denegatum fuisset, quod nunc in pollutis impien-
tissimorum hominum manibus tractari uulgo dicitur. Ignosce quæso digressionibus lector, quan-
doquidem ita digredi est in ipsissima orbita mansisse.

Est & hoc fidelibus auditu graue, si dicuntur per frustra Christum facta, quæ sapientiam eius non testentur, sed ascri-
frustrà, & absque utilitate compareant. Quomodo enī corpus
ita ineptiret Christus, cuius omnia opera in bonitate & in pa-
sapientia fiunt? Referant igitur, quid agat in pane corpo- ne.
ralis presentia, quod absq; illa sacramentum per se non
possi? Referant aliquid, uel ante manducationem, uel in
manducatione. Et uideamus primum ante manducatio-
onem, commendetur ne aliquid amplius. Certè Christus
dedit corpus ad manducandum, non ad ostentandum, uel
ad circumferendum, uel ad reseruandum in arcis. Dicit
enim: Accipite, & comedite: non dicit: Circūferte, osten-
dite, uel reseruate. Respondent quidam: Antequam come- *obsc.*
damus, accipimus: & antequam accipimus, præsens est.
Edi non potest, quod non sumitur: nec sumitur, quod nõ
adest. Vnde quum corpus Christi manducamus, iam an-

DE VERBIS CAENAE DOMINI

Resp.

teca praesens habuimus. Atqui facillime refelli poterunt. Accipi enim ducimus corpus, quomodo manducatur: & praesens esse, quomodo accipitur: & quia non manducatur corporaliter, neq; accipitur, neq; adest corporaliter. Sed adest sacramentum corporis, quod dominicū corpus uocatur. Porro de manducatione paulo postea latius.

Objct.

Commemorant autem & alias rationes. Primum, ne desit Christianis sacrificium uel oblatio. Parum enim eis uideretur, pane simplicis creaturae gratias agere, & creatorem, ac datorem, sanctificatoremq; agnoscere: quē admodum ueteribus morem fuisse comperimus. Verum

Resp.

nos scientes, finem sacrificijs & oblationibus imposuī, docente epistola ad Hebraeos, unica oblatione, consummari in perpetuum sanctificatos, a serimus iterum instaurare sacrificia, esse mortem CHRISTI irritare. In ueteri lege contentus erat Deus, sola nonnunquam gratiarum actione, etiam si nihil immolandum adhibitum fuisset. Quid prohibet, gratiarum actione etiamnum absq; pane Deum colere? Et hodie interdum coram Deo gratias multo uerius agit ex Ecclesia eiectus & excommunicatus, quā is, qui in medio Ecclesiae communicat? Gratias quoq; agentibus patribus, immolantibusq; legitimas hostias, sufficiebat creditus ille, qui uenturus erat in nomine Domini: & nobis nunc utilis est gratiarum actio in pane, si uenisse redemptorem testamur. Quoniam autem a Domino ipso ritus institutus est, ut pro beneficio
mortis

10. OECOLAMPADII EXPOSITIO.

mortis gratias agamus, debemus illum sanctiorem, beatioremq; predicare: unde & ob hoc à Doctoribus appellatus est, sacrificium laudis, & Eucharistia. Sed quid opus presentia eius, ut eum laudemus, & gratias agamus, annon ut gratias agamus, satis est admonitos symbolo dominico, memoria beneficium amplecti: cuius meditatio etiam absentissimum benefactorem representat. Inuisibile corpus, ut in pane esse asseritur, non plus prouocabit ad gratiarum actionem, quantum absens, & in memoria presens.

Somnium igitur est, quod hic fingitur, medium quoddam sacrificandi genus, inter gratiarum actionem & mortem, cui nescio quod uocabulum imponi debet, quum & somniatores ipsi nullum imposuerint. Somniant enim respicientem patrem ad filij in pane presentiam, quam oblationis loco ponunt. Quod absque dubio præiudicat merito passionis, non minus quam sequundaria imolatio: præiudicat quoque & patrocinio sessionis ad dextram. Et quomodo uerisimile fuerit patrem, gloriæ filij tantum zeloten, pati gloriam illius in cruce, uel ad dextram suam, obscuratum iri? An non semel peccatum mundi totius expiauit agnus sine macula? An non Aduocatus & propitiatio est, pro peccatis nostris, mundi; totius? Iam si est Eucharistia, quod dicitur, gratias agimus pro peccatis in cruce dimissis, non ut dimittantur. Impetrata iam sunt, pro quibus dicuntur gratias.

Aliud

DE VERBIS CAENAE DOMINI

Aliud enim est gratias agere, aliud precari apud nos, nā apud Christum fortasse idem fuerit: et si precaremur quoq; quae necessitas urgeret, ponere corpus in pane praesens, ut humana desipit infirmitas, & escas inexplebilis ubiq; locat auaritia? *Sunt alij, qui in sacramento compleri dicant promissionem, qua Dominus dicat, futurum se nobiscum usq; ad consummationē saeculi; atq; ita non parum consolationis relictum orphanis, sciencibus sibi assistere Regem ac protectorem, cui data est omnis potestas caeli ac terrae: & ob hoc adesse corpus, quod monstrēt, orrent & adorent, adorandoq; glorificent, qua ratione non minuatur, sed augetur gloria filij. Vtinam, utinam in gloriam esset filij, & nomen eius non iret in blasphemiam. Sed nec nostri, nec Christi rationem habemus. Nonne magnificentius fuerit, Christum in caelestibus regnantem nostrum esse protectorem, quam illic latitantem? Abire ad Patrem uoluit, quo consolationum uerarū capaciores essemus. Satis nobiscū, qui sua uirtute ac gratia facit inuictos: satis nobiscum est, qui suo spiritu nos non destituit: sed se futurum nobiscum promisit, nō corpus. Neq; ubiq; corpus Christi, ubi Christus. Medium se fore pmisit, ubicunq; duo in nomine eius congregati. At non propterea corpore comitē se illis facit. Quid igitur est quod monstratis, ubi non plus de Christo oculatus, quam cæcus uideat? Sacramentū monstrari potest, Christus non monstratur. Sacramentum suo fungitur officio, etiā si corpus Christi in celo.*

Obiect.

Expen
sa alia
ratio,
quare
corpus
sit in
pane.

Resp.

Quo=
modo
nobi=
scū sit
Chri=
stus, us
que ad
cōsum
matio=
nem se
culi.

Denique

IO. OECOLAMPADII EXPOSITIO.

Denique quod ab indocta plebe adoratur illic, non igno-
 ro, at non quia adoratur adest: sed quia adesse creditur, Ratiō,
de ado-
ratiōe.
 adoratur. Primum probetur adesse, ut consequenter iu-
 stificetur adoratio. Quin et adoratio non satis iustifica-
 bitur, etiam si corpus adesse conuincas. Qui corpus seor-
 sum cogitat, ut sancta illa uerba dicunt: Hoc est corpus,
 non implet quod precipit Deus: Dominum Deum tuum
 adorabis. Neque soluisse credimus Christum legem de Quis
 adorando patre in spiritu, et adoratorem ad carnem su adoran-
 am transmississe, à qua semper reuocauit. Vnde adorato- adoran-
 res necesse est, neque panem, neq; corpus à diuinitate se- adoran-
 questrare. Sed primo ipso adorationis momento ad illam esse de-
 contendere, alioqui periculum, ne ueritas mutetur in mē beat a- adoratio
 dacium, creaturæ q; creatoris detur gloria, quo nihil ma-
 gis omnis detestatur scriptura. Sanè uni quidem filio,
 Pater omnem communicauit honorem, quem et caro
 eius ut purpura regia suscepit, quamuis neque illa simi-
 litudo quadret. Regia enim purpura à Rege solet depo-
 ni. Christi autem caro, simul ac esse cœpit, nunquam fu-
 it, neque erit à diuinitate separata. Non enim templum
 est prophanabile, neq; θεοφόρος ut Prophetarum ani-
 mæ, sed cum anima deitati in unam personam unita. Vbi
 que ergo caro adorabilis: panis autem mysticus nō item,
 nisi unitum Christum probemus. Quamuis autem adesse
 diceremus corpus Christi, neq; adhuc integrum, ut adora-
 tio doceatur. Sicut enim sanctos uiros Deum habentes
 cordium suorum hospitem non adoramus, ita multo mi-
 nus panem

DE VERBIS CAENAE DOMINI

nus panem sacramentum, nisi forte & ita deliremus, ut felicitatis eius panem coniunctum corpus Christi dicamus, quam Prophetis spiritum sanctum.

Fru-
ctus ad-
dorati-
onis pa-
nis.

Quod si omnino adorabilis in pane caro est, non fuerunt imprudentes, qui profusioribus sumptibus Eucharistiam ornant, quique neglectis pauperibus, & uiuis Dei templis, quicquid odoramentorum, florum, auri, thymiamatum & gemmarum in illam contulerunt. Et inuenient auari hypocritae Missatores, quo suam artem honestent, ac celebrent. Habebunt enim, quamuis indigni sint, & inimici Dei, quod Patri in flagitiosissimorum manibus placet maxime. Seruentur igitur, ac redeant omnes imposturae, redeant nundinationes, redeant anniuersarij, accenseantur Sacerdotes innumeri, extruantur aerae plurimae, foueantur ociosi plures, totus orbis inungatur ut sacrificet, & omnes mensae, ut Esaias dicit, repleantur uomitu & sordibus.

Ceterum, ut sacramenta adoranda non possum asserere, ita non ierim infitias illis honorem religiose impendi, qualem & libris, uerbisque sacris citra adorationem inculpate plerumque deferimus. Et sunt gloriae quae quia sancta, spiritus sancti uehicularia certiora pluribus, sacra praesertim rudibus quam sacramenta. Adde & inuentis taxabilem, religione motum, & mysterij intelligentia deferendum. illustratum, qui hora qua celebrantur mysteria, in terram procidit, & **C H R I S T V M**, qui in caelis ac

IO. OECOLAMPADII EXPOSITIO.

lis ac pectore suo regnat, adorat, non uulgi more, quod error ille dementauit: sed sicut Apostolus Corinthijs scribit: Si omnes prophetetis, ingrediatur autem in- credulus aut indoctus, coarguitur ab omnibus, diju- dicatur ab omnibus, & sic occulta cordis eius manife- sta fient. atque ita procidens in faciem adorabit D E- V M, renuncians reuera D E V M in uobis. Non datur illi uicio, qui uerbo eruditus adorat: igitur nec uituperandus, qui sacramenti prædicatione edoctus, honorem D E O tribuit gratias agens.

Similiter enim Euangeliorum lectio, & sacra- mentorum operatio illuminat: illa tamen indoctis, hæc prouectioribus accommodatior. Et propterea dum utrunque agitur, facies radiant, & cymbala tin- niunt, quæ prædicationis sunt symbola: tametsi po- sterius neglectum iri expediret, quo clarius sacramen- ta, & uerba percipi possent.

Hæc obiter de adoratione, per quam corporalis præsentiam non admittimus probari. Et dicant quæ- so, quid solus & ociosus in sacrariolo, uel in arca, Deo C H R I S T V S faciat, ubi eum multercule in pauca primis superstitioni obnoxia, cereolis demereri cre- te panis dunt? Quorum mouet animos noctu? Et quomodo in sa- non semper illic in promptu reponitur & sanguis, crario quemadmodum corpus? Nam ad mouendos animos, lo, & non minus energie habet. cur nõ

Forte dices, periculum illi ab acore & uermiculis, idem
Atqui nec uino.

DE VERBIS CAENAE DOMINI

atqui nec panis extra discrimen. Respondebam olim, sicut & hodie multi, in corpore & sanguinem contineri, sicut in sanguine corpus. Tam sapiens eram. Et hoc ignorabat Christus, qui tam uinum, quam panem consecrauit, ritumq; illum instituit, reseruatiōem uero non item.

Sanè & hic nobis non mediocre argumentum in ma-
Argu- nus uenit : Quia enim corpus & sanguinem commen=
mētum dauit Christus, & à se inuicem discreuit, quæ natura non
à pane, sciunguntur. Neque enim uiuit corpus absque sangui=
& pri ne, neque sanguis sine corpore. Viua autem commenda=
mo q̄ bat. Manifestè ergo protestatus est, in geminis signis esse
non sit exemplaria rerum, non res ipsas. Exemplaria autem
ibi cor- tam diu suum officium agunt, quamdiu rationem habent
pus. exemplarium, & nihil sibi timent ab acetositate, uel uer=
 miculis, uel putredine, uel muribus. Sensit hoc nimirum
 Origenes in Leuiticum, Homilia quinta scribens : Nam
 & Dominus panem, quem discipulis dabat, & dicebat
 eis: Accipite, & manducate, non distulit, neq; seruari ius
 sit in crastinum. Hoc fortasse mysterij continetur in eo,
 quod panem non iubet portari in uia, ut semper recen=
 tes, quos intra te geras, uerbi Dei panes proferas. Et pro
 pterea Gabaonitæ illi condemnantur ad aquam & ligna
 portanda, quia ueteres panes ad filios Israël portarunt.
 Cæterum allegoriæ ualeant quantum possunt, sacramen=
 ta in usu tantum sacramenta sunt.

Ultrà contendunt quidam, gloriam Christi auctum i-
ri fide nostra, si præsens in pane corporaliter credamus
 corpus,

objant.

IO. OECOLAMPADII EXPOSITIO.

corpus, propter uerba quæ dixit Dominus: Hoc est corpus meum. Nam & si dixisset, Hoc est mundus, credi oportebat in pane mundum. Negari quidem non potest, *Resp.*
 fide apud Deum nihil suaueolentius, & anathema, qui negat ueracem Christum. Conuenit autem, ut interim animaduertatur, quæ nam fides ita coram Deo fragret, & quomodo uerbis habenda fides. Etenim non omnis fides iustificat, ut Iacobi uerbis utamur. Contremiscent enim Dæmones credentes, & reprobis sunt. Sanè *Quæ fides Deo grata.*
 fides nostra, fides salutaris non est, nisi in solam Dei misericordiam feratur. Nescio enim, an Abrahæ fides, quatenus in illum respicio, in iudicio tuta fuisset. Perfectiora enim omnia omnium opera esse poterant, & debebant. Fides ut opera sua non magnificat, ita se quoque crescere cupit, & minorem, quam par est, se esse condemnat. Et uerè fides non est opus nostrum, sed donum DEI, nec tam exercitatione, quam raptu constat. Nemo enim uenit ad CHRISTVM, *Theologi.*
 nisi quem Pater traxerit. Non est coactum, neque fictum quid, quemadmodum plerique se decipiunt, posse se credere quoduis, & iterum discredere: qui licet uideant albedinem, ita instruere se dicunt conscientiam, quasi nigredinem spectent: & quum aliter oculis mentis cognoscant, aliter se conscios faciant & dicant: simplices scilicet, qui se duplices corde nesciant: Sed ne rideamus eos, simplices uerè sunt, qui errare se nesciunt, nec duplicitatem cordis pro peccato reputant. O horrendam

DE VERBIS CAENAE DOMINI

rendam simplicitatem, o profundas tenebras, dicere lucem tenebras, & malum bonum, id quod nonnulli & in hoc sacramento non omittunt, quum intima mente renitentur adesse corpus, & opinionem tamen contrariam, conceptam, sua pertinacia stabiliunt. Quis illam pro fide agnosceret? Verax Deus corda scrutatur. Satis ampla exercende fidei materia nobis data est, credentibus corpus Christi pro nobis mortuum, & resurrexisse, consideret; in caelestibus.

Quomodo verbis fidei habenda.

Porrò uideamus, quomodo uerbis habenda sit fides. Neque enim tam uerba, quam mens uerborum attendenda, quibus fides firmetur. Iam horum uerborum lit nos sensus alius est. Neque enim **C H R I S T V S** Christus dicit, ut credamus in pane latere corpus, sed memoriam faciamus mortis eius, qua nobis uita conciliata est. Et Ioannis sexto: Panis, quem dabo, caro mea est, quae pro mundi uita datur. Non dicit: Caro, quae in sacramento panis delitescet: sed quae pro mundi uita datur. Illam si charitate pro nobis oblatam crediderimus, panis & uita est animarum. Et apud Lucam: **HOC EST CORPVS MEVM**, quod pro uobis tradetur. Vnde **Basilius**. & Basilius rogatus à monachis, quali timore, & fide, & affectione, percipi debeat corporis & sanguinis **C H R I S T I** gratia: Ita, respondit, ut in canonicis repetitum est. Et dicit: Timorem quidem docet nos Apostolus, dicens: Qui manducat & bibit indigne, iudicium sibi manducat ac bibit. Fidem uero

IO. OECOLAMPADII EXPOSITIO.

uero edocet nos sermo Domini, dicentis: HOC EST
 CORPVS MEVM, quod pro multis datur. Hoc fa-
 cite in meam commemorattonem. Et iterum sermo Io-
 annis dicentis: VERBVM CARO FACTVM
 EST, & habitauit in nobis, & uidimus gloriam eius,
 quasi unigeniti à Patre, plenum gratia & ueritate. Sed
 & Apostolus scribens: QU: cum in forma Dei esset, nõ
 est rapinam arbitratus esse se æqualem Deo, sed semeti-
 ipsum exinaniuit formam serui accipiens, in similitudi-
 nem hominum factus, habitu inuentus ut homo. Humi-
 liauit semetipsum, factus obediens usq; ad mortem, mor-
 tem autem crucis. Cum ergo fidem quis habet his dictis,
 & consyderat magnificentiam gloriæ ipsius, & admi-
 ratur nimietatem habentis, quomodo tantus & talis obe-
 diens fuit usque ad mortem pro nostra uita: puto, quòd
 possit anima prouocari ad affectum & dilectionem Dei
 Patris, qui unico filio suo non pepercit, sed pro nobis o-
 mnibus tradidit eum, & ad amorẽ unigeniti eius, eò am-
 plius prouocabitur, quo eum uideat mortem turpissimã
 pro nostra redemptione tolerasse, sicut et Apostolus de
 eo dicebat, quòd charitas Dei constringat nos iudicantes
 hoc, quòd si Dominus pro omnibus mortuus est, ergo om-
 nes mortui sunt, & pro omnibus mortuus, ut & ij qui
 uiuant, sibi non uiuant, sed ei qui pro ipsis mortuus est, et
 resurrexit. Talem ergo affectum et fidem preparare de-
 bet in animo, qui de pane & calice participat.

DE VERBIS CAENAE DOMINI

Que fides
ad Eucha=
ristiam re=
quiratur.

Vides hunc in quo fidem collocet? Non in eo, quod in pane contineatur Christus. Refocillant autem uerba & promissiones, quibus cognoscimus, pro nobis Christum esse traditum, ut sequentia arguunt, quae citat ex Ioanne & Paulo Apostolis, humilitatem & charitatem Christi attestantibus. Iam si occupata foret memoria nostra, expendens quomodo in pane sit Christus, interim sancti oris obliuisceretur officij, non recogitando mortem Christi. Nequeunt enim se uires nostrae in diuersa se simul intendere, sed unum amittunt, dum alterum asequi student.

Neq; ante
esum, neq;
in esu, po=
nendū cor=
pus in pa=
ne.

Probatum est, nihil esse ante manducationem, quo uel sapientiam, uel benevolentiam Dei deprehendas, ut tuum in pane corpus asseras. Nunc an in esu ipso dignum aliquid occurrat, persequendum. At quocumque nos uertimus, absona multa sunt obuia: nihil autem, quod uerisimile. Magnum, aiunt, est diuinæ erga nos charitatis indicium, quod C H R I S T I carne uescimur, mirifice enim illam pie animæ, ob amoris flagrantiam petunt, quemadmodum & illud ex Iob cantant:

Verba Iob
ad Eucha=
ristiam tor=
ta.

Dixerunt uiri tabernaculi, ut illius carnibus saturemur. O uere carnales, rem melius indagate. Nihil humanitatis præ se ferunt uerba illa Iobi, si quis iuxta germanum sensum interpretetur. Negant enim uiri illi se satiari, etiam si deuorent ipsos osos domini sui Iob. Ita seruis uidebantur dilaceratione digni, qui à Domino beneficijs afficiebantur. Hebraica enim ueritas dicit: Nō saturabimur. Non est illa charitas, sed canina rabies, que blandi-

10. OECOLAMPADII EXPOSITIO.

quæ blandiendo in carnibus dentes exercere cupit. Inuenio tamen & Chrysostomum, & Cyrillum super Ioannem sic loqui, quos nisi lector magno iudicio & uigilanter legerit, nimirum si impetu eloquentiæ eorum abreptus, reddatur perplexus. Ingenuè fateor, & mihi olim inde non mediocre factum negocium, omnia iudicanti, prout imbutus eram. Sed illi de spiritali manducatione loquuntur, sicut totum caput Ioannis, in quo de sacramentali nulla fit mentio, ut infra declarabimus. Quid si & Nicolao Papæ ijdem non intellecti imposuerint, qui Berengarium quendam abiurare, & anathematizare piam sententiam, & asserere impiam coëgit: nempe, quod uerum corpus & sanguis DOMINI NOSTRI IESU CHRISTI Sacerdotum manibus tractetur, frangatur, fideliumque dentibus atteratur, & cum prodigiosioribus alijs uerbis, quæ tam crassa, ut glossematarius ipse alioqui insigniter stupidus, adnotet: nisi sanè intelligas uerba Berengarij, in maiorem incidet hæresim, quam illa fuit: neque ab ipso gnomologo, distinctione duodecima, libro quarto probari potuit.

Simile quiddam afferunt alij, ex lege Mosaica, quæ DOMIN Iuictimæ Sacerdotum sunt, ut illis uescantur lege perpetua: unde colligunt uictimam negare eos, qui cenam negent. Et quia caro CHRISTI omnium legalium uictimarum figuram expleuit, ex ea

DE VERBIS CAENAE DOMINI

Dilutio. Christianis, qui omnes sacerdotij dignitate sunt confisi-
 cui, cœna est apparatus lege perpetua, ita ut si carnem
 non edant, neque illa eis uictima fuerit. Nihil hæc con-
 tra nos, qui spiritualem manducationem carnis Chri-
 sti in fide confitemur. Semel quidem caro oblata est,
 semper autem reficit omnes credentes, quemadmodum
 & Patres. Neque necessarium, ut sicut caro illa car-
 naliter immolata, ita & carnaliter pascat. Nam si
 hoc fateremur, periret fructus immolationis. Ut car-
 nales sacerdotes non sumus, neque carnalem cœnam car-
 ni querimus. Sed hæc cum alijs mox immotescent clari-
 us, quomodo carnem, Christus etiam carne pascat.

Maiores certâ est gloria carnis illius benedictæ, quam
 ut dentium & stomachi iniurijs se exponat, siue uisibili-
 ter, siue inuisibiliter quis fieri dicat. Non enim parua
 humiliatio est, si uel intacta in uentris pistrina, descendat
 caro illa, quæ ad dextram maiestatis Dei collocata. Non
 offenditur, dicitur. Verum est, sed iuxta crassam illam
 opinionem diffiteri uicissim nequis, quin humilietur. At
 qui tempus humilitatis præterijt, ascenditque corpus in
 cælo s. Nihil autem tale posset obijci, si adesse corpus
CHRISTI mysticè, addo, cum uirtute et benedictio
 ne, cum priscis diceretur. Sed hæc & alia quæ nescimus,
 quia affirmamus, nimirum si Christum ridiculum magis
 quàm gloriosum prædicamus. Christum quidem cruci-
 fixum annunciare in humilitate oportet: sed interim mor-
 tui resurrectionis, ac humiliati gloria non est obtinenda, id
 quod

Mos lo-
 quedi pri-
 scorum:
 Qualiter
 annun-
 ciandus
 Christus.

IO. OECOLAMPADII EXPOSITIO.

quod nō sit in carnali illa manducatiōe. Aut dicatur, quæ gloria uel utilitas, siue animam, siue corpus pascat caro corporaliter præsens. Quidam enim ita delirant, ut carnem CHRISTI cum sua corporali subsistentia in animam, quidam uero in corpus nostrum ingredi censeant. Cæterum nos utrunque absurdum & impossibile commonstrabimus.

Deliria
quorum
dam:

Et primum in spiritali manducatione uideamus, quomodo caro carnali sua præsentia nihil faciat. Spiritalia enim sunt, quæ hic aguntur. Internus homo iisdem cibatur & uiuificatur edulij, quibus Angeli eiusdem substantiæ intellectualis, quamuis hi lautius, securius, & beatius: ille minus beatè, utpote corporeæ molis grauamine impeditus. Angelos DEVS pascit uerbo suo, quo se ueritatem illis, & rem, ut est detegit, quam spectantes facie ad faciem, uiuunt, et beati sunt, torrentique uoluptatis inebriantur.

De spiri
tuali esu.

Angeli.

Interno autem nostro homini, nondum tanta felicitas contigit: quamuis & illi quiddam diuinæ ac uiuificæ ueritatis manifestetur, in qua prospectet, licet per uelamen & ænigma, ac speculum, & non facie ad faciem, ut Angeli & beati. Hic enim non sumus aliter docibiles, nisi fortè quis, ut Paulus, præter communem legem arcana audiat, quæ non licet effari.

Internus
homo.

Neque ita intelligas, quasi de pane benedicto loquamur, quod uelamen sit Christi corporaliter latentis. Nos

DE VERBIS CAENAE DOMINI

enim ipsi uelamen gestamus carnem, & hallucinamur, si quid caelestis fulgoris irradiet, uidentes obscurius per se dem, quantum pro hac uita satis est.

Cibus a-
nime.

Qualis hu-
mana ueri-
tas.

Sed ne digrediamur, cibus animæ felicioris est, ueritas aperte cognita. inferioris autem, & aggrauata, ueritas adumbrata, & fidei lumine se innotescens. Porro, cum ueritas ab homine profecta non sit ueritas, (Omnis enim homo mendax, ut Scriptura dicit) non est tutum, ullis hominum uerbis, uel promissionibus, uel sigillis, uel iuramentis, credere. Nam quamuis amice, fideliter, ac prudenter polliceamur, non est tamen in nobis situm, ut præstemus aliquid, uel minimum, ut taceam de felicitate. Nec mirum. Sumus enim & ipsi bulle. DE O autem, qui ipse ueritas est, nihil impossibile, & proinde in omni uerbo, quod procedit ab ore eius, uiuit homo. Et uerbum quidem eius, uiuificans est cibus.

Verbum
quos pa-
scat.

Quia autem cibus non pascit non edentem, non credentibus **VERBUM DEI** non prodest. Animæ enim nunc credendo manducant, sicut angeli contemplando satietate fruuntur, & fruendo beati sunt. Igitur habentes uerbum & promissiones Dei, contentos nos esse oportebat, & gratos, certosque, nihil nobis de futurum, id quod uere fuerit pasci.

Increduli-
tas quid
possit.

Verum iam insitum nobis est, incredulitatis uitiosissimum malum, ut Deo minus quam hominibus credamus, & oblato uerbi cibo pasci nolumus. Territi enim peccatis

IO. OECOLAMPADII EXPOSITIO.

peccatis nostris, non agnoscimus Deum, ut Deum, sed affectionibus obnoxium: non Patrem, ut Patrem, sed irarante gaudentem: non Dominum ut Dominum, sed ut curam nostri abijcientem. Non attendimus, quod solem suum oriri permittat nobis, bonis & malis, quod multa in nos beneficia colloct, nullis nostris bonis excitus: quod ad poenitentiam patienter expectet, beneficia beneficijs addendo, etiam innumeris peccatis nostris iure irasci ualens. Sed tergiuersamur, aures obturamus, diffidimus, Prophetas per quos nobis loquitur, contemnimus. Quotusquisque enim omnem in Deum solitudinem proijcit, omisa de crastino cura? Quotusquisque non sua magis prudentia, quam paterna nititur beneuolentia?

Hec est profecto perpetua nostra incredulitas, quam per omnem scripturam taxari legimus. Hoc est peccatricis carnis ingenium, sibi, hoc est, mendacio placere, Deo diffidere, & si penitus explores, Deum odio habere, à bono optimo alienari, inque peius uergere. Nihil ferè, & parum promouit Deus promittendo, minandoque: adeo benigniter ad se uocans. Promittit: *Viuo e= Eze-33-
go, nolo mortem peccatoris, sed ut conuertatur et uiuat. Zacha
Et iterum: Conuertimini ad me, & ego conuertar ad ria-1-
uos. Maledictus autem Cain in nobis clamat: Maius Gen-4-
est peccatum, quam ut ueniam merear. Et non respiciens
ad misericordiam Dei, sed ad opera sua, inquit: Un=
de recipiam uitulos in holocaustum? Qua poena repen-*

E 9 dam?

DE VERBIS CAENAE DOMINI

dam? Quis intercedet pro me? Et quia aliud querimus, quam uerbum Dei, omni semel solatio excidimus. Nolumus benedictionem, quid ni maledictione essemus obnoxij? Quis dignè deploraret nostram miseriam?

Qua=
re exhi
bitus
Chri=
stus à
Patre.
Sigillū
miseri
cordiæ
certissi
mum.

Atqui Pater optimus, præsentissimo consilio nobis subuenit, uolens æternum uerbum, quod est ipse filius, incarnari, & humiliari usque ad mortem crucis, ne quis ulterior sit locus diffidentiae, & ut omnis qui credit in eum, uere pascatur, non siliquis, ut filius ille prodigus, sed uere, inquam, pascatur, æternamque habeat uitam. Suffecisset quidem uerbum, uel per Prophetarum minimum, ad pascendum nos, ni tam infecti & rebelles fuisset mus: sed pater sigillo quoque omnium certissimo nobis confirmare uoluit misericordiae suae promissionem, quale ne mo petere auderet, nempe, morte unigeniti filij sui: qua testamentum nostrum cum Deo ita sancitum, ut certi sumus, non ultra irritabile, ruptumque chirographum, quod contra nos, & affixum cruci, non ultra terribile. Qui nunc incredulus est, et Deum non credit placatum, qua ratione tandem credulus futurus est? Cur non spectat manus & pedes resurgentis? Cur non apponit manum ad latus? Cur non uidet ob signationem? ut sic credendo, spiritualiter manducet, animamque refocillet? DEVS non esset DEVS, si sic fideliter se requirenti, panem denegaret, postquam nos, non iuramento tantum, sed & ob signatione per mortem filij sui, de sua erga nos misericordia certiores reddidit.

Constat

IO. OBCOLAMPADII EXPOSITIO.

Constat, neminem dubitare, quin ditissimus, uera-
cissimus, ac optimus ex malis hominibus Pater, peri-
clitanti-
bus, & in ipsius promissis confidentibus ser-
uis, res minimas, & ut ita dicam, nihili, à se pro-
missas, præstet, postquam testatus fuit eade filij bene-
uolentiam. Quid enim negaret, qui filium tradit?
Quanto facilius dares pauperi numum, quàm pro fla-
gitioso inimico, occidendum dilectum filium? Quid
conferes cum morte unigeniti? & precio inestimabi-
lis sanguinis?

Condonatio peccatorum, largitio diuini spiritus,
uita ac felicitas æterna, incomparabilia dona sunt, &
quæ nostra incredulitas petere non auderet. Sed par-
ua uidentur & sordescunt, si filium traditum cogites.
Vtrâ igitur non est quod ambigas te recepturum, mo-
do per filium petas. Satis roboratur spes illo signaculo,
unico quidem, sed ineffabiliter summo,

Et ita **CHRISTVS** quidem est panis de
celo nos pascens, sed mundus mortuus erat, & non ca-
pax uerbi, donec carnem suam sanctissimam in spiritu
sancto obtulit Patri, pro nobis orans, ut saltem per mor-
tem crederemus, qui puris uerbis credere nolui-
mus, & Caro
facta est caro **CHRISTIPANIS**, qui animam satiet. animã
Puerile alioquin & ineptum est, opinari, quòd in ani- non in-
mam nostram ingrediatur caro. Quomodo enim ani- trat.
ma capax est carnis, quæ non est corporea, nec locum
præbet corpori: caro autem non est nisi in loco. Insuper
ut Augustinus

DE VERBIS CAENAE DOMINI

Augu= & Augustinus super Genesim, Lib. 7. capite. 12. dicit:
stinus. Omne corpus in omne corpus mutari, non desuerunt
 qui assererent. Corpus autem aliquod conuerti in ani=
 mam, fieriq; incorpoream naturam, nec quenquam sen=
 si se scio, nec fides habet.

Caro Præterea, si omne quod ex carne, caro est: sic caro
nō per CHRISTI manducationis carnalis modo animam
ficat, pascit, animam ergo carneam facit: & iam non perficit,
sed in= sed infirmiore reddi. Animæ enim expedit, ut spiri=
firmū tualis euadat ac diuina, quod asequitur, unione gratiæ
facit. uerbi potissimum. Verba enim CHRISTI,
 uiuifica sunt, spiritualesq; reddentia, siquidem in ter=
 ram bonam ceciderint. Quatenus autem & carnis
 immolatione confirmata, pernoscentur, quid reliquum
 quàm ut saginent, & pietate impingent? O uere locum
 pascuæ, dum in carne & sanguine tam delicatè, tan=
 que opipare proposuisti, uerbum & promissionem aui=
 de manducamus, credentes, quæ antea propter incredu=
 litatem nauseabamus. Hoc esu fidei statim exuimus, ue=
 rustatam, morbos, famem, infirmitatem, & molesta o=
 mnia, & induimus uuentutem, pulchritudinem, inno=
 centiam, misericordiam, & cuncta, quibus CHRISTVS
 in se conspicuus fuit.

Hic si quis dixerit, ut supra: Hoc etiam reficit ani=
Obie= mam meam, quòd credo eum corporali subsistentia præ=
Etio. sentem in pane: uellem ut descēderemus intra nos ipsos,
Dilutio missæ, que faceremus contentiones. Quis hæc pascua
 ostendit?

IO. OECOLAMPADII EXPOSITIO.

ostendit? Quis hanc salutis uiam fecit? CHRIS-
 TV S profecto dicens: Ego sum uia, ueritas, & ui-
 ta: non huc respexit, sed docuit, quod is qui opus cha-
 ritatis suæ in morte intelliget, is pertingat ad uerita-
 tem, qua agnoscitur in filio Pater misericordissimus,
 & agnitione eius ueritatis, uitam æternam asequa-
 tur, ut series sermonis apud Euangelistam docet. Et
 id ipsum CHRIS TV S in sacramentorum
 symbolis, per fractionem & effusionem commendauit.
 At non tam facile ad ueritatem pertingemus, si CHRIS-
 TV M in singulis tot altarium panibus, & deciduis
 micis includere uoles, neque ita misericordia Dei reso-
 cillabit. Ea enim ueritas in uitam nos inducit, qua
 misericordiam Dei summam in filio cognoscimus, quem
 pro nobis humiliauit. Iam si dices, illum hic denuo hu-
miliari propter te, iniuriam facis. Si dices, denuo pa-
 ti, denuo crucifigis. Si dices, denuo mundum uincere,
 denuo mortem expugnare, denuo seruire nobis, noua
 per carnem charitatis exhibere opera, exples quod
 CHRIS TV S in cruce ait: Consummatum est.
 Quod si talia affirmare nequis, dic quid famelicam &
 fauciam refocillabit mentem? Siquis igitur se pascet,
 & uanis cogitationibus seipsam infatuabit, quem admo-
 dum contingit non glorificantibus Deum, ut par est.
Verbum autem, quod in operatione mysteriorum an-
nunciatur, pascit: & tanto magis, quo signum euiden-
 tius rei factæ & promissæ admonet. Promissio enim ex

ore

DE VERBIS CAENAE DOMINI

ore Dei est, Corpus C H R I S T I pro nobis da-
 ri, & panem, ac sustentationem nostram esse: sangui-
 nem uero in dedicationem Noui Testamenti, pro nostris
 peccatis effundi: calicemque esse inebriantem illum, de
 Verba. quo dictum. Et quod uerbis indicatur, sacrosanctis quo
 Sym= que symbolis commonstratur, ut quanto magis ea que
 bola. Dominus facere iussit, animis insident, tanto latius mens
 agnitione uegetetur.

Hic non abs re fuerit adnotare aliquos ex autoribus
 prisca, quos in hac sententia habeo ad stipulatores, qui-
 busq; in hac sententia subscripsisse me non poenitet. Da-
 bimus autem interim operam, ut mentem eorum recte
 intelligamus, nam à plerisque in aliam, quam scripserunt
 sententiam trahuntur.

Ambro- Audiamus igitur Ambrosium, principio indubitata
 sius. in hac re fidei doctorem, & uel hinc colligamus, non esse
 librum eius De Sacramentis. Scribit autem Irenio cui-
 dam in epistola, que ordine est sexagesima secunda, cuius
 & canones truncatam mentionem faciunt: Quæris à me
 cur Dominus Deus manna pluerit populo Patrum, &
 nunc non pluat. Si cognoscis, non pluit, & quotidie
 pluit de cælo manna seruiantibus sibi. Et corporeum
 quidem illud manna hodie plerisque in locis inuenitur,
 sed nunc non est res tanti miraculi, quia uenit quod
 perfectum est: Perfectum autem, panis de cælo, cor-
 pus ex uirgine, de quo satis Euangelium te docet. Il-
 lud enim.

IO. OECOLAMPADII EXPOSITIO.

lud enim manna, hoc est, panem illum qui manducauerunt, mortui sunt : hunc autem panem qui manducauerit, uiuet in æternum. Sed est spirituale manna, hoc est, pluuia spiritualis sapientiæ, quæ ingeniosis & querentibus de cælo infunditur, & irrorat mentes piorum, & obdulcat fauces eorum. Qui igitur intellexerit infusionem diuinæ sapientiæ, deletatur, nec alium cibum requiret, nec in solo pane uiuit, sed in omni uerbo Dei. Qui curiosior fuerit, querit, quid sit istud, quod melle dulcius. Respondet minister Dei : Hic est panis, quem tibi DEVS dedit manducare. Qui sit iste panis audi. Sermo, inquit, quem ordinauit DEVS. Hæc ergo ordinatio Dei, hæc alimonia alit animam sapientis, & illuminat, atque obdulcat resplendens ueritatis chorusco, & mulcens tanquam fauo quodam, diuersarum uirtutum suauitate, & sermone sapientiæ. Hæc apud Ambrosium. In quibus quid aliud dicit, quàm quod nos diximus: uerbo & sapientia pasci animam.

Audiamus autem Origenem super Mattheum in Origene eandem sententiam dicentem : Panis iste, quem DEVS uerbum, suum corpus fatetur esse, uerbum est nutritorium animarum; uerbum de DEO uerbo procedens, & panis de pane cælesti, qui positus est super mensam, aduersus eos qui tribulant me. Et potus iste, quem Deus uerbum, sanguinem suum fatetur, uerbum est, potans & inebrians præclare corda bibentium, qui est in poculo, de quo scriptum

DE VERBIS CAENAE DOMINI

quo scriptum: Et poculum tuum inebrians quàm præclarum est. Et est potus generatio uitis uerae, de qua dicit: Ego sum uitis uera. Et est sanguis uuae illius, quae missa in torcular passionis, protulit potum hunc. Sic & panis est uerbum Christi factum de tritico illo, quod cadens in terram bonam, multum reddidit fructum. Eoec & hic dicit uerbum Christi alere animas, & inebriare corda, & pulchrè intertexens figuras & prophetias, ostendit uerbum de crucifixo pro nobis Christo, illum panem. Hic enim est, qui super mensas ponitur aduersus tribulantes. Nam in cruce uicit Christus, & qui crucis sacramentum norunt, ipsi quoq; in cruce uincunt. Hoc est enim triticum, quod cecidit in terram, ut det fructum bonum. Similiter & potum pulchrè interpretatur effluxisse ex uite illa uera, atq; adeo ex ipsa ueritate. Et ut iterum scias, quomodo uerbum illud alat passionem nomine torcularis, proponit: Scio quibusdam hæc & similia obscura uideri, & contra nos, sed pro nobis faciunt proximè. Atqui semetipsum exponit. Subdit enim: Cur autem non dixit: Hic est panis noui Testamenti, sicut dixit: Hic est sanguis noui testamenti? Quoniam panis est uerbum iustitiæ, qua manducantes animæ nutriuntur: potus autem est uerbum agnitionis Christi, secundum mysterium eius natiuitatis & passionis. Quoniam ergo testamentum Dei in sanguine passionis Christi dispositum est erga nos, ut credentes filium Dei natum et passum secundum carnem, salui efficiamur in iustitia, in qua sola, sine fide passionis salus esse non poterat, ideo

tantum

Idem.

IO. OECOLAMPADII EXPOSITIO.

lātum de calice dictum. Pluraq; alia dicit huc pertinētia,
 sed non opus est omnia transcribere. Satis ex his uerbis
 colliquescit, quis sit cibus animæ, nēpe, uerbum Dei, quo
 nutrimur ad iustitiam: et quæ satietas, nēpe fides in Chri-
 stum incarnatum & passum. In sanguine tamē magis te-
 stamentum agnoscimus, quàm corpore. Et uide interim,
 quàm nolit sacramenta disiuncta. Hoc autem & in Ge Idem.
 nesi testatur, explanans illud. Lauabit in uino stolam, &
 in sanguine uuæ amictum suum. In sanguine, inquit, uuæ,
 quomodo amictū suum lauit, uidendum est. Amictus pro-
 pinquior quædā, uel secretior corporis uestis uidetur esse,
 quàm stola. Hi ergo, qui prius per lauacrū loti, stola eius
 fuerant effecti, posteaq; ad sacramentum uuæ perue-
 nerūt, uel interioris mysterij secretior isq; facti sunt par-
 ticipes, amictus eius esse dicuntur. Lauatur enim etiam
 in uuæ sanguine anima, cū sacramenti huius coeperit ca-
 pere rationem. Agnita namq; et intellecta uirtute sangui-
 nis uerbi Dei, quanto capacior effecta fuerit anima, tan-
 to purior fit, et lauatur quotidie ad scientiæ profectum,
 & iungens se Deo, non solum amictus eius fit, uerum etiā
 unus cum eo. Itaq; Origenes disserit, quem licet in ple-
 risque, allegorijis suis immodicè usum iure taxent, in hoc
 tamen, quomodo alantur animæ, omnium priscorum cō-
 sensu rectè docuit, & nullus non libenter sequutus est e-
 um, siue de agno paschali, siue de manna, siue de carni-
 bus, quas ad uesperam comedimus tractet. Hoc autem lo-
 co, duplici similitudine sanguinem commendat, nempe ut

F potum

DE VERBIS CAENAE DOMINI

Sanguis laucru et potus, potum & lauacrum. Abluimur enim & potamur sanguine, cognoscendo, quantum sit meritum effusi sanguinis, quod utinam pluribus cognitum foret: Nam qui nesciunt CHRISTVM iustitiam nostram, & adhuc in suis satisfactionibus & operibus spem ponunt, nec abluti sunt, nec poti sanguine.

Agnes. Atqui beata Agnes & se ornari gloriabatur sanguine CHRISTI, dicens: Sanguis eius ornauit genas meas. Quale sermonum genus, qui ita carnales uoluerint esse, minime intelligent.

Ignatius. Sic & beatus Ignatius scribit: Non delector pane corporali, sed panem uolo dei, cuius qui ex genere David. Et iterum: Potum uolo sanguinem ipsius. Quid hoc aliud est dicere, quam CHRISTVM ipsum uolo, fideque in mortem pasci peto. Alioqui non multa cura panis corporalis mihi est, imò nec sacramentorum, modo CHRISTVS ipse me pascat.

Ambrosius. De hoc pane iterum audiamus & Ambrosium, quomodo iucundo sermone, in Psalmo Beati immaculati, manducationem spiritualem doceat, sic inquit: Mihi ille panis Dei descendat de caelo, qui uitam dat huic mundo. Non iudeis, non synagoga descendit, sed Ecclesie descendit, sed populo iuniori. Nam quomodo iudeis descendit panis, quum omnes qui illum manducarunt, hoc est, quem iudei putarunt manna, in deserto mortui sunt? Quomodo synagoga descendit, quum omnis synagoga interierit, & eterno ieiunio FIDELIS fecerit.

IO. OECOLAMPADII EXPOSITIO.

fecerit? Denique si accepissent panem uerum, non dixissent: Domine, semper da nobis panem hunc. Quid petis iudæe, ut tribuat tibi? Panem, quem dat omnibus, dat quotidie, dat semper, in te ipso est. Ut accipias hunc panem, accede ad hunc panem, & accipies eum. De hoc pane dictum est: Omnes qui se elongant à te, peribunt. Si elongaris ab eo, peribis: si appropinquaris, uiues. Hic est panis uitæ. Qui uitam manducat, mori non potest. Quomodo enim moritur, cui uita cibus est? Quomodo deficiet, qui habuerit uitalem substantiam? Accedite ad eum, & satiamini, quia panis est. Accedite ad eum, & potate, quia fons est. Accedite ad eum, & illuminamini, quia lux est. Accedite ad eum, & liberemini, quia Vbi spiritus Domini, ibi libertas. Accedite ad eum, & absolui mini, quia est remissio peccatorum. Qui sit iste quæritis? Audite ipsum dicentem: Ego sum panis uitæ. Qui uenit ad me, non esuriet, & qui credit in me, non sitiet unquam. Audistis eum, & uidistis eum, & non credidistis ei, ideo mortui estis. Nonne hæc omnia clarè testantur, fide satiari hominem internum? atque adeo ipso CHRISTO, neq; opus esse, carnem in ipsam ingredi animam, quod ne imaginaremur, satis cauerat Dominus, dicens: Caro nihil prodest.

Porro, quomodo Dominus ipse, non solum cibus uiui ficus sit animæ, sed & mundus, dulcis, ac gratissimi saporis, omniumq; desideratissimus, libet & alium locum Origenis in Leuiticum citare, ubi ita legimus: Omnis homo

Panis in nobis est.

Homi. 7.

DE VERBIS CAENAE DOMINI

habet aliquem in se cibum, quem accedenti ad se proximo præbeat. Non enim potest fieri, ut cum accesse-
rimus ad nos inuicem homines, & conseruerimus sermo-
nem, non aliquem, uel ex responsione, uel ex interroga-
tione, uel ex aliquo gestu, aut capiamus inter nos gu-
stum, aut præbeamus. Et si quidem mundus est homo
& bonæ mentis, is de quo sumimus gustum, mundum
sumimus cibum: si uero immundus sit quem contigimus,
immundum cibum sumimus. Et propterea puto Aposto-
lum Paulum de talibus dicere, ne cum eis cibum capia-
mus: nimirum uelut immundis animalibus. Verum ut
euentius tibi patefiant ad intellectum quæ dicimus,
de maioribus sumamus exemplum, ut inde paulatim
descendentes, usque ad inferiora ueniamus. **D O M I-
N U S** & Saluator noster dicit: Nisi manducaueritis
carnem meam, & sanguinem meum biberitis, non ha-
bebitis uitam in uobis ipsis. ● Caro enim mea uere est ci-
bus, & sanguis meus uere est potus. **I E S U S**
ergo, quia totus ex toto est mundus, tota eius caro ci-
bus est, & totus eius sanguis potus, quia omne opus
eius sanctum est, omnis eius sermo uerus est. Propte-
rea ergo & caro eius uerus cibus, & sanguis eius ue-
rus potus est. Carnibus enim, & sanguine uerbi sui,
tanquam mundo cibo ac potu potat, ac reficit omne ho-
minum genus. Sequundo in loco post illius carnem mun-
dus cibus est, Petrus, & Paulus, & omnes Aposto-
li. Tertio loco, discipuli eorum, unusquisque pro quan-
titate

Caro &
sanguis
uerbi
Christi.

IO. OECOLAMPADII EXPOSITIO.

titate meritorum, uel sensuum puritate, proximo suo
 mundus cibus efficitur. Hæc qui audire nescit, detor-
 queat fortassis, & auertat auditum, sicut illi qui dice-
 bant: Quomodo dabit nobis hic carnem suam mandu-
 care? Quis potest audire eum? Et discesserunt ab eo.
 Sed uos, si filij estis Ecclesiæ, si Euangelicis imbuti my-
 sterijs, si uerbum caro factum habitat in uobis, agnosci-
 te quæ dicimus, quia Domini sunt, ne forte qui ignorat
 ignoretur. Agnoscite quia figuræ sunt, quæ in diuinis
 uoluminibus scripta sunt, & ideo tanquam spirituales,
 & non tanquam carnales, examine, & intelligite quæ
 dicuntur. Si enim quasi carnales ista suscipitis, ledunt
 uos, & non alunt. Est enim & in Euangelijs litera quæ
 occidit. Non solum in Veteri Testamento litera occi-
 dens deprehenditur, est & in Nouo Testamento litera,
 quæ occidat eum, qui non spiritualiter quæ dicuntur ad-
 uertit, Si enim secundum literam sequaris hoc ipsum
 quod dictum est: Nisi manducaueritis carnem meam &
 biberitis sanguinem meum, occidit hæc litera. Quid cla-
 rius poterat dici, ne carnale conuiuium cogitaremus?
 An non fideliter mouet? an non grauitè terret? An
 non suauiter docet, quomodo CHRISTVS nobis mun-
 dus, delicatusq; sit cibus? Quantum mihi notus est O-
 rigenes, nusquam tanto supercilio fidem dictis suis, imò
 non suis, sed Dei uendicat. Agit enim præter morem
 suum, quãdoquidem plerunque liberum lectori iudicium
 permittit. Hic minatur: Qui ignorat, ignorabitur: qui

In Euan-
 gelijs lite-
 ra occi-
 dens, ut
 de mādū-
 catione
 carnis.

DE VERBIS CAENAE DOMINI

carnalis est, in mortis est discrimine: qui non agnoscit, Ecclesie filius non est. Sed non offendat, quòd & Petrum, ac Paulum, & discipulos eorum, cibos mundos appellat: ita enim et Egesippus duodecim Apostolos, duodecim panes propositionis facit. Verum tamen est, homini, qui uiuifici panis, Christi, inquam, dulcedinē degustauit, nullum alium cibum præter eum placere: nullumq; aliū ad palatum anime eius facere, quàm qui eiusdem refert saporem. Nam quòd placent Petrus ac Paulus, non aliud est, quàm q; in illis Christum uiuentem agnoscimus, quem doctrina, uitaq; sunt imitati. Alioqui nõ minus nau scabiles forent, doctrina, uitaque eorum, quàm Aristoteles, uel aliorum Ethnicorum obscœnitates.

Hæc Cyrillus quoq; scribit super Ioannem in hæc uerba: Quoniam sæpius se Christus panem appellauit, cõsideremus si hoc uocabulo uspiam à scriptura nominetur. Scriptū est ergo in Numeris: Loquutus est Dominus ad Moysen, dicens: Loquere filijs Israël, et dices ad eos: Quū ueneritis in terram, quam ego dabo uobis, et comederitis de panibus regionis illius, separabitis primitias Domino de pin sendis panibus uestris: sicut de area primitias separabitis, ita et de pulmētis dabitis primitiua domino. Aenigmaticè, atq; obscure nimirū, per figuram ista fiebāt, quibus uelut de cælo, panis. i. Christus, obūbrabatur. Recordari enī oportet, quòd homo propter nos factus, et ad similitudinem nostram, quasi primitiæ quædam, ac separatio nostræ massæ, ut scribitur, Deo Patri oblatus est, primogenitus

IO. OECOLAMPADII EXPOSITIO.

mogenitus ex mortuis factus, & primitiæ resurrectionis hominū usq; ad cælum ascendentes. Cœpit enim à nobis hominem, ut scribitur, quia semen Abrahæ apprehēdit, oblatuſq; est unus ex omnibus, et pro omnibus, ut omnes uiuificaret, sicut ex area primus manipulus Deo patri offerri solebat. Et quemadmodū quū sit uera lux, hanc rem discipulis quoq; gratia attribuit: Vos enī, inquit, lux estis mundi. Sic cum ipse sit panis uiuus, qui omnia uiuificat, continetq; ut sint, similitudine atq; umbra legali, per. 12. Apostoli panes, sacrum Apostolorū præfigurauit consortium. Le panes. gatur enim in Leuitico: Et locutus est dominus ad Moſen, dicens: Præcipe filijs Iſraël, ut offerant tibi oleū de oliuis purum ac lucidū, ad concinnādas lucernas iugiter extra uelum testimonij in tabernaculo ſcederis. Accipietis etiā ſimilā, et coquetis ex ea. 12. panes, et cætera quæ Cyrillus.

Apostoli igitur panes, in quibus thus lucidiſſimum, ut ſciamus eos odorem CHRISTI factos. Quanto igitur odoratior & gratior panis est, CHRISTVS ipse, cuius redolentiæ paruū quendam uaporem à se illi emitant? imò ſolus CHRISTVS etiam in illis paſcit, & proinde ſolus uitale est uerbum, & in odore unguentorum eius, poſt eum currunt adoleſcentulæ, quanto deſyderio cerui æſtuantes ad fontes aquarum. Quod teſtatur, quiſquis illum in ima mentis uiſcera traiecerit, cognoscendo, quā ſpectioſus præ filijs hominum, quā diſfuſa in labijs eius gratia, quanta uis fragrantie ab eo procedat, et quanta ſit eius benignitas, quāq; ſalutaris

DE VERBIS CAENAE DOMINI

fit credentibus. Sciunt quid loquar, qui olim onerati peccatis, non audebant in cælum tollere uultus, et præteritorum menta perpetua expectabant nihil, terrebantq; eos peccata, et in perpetuo tremore relinquebant, nunc uero gustata ea quæ per Christum in sanguine eius misericordia, exultant, tripudiant, gratiasq; agunt Patri, cui reconciliati sunt, per Dominum nostrum IESVM. At qui nihil tale experti, & neq; suam miseriam, neq; Christi misericordiam agnoscunt, non mirum est, si auertant aures, & delirare putent eos qui sapiunt.

Christiani itaque perpetuo sic conuiuuntur, & dum credunt, manducant, manducandoq; reficiuntur, etiam si non edant de pane illo, deque calice non bibant, ut Augustinus in Sermone quodam inquit: Nulli aliquatenus dubitandum, unumquenque fidelium corporis & sanguinis Domini tunc esse participem, quando in baptisate membrum efficitur CHRISTI, nec ab alienari ab illius panis calicisque consortio, etiam si antequam panem illum comedat, calicemque bibat, de hoc sæculo migrarit in unitate corporis CHRISTI constitutus. Sacramenti quippe illius participatione, ac beneficio non priuabitur, quando in se, hoc quod sacramentum significat, inuenit.

Insuper, quod ad illam sacramenti carni continentiã facit, nihil ex sexto capite Ioannis probari potest. Quid sit manduca Idem est māducare carnem, et uenire ad CHRISTVM, & credere in CHRISTVM, & in fide diligere,

IO. OECOLAMPADII EXPOSITIO.

ligere, quod ex effectis patet. Etenim sicut Dominus *re car-*
dixit. Qui edit meam carnem, & bibit meum sangui- *nē Chri-*
nem, in me manet, & ego in eo: Ita & dicit: Vos *sti-*
mundi estis, propter sermonem, quem loquutus sum uo-
bis. Manete in me, & ego in uobis. Et per dilectum
 discipulum dicit: Quisquis confessus fuerit, quod CHRI
 STVS est filius Dei, DEVS in eo manet, & ipse in
 DEO. Quod de charitate quoque dicit: DEVS cha-
 ritas est: qui manet in charitate, in DEO manet, et DE
 VS in eo. Et iterum: Qui habet filium, habet uitam:
 qui non habet filium, non habet uitam. Ostendunt scri-
 pturæ ille inter se collatæ, quid sit manducari carnem
 CHRISTI manducatione spiritali. Sicut enim in CHRI
STO manet, & CHRISTVS in eo, qui illum confitetur,
 & propter sermonem mundatur: ita & is qui edit car-
 nem, in CHRISTO manet, & CHRISTVS in eo.

Pie igitur dictū est, et hoc ab Augustino: Ut quid paras *Augu-*
 uentrem & dentes: crede, & manducaſti. Crede autē *stinus.*
 illud, nō est in eo, quod confitear in pane corpus Christi
 substātialiter adunatum, sed quod toto corde, mysterium
 incarnationis, passionis, et resurrectionis ac ascensionis
 amplectar. Hæc igitur qui non probè animaduertit, et
 priscos doctores magno periculo leget, & pronuntiabit
 paruulis ac infantibus necessariam esse Eucharistiam.

Quid dicent enim ad Cyrillum, cuius hæc sunt uerba su- *Cyri-*
 per Ioannem: Non possunt cū sanctificatione, beatæ uitæ *lus.*
 fieri participes, qui per mysticā benedictionē IESVM

E s non su

DE VERBIS CAENAE DOMINI

non susceperunt. Et iterum, nō uerbo solum semper, sed etiam tactu mortuos excitabat Christus, ut ostēderet corpus quoq; suū uiuificare posse: quōd si solo tactu eius corrupta reintegrātur, quomodo non uiuemus, qui carnem illam & gustamus, et māducamus? Reformabit enim omnino ad immortalitatem suam participes. Oportuit certē, ut non solum anima per spiritum sanctum in beatā uitam ascenderet, uerum etiā ut rude atq; terrestre hoc corpus, cognato sibi gustu, & tactu, et cibo, ad immortalitatem reduceretur. Hec sanē qui cogere uolūt, prout uerba sonare uidentur, quantam turbā hominum saluis facient experiē? quantam item saluabunt, etiam impiē uiuentē? Contactu enim suo caro uiuifica nihil non uiuificabit. Uuenis enī ex uulgo multos, qui non uere credant Christū pro se passum, nam si crederent, maiorem gratitudinem uiuendo prae se ferrent, & fatentur tamen, quōd corpus in pane accipiant. Imō ferē totū hoc hominum genus, qui corpus in pane credunt, si rogentur, nū putent satisfactū pro suis peccatis, & se acceptos Deo, dubitant, & nihil affirmare audent, & adhuc carnē Christi comedere se dicūt. Verum, ut dictum est, fides non eget ulla re externa, ubi uera fuerit. Regnum enim Dei intra nos est, & sanctificatur homo, non solum in anima, sed & corpore, etiam absq; sacramentaria manducatione.

Fides

exter=
nis non
eget.

objicit.

Resp.

Neque est quōd insultes: Ergo nullus & uanus erit sacramentorum usus. Profecto, ut iustiores dicēdi simus, neuiquam ex sacramentis asequimur, sicut neque ab alijs ex-

lijs ex-

IO. OECOLAMPADII EXPOSITIO.

lijs externis operibus iustificabimur, quæ tamen utilia
 sunt ac necessaria, non tam in nostrum, quàm proximi
 usum. Corde creditur ad iustitiam: uerum si tanta fides
 fuerit, ut etiam cogat operibus, siue baptismi, siue mar-
 tyrij, siue eleemosynæ, siue communicationis, uel alijs
 confiteri, & in nullis erubescere CHRISTVM.
 tantæ confessionis fides erit in salutem. Quod si dees-
 set locus confessioni & operibus, nimirum fides ipsa
 quæ in homine, imò spiritus autor fidei, non damnari si-
 neret hominem. Nam quum spiritus hominem illu-
 strarit, & suum reddiderit, nimirum illum damnando,
 seipsum damnaret. Quomodo igitur sacramentaria
 esitatio tam necessaria? Quomodo carne CHRISTI
 intra panem opus? cuius tanta dignitas, ut semel man-
 ducata, tollat esuriem, & reddat immortalem: at non o-
 peratur hoc, ut in pane existens. Qui hodie commu-
 nicant, & proximis diebus communicaturi sunt: non sa-
 tiantur, sed rursus esuriunt. Atqui interna ac spiritu-
 alis manducatio, quæ fidei, illa hominem satiat, & esu-
 rire non permittit.

Se=
 melesa
 Christi
 caro,
 reddit
 immor-
 talem.

Nihilominus sanctissimus Eucharistiae usus est, &
 propterea non superuacaneus ritus ille à Domino com-
 mendatus, ut corpus eius sub sacramento panis edamus.
 Nam ut interim de foedere charitatis, & fidei externa
 protestatione taceam, mirifica spiritus sanctus fidem ex-
 ercens, in credentium pectoribus operatur, trahens eos
 ad maiorem

Urus carne.

DE VERBIS CAENAE DOMINI

ad maiorem uitae sanctimoniam, sicut Origenes contra Celsum scribit: Celsus, ut Dei ignarus, gratias Demonibus reddat, nos uero Conditori rerum, pro eius collatis in nos beneficijs, ubi & gratias diximus, oblati panibus uescimur, qui utique ex oratione & precibus sanctius quoddam corpus constantur, quod sanè sanctiores hos reddat, qui mente integriori hoc ipso utantur. Quid dicit hic sanctius corpus? Nunquid corpus CHRISTI, panis accedens? Nunquam ita delirauit tantus uir, quantumuis aliàs periclitatus est. Sed ita dicit sanctius: quia cum creatura omnis sancta sit creatione: Omnia enim quae creauerat, uidit DEVS quòd bona erant ualde, eadem sanctior redditur gratiarum actione, & si non in se, nobis tamen. Sanctificatur enim per orationem & precationem, ut Apostolus ad Timotheum scripsit. Hæc uero creatura panis, ita sanctificatur sanctissimo usu seruiens, ut & corpus CHRISTI quod representat, appelletur, utentesq; sanctificet, non sua quidem natura, sed utentium sanctimonia, hoc est, fide, & affectu sancto.

2. Timo
the. 4.

Non minus enim uere hoc quis de Eucharistia affirmavit, quàm de precibus, quae usu suo hominem sanctificant, sicut pulchrè Chrysostomus in sermone De oratione dicit: Ipsi qui precantur diligenter, probe cauent, ne quid illis indignum precibus accidat. Erubescentes enim Deum cui loquuntur, omnes facile repellunt maligni Demonis machinationes, cogitando apud se ipsos, quantum sit malum,

Chryso
stomus.

10. OECOLAMPADII EXPOSITIO.

sit malum, & quàm turpe eum qui ut Deo loquutus est,
 & cum continentia & sanctitate rogauit, statim ad dia-
 bolum transire, & admittere in animum scèdas uolupta-
 tes, & dare diabolo trāsitum in mentem, quam paulo an-
 tea Deus inuiferat, & permitttere dæmonibus ingredi
 in animam, in qua spiritus sancti gratia multam miseri-
 cordiam paulo antea demonstrauerat. Et quomodo? Au-
 di. Impossibile est homini, absq; operatione spiritus, diui-
 nam conuersationem agere: sed opus est, ut absit maius
 quiddam uiribus humanis, et operatur sanctum studium
 & curam. Igitur cum intrat & flectit genua, tunc oran-
 dum & precandum, quoniam ut Deo loquamur, opus est
 ingredi in nos spiritus gratiam solidantem, & fiduciam
 præstantem, docentemq; honoris magnitudinem. Quan-
 do igitur discis, quod et Deo loqueris, & spiritus sancti
 operationē colloquio susceperis, nullum dabis transitum
 diabolo in animā sanctificatam à spiritu. Sicut enim qui
 Regi loquuntur, suauibus sermonibus & honore fruun-
 tur, nolent consortiū mendicorum et abiectorum, ita et
 qui Deo loquutus est, maligni & impij consuetudinem
 refugit. Ita se habent, qui pij sunt oratores: quanto magis
 tam sanctis symbolis adhibitis, admonebūtur prudentiæ,
 et operantē intra se spiritū sanctum experientur, sancti-
 ficareq; se studebunt, quando non solū Deo loqui se cogi-
 tant, sed sancta recogitatione ferè ante oculos uident Do-
 minū IESVM Christum Dei filium, corpus in mortē tra-
 dere, ac sanguinem pro ipsis effundere. Quomodo enim
 hoc tantis

DE VERBIS CAENAE DOMINI

Cypri
anus.

hoc tantis communicantem mysterijs non inflammaret?
Vnde Cyprianus in Sermone De oratione Dominica,
quàm periculosum sit, arceri à cena domini, admonet,
dicens: CHRISTVS nostri, qui corpus eius contingi
mus, panis est. Hunc autem panem nobis dari quottidie
postulamus, ut qui in CHRISTO sumus, & Eucharisti-
am quotidie ad cibum salutis accipimus, intercedente a-
liquo grauiori delicto, dum abstenti, & non communi-
cantes, à cælesti pane prohibemur, et à CHRISTI corpo-
re separemur, ipso dicente et monente: Ego sum panis vi-
tæ, qui de celo descendi. Si quis edit ex hoc pane, uiuet
in æternum. Quando ergo dicit in æternum uiuere, si
quis ederit de pane eius, ut manifestum est eos uiuere, qui
corpus eius attingunt, & Eucharistiam iure communi-
cationis accipiunt: ita contrà timendum est, & oran-
dum; ne dum quis abstentus separatur à CHRISTI
corpore, procul remoueat à salute, comminante ipso &
dicente: Nisi ederitis carnem filij hominis, & bibe-
ritis sanguinem eius, non habebitis uitam in uobis. Et
ideo panem nostrum quottidie petimus, ut qui in CHRI-
STO manemus & uiuimus, à sanctificatione & corpo-
re eius non recedamus.

Hac expositione beatus Martyr, id quod ubique solet,
à schismate & discordia dehortatur. Iuxta eum enim,
quottidianum panem recipiunt, qui in charitate perse-
uerant, & à corpore CHRISTI mystico, quod est Eccle-
sia, non auelluntur, ut puta cælestis panis per fidem uere
participes.

IO. OECOLAMPADII EXPOSITIO.

participes. In cuius rei mysterium quotidie communi-
cant, & per singulos dies, symbolis pacificis, membra se
CHRISTI declarant. Hinc patet, quàm graue quiddam
abstinentia sit: multo autem grauius, si Ecclesia ex-
communicet: grauisimum denique, si & Deus, ut pal-
mitem aridum execet, à uite uera, quæ est CHRISTVS.

Contentiosiores, ex dictis illis, pertinaciæ fomentum
inueniunt: sed qui per spicacius intuentur, manifestè ui-
dent, à Cypriano aliud dici panem qui postulatur, aliud
esse Eucharistiam quæ accipitur: aliud sacramento-
tenus C H R I S T I corpus manducare, & aliud
ipso cælesti pane pasci. Vt cætera omittam: nonne in
in fine dicit: Qui in C H R I S T O manemus &
uiuimus: quod nimirum à cælesti pane est, & à sanctifi-
catione & corpore eius non recedamus, hoc propter
Eucharistiam dicit, qua testamur sanctimoniam, qua
paramus nos ad communionem & innocentiam, ita ut
rectè membra uocari mereamur. Rectè examinans, &
Cyprianum intelligens, subesse in uerbis eius latentem di-
stinctionem uidet.

Porro Augustinus, sedulus Cypriani lector & admi Augu-
rator, eundem in oratione Dominica locum explanans, stinus;
pulchrè, ac scitè inter triplicem panem distinguit. Quin
& 21. libro de Ciuitate Dei, hèresim, quæ ex peruerso
intellectu uerborum Domini: Qui manducat meam car-
nem, uiuet in æternum, satis indicat, quid inter spiritalē
& sacramentariam intersit manducati onem. Etenim cō
iungi pos-

DE VERBIS CAENAE DOMINI

iungi possunt & seiungi. Spiritualis quidem, siue iuncta sit, siue non iuncta sacramentali, semper utilis est ac uiuifica. Sacramentalis aut iuncta quidem spirituali, nō per se, sed propter spiritualem additam conducibilis, eo quōd incitando, & occasionem praebedo, exerenti se spiritui seruiat: sola uero, inutilis esset ac damnosa.

Cyri-
lus.

Porro communicandi assiduitas quam salutaris sit, Cyrillus, quamuis ferē nimium promiscue de re sacramēti & sacramento loquatur, sic inquit super uerba illa: Qui uenit ad me non esuriet: Quid igitur Christus pollicetur, quid credentibus affert? Corruptibile certe nullū, sed benedictionem, quam cōmunicatione corporis et sanguinis asequimur, unde ad eam incorruptionem integrē reducemur, ut cibo et potu corporali non indigamus. Viuificat enim corpus Christi, et ad incorruptionē sua participatione reducit. Non enī alterius cuiusdā est corpus, sed ipsius uitae corpus est, uirtutem incarnati uerbi retinens, & plenum potestate iuius, quo uniuersa et uiuunt, & sunt. Quae quum ita se habeant, sciant baptisati homines, & diuinae gratiae facti participes, si rarius in Ecclesiam proficiantur, et longo temporum spacio, propter simulatam religionem, mysticē communicare Christo recusent, ab aeterna uita se procul depellere. Quippe recusatio huiusmodi, quamuis ex religiōe proficisci uideatur, & scandalum facit, et laqueos instruit: quare oportet omnibus uiribus à peccato mundari, et recte uiuendi iactis fundamentis, magna cum fiducia ad uitam concurrere.

Sed uariae

DE VERBIS CAENAE DOMINI

Sed uariæ sunt diaboli multiplicesq; ad decipiendum insidie. Nam primum ad uiuendum turpiter inducit, deinde cum malis onerati fuerint, tunc abhorrere à Christi gloria persuadet, qua possent à turpitudine uoluptatis quasi ab ebrietate reuocari. Quare demus operam oro, ut uinculis eius abruptis, & iugo seruitutis peccatorum excusso, in timore Domino seruiamus. Et ut carnis uoluptate per continentiam superata, ad coelestem gratiam accedamus corporisq; Christi participes efficiamur. Sic enim sic inquam, & diabolum fugabimus; & diuinæ naturæ participes ad uitam & incorruptibilitatem ascendemus. Confusanea uidetur hæc Cyrilli lectio, & non discernens inter participationem spiritualem & mysticam, sed poenitius introspectanti non spinosa est. Primum indicat quantum bonum ex cōmunicacione corporis & sanguinis per fidem habeamus, nempe, benedictionem, uitam, incorruptionem & satietatem. Mira enim uirtus eius corporis est, uiuificat enim corpus Christi, & c. que non de sacramento sonant, Deinde indicat id beneficii ne utquam negligendum in mystica cōmunionem, iuxta illam declarans, quid accedat usu fidei, & tantum non hortatur, ne in uacuum gratiam receperint. In quibus enim fides torpescit, hi naufragantur & ab æterna se uita depellunt. Vide quo deducit contempsisse symbola? Atque uera fides sollicita est modis omnibus, ut etiam lucri quippiam ex sacramentis sibi pariat. Animaduerte item, qua ueneratione ad Eucharistiam uult accedi, nempe superata per continentiam uoluptate, nam precum gratia Paulus ad tempus secedere

Cōmunicacio per fidem.

Mystica cōmunicio

DE VERBIS CAENAE DOMINI

iubet coniuges, ita & ad gratiarum actionem, quae sanctissimis precibus iuncta est, castis corporibus & uigiliantibus, nec curis mundi ebrijs membris opus erit.

Cyrrillus. Unde tantus fructus, ut omnia quae ipsi corpori Christi tribuuntur, & sacramento quod signat corpus, ferantur accepta. De quibus Cyrillus iterum non multo postea dicit. Nos uero si uitam aeternam consequi uolumus, si largitorem immortalitatis habere in nobis desideramus, ad recipiendam benedictionem libenter concurramus, caueamusq; ne loco laquei damnosam religionem diabolus nobis praetendat. Recte inquit dicis. Scriptum tamen esse non ignoramus, iudicium sibi comedere atq; bibere, illud, qui de pane comedit, & de calice bibit indigne. Ego igitur probo me ipsum, & indignum inuenio, quando igitur quicumq; tu es, dignus eris? Quando Christo te ipsum offeres? Nam si peccando indignus es & peccare desinis. Quis enim delicta intelligit secundum Psalmistam? exasper omnino eris uiuifica huius sanctificationis. Quare pijs quae so cogitationes, suscipias, studiose sancteq; uiuas, & benedictione participes, quae mihi crede non mortem solum, sed etiam morbos omnes depellit, sedat enim cum in nobis maneat Christus, se uientem membrorum nostrorum legem, pietatem corroborat, perturbationes animi extinguit, nec in quibus sumus peccatis consisterat, sed egrotos curat, collisos reintegrat, Et sicut pastor bonus animam suam pro ouibus posuit, ab omni nos erigit casu. Vbi igitur tantae utilitates, quis dixerit ritum superuacaneum, tamen si absq; externo strepitu, & signorum adminiculo, copiosius nonnunquam operetur,

IO. OECO. EXPOSITIO,

in credentibus diuina uirtus, uerum nostra requirebat fragilitas, & fratrum charitas, ut externa quedam gratia diuinis indicia non deessent, quibus uerissime nos perseueraturos in Christiana militia contestamur.

Ceterum, quomodo hec gratia celestis diuinitus nobis donetur, ne homo sue industrie tribuat, quod diuine misericordie adscribendum: Audiamus Augustinum, quid ille libro de trinitate tertio tradat Augusti. Paulo autem altius repetimus eius testimonium, utputa nostro instituto seruiens. Si ergo, inquit, apostolus Paulus quamuis adhuc portaret sarcinam corporis quod corrumpitur & aggrauat animam, quamuis adhuc ex parte atque in enigmate uideret, optans dissolui & esse cum Christo & in semetipso ingemisceret adoptionem, expectans redemptionem corporis sui, potuit tamen significando predicare dominum Iesum Christum, aliter per linguam suam aliter per Epistolam, aliter per sacramentum corporis Christi. Obserua quid dicat, tribuit sacramento predicat Sacramē tionem Christi, non minus quam uerbo uel Epistolis, tis aduū tametsi alio modo, hoc sane manifestum, quod sicut uerbis ciatur inesse fatemur operantem spiritum, non quod in labijs se Christus deat docentis, sed quod pectus occupet auditoris, homine ministrante, ita et in sacramentalibus caeremonijs sanctis quoddam & sublime predicandi genus est, operante in dignis suam operationem diuina uirtute, tametsi elemento nihil accedat, prater hoc quod adhibitis precibus sacrum signum esse incipit.

Eadem & in libro de sermone domini in monte asserit,

DE VERBIS CAENAE DOMINI

Vere enim sibi constat, & iterum uerbo dei ac scripturis
 affotiat, dicens. Spirituales cibus dictus est panis quodia
 nus, non quia non sit sempiternus, sed quia in scripturis,
 siue in strepitu uerborum, siue quibusq; temporalibus sig
 nis exhibetur animæ. Quia omnia in patria non crunt,
 quum omnes docibiles crunt deo, & ipsam ineffabilem
 lucem ueritatis non motu corporum significantes, sed pu
 ritate mentis haurientes. Discimus & ex his uerbis, ad
 monitione signorum, cibum ueritatis, animabus exhiberi
 Sed redeamus ad ea quæ superioribus iungit, in libris de
 trinitate.

Augusti. Nec linguam quippe eius, nec membranas, nec attra
 mentum, nec significantes sonos linguæ æditos, nec sig
 na literarum conscripta, corpus Christi & sanguinem di
 cimus, sed illud tantum quod ex fructibus terræ acceptū,
 & præ mystica rite summinus, ad salutem spiritualem
 in memoriam pro nobis dominicæ passionis.

Vides hic clarissime, quid totam rem perficiat, deniq; non
 obtinet, quid operentur, & quantum animos moueant sa
 cramenta, ut ne in re externa quiddam mutari suspice
 mur. Nam subiungit, quod quum per manus hominum
 ad illam uisibilem speciem perducitur, non sanctificatur,
 ut sit tam magnum sacramentum, nisi operante inuisibi
 liter spiritu dei, quum hæc omnia quæ per corporales mo
 tus fiunt, deus operetur, mouens primitus in uisibilia mi
 nistrorum, siue animas hominum, siue occultorum spiri
 tum sibi subditas. Dixerat nihil curam, prouidentiam
 & imperium dei subterfugere, nude uoluit & hoc decla
 rare

rare

IO. OECOLAMPADII. EXPOSITIO.

rare, quomodo sanctæ illæ affectiones, sacramentorum ministerijs nascantur. Proinde uerba illa non sunt somnuculose prætereûda. Dicit enim, quòd quantum ad ministrorum operationem & materias ante oculos positas, nõ foret tantum sacramentũ, imò non moueret magis quàm mortua litera, id quòd sæpe experimur, sed spiritus dei inuisibilia ministrorum, hoc est corda hominum mouet, ut memoria mortis Christi, ad diuina contemplanda raptantur. Vides unde dulcèdines ac raptus & oscula suauissima, & miracula uera, quæ hic admirari oportet, atq; in hunc modum se gratia Christi communicat, transubstantiationes autem & consubstantiationes, & qualescunq; uersiones nequaquam nouit, neq; admittit scriptura, neq; dicet in animam hominis crasso modo ingredi

Hæc opinio satis declarata, Doæbimus nunc absurdo Christi absurdius esse carnem Christi carnaliter carni nostræ se carnem unire, quod quidam asserere non dubitarunt, ueterum di nostræ etis moti, quæ parum intellexerunt. Neq; enim tam cras carnaliter si fuerunt, ut in extremos illos prolaberentur errores, sed nõ uniri nobis rectius imputandum fuerit, qui tropis & sermonibus eorum non assueuimus, omnia absq; iudicio legentes, & deuorantes. Neq; enim unquam doctorum præsertim ueterum auctoritatem sobmotam uelim, quatenus à scripturis sanctis non recedunt, sicut si recedant, defensandos non receperim. Etenim neq; in recentiorum, neq; in priorum uerba, sed ueritatem iuratos nos oportet,

Proferam itaq; nonnulla ueterum testimonia, quæ probare uidentur carnem nostram à carne Christi in hoc sa-

DE VERBIS CAENAE DOMINI

eramento ali. Et à uetustissimo Irenæo incipiam, qui libro
 Irenæus. contra hereses. 3. cap. 33. sic scribit. Quomodo autem con-
 stabit eum panem in quo gratia sunt actæ, corpus esse do-
 mini sui, & calicem sanguinis eius, si non ipsum fabrica-
 toris mundi filium dicant, id est uerbum eius per quod lig-
 num fructificat, defluunt fontes, & dat quidem primū foe-
 num, post deinde spicam, deinde plenum triticum in spi-
 ca. Quomodo autem rursus dicunt carnem in corruptio-
 nem uenire, & non percipere uitam, quæ à corpore do-
 mini & sanguine alitur. Ergo aut sententiã mutant, aut
 abstineant offerendo quæ prædicta sunt. Nostra autem sen-
 tentia consonans est Eucharistiæ, & Eucharistia rursus
 nostram confirmat sententiam. Offerimus enim ei quæ
 sunt eius, cõgruenter cõmunicationem & unitatem præ-
 dicantes carnis & spiritus, Quemadmodũ enim qui est à
 terra panis percipiens uocationem dei, iam non communis
 panis est, sed Eucharistia, ex duabus constans rebus, terre-
 na & ecclesiastica, sic & corpora nostra percipientia Eucha-
 ristiam, iam non sunt corruptibilia spem resurrectionis
 habentia. Offerimus autem ei non quasi indigenti, sed
 gratias agentes dominationi eius, & sanctificanti creatu-
 ram. Prima facie hæc Irenæi legenti apparent asserere,
 à carne Domini ali nostram, panemq; esse ipsissimum
 corpus Christi, ut quidam contendunt, sed non hoc uult,
 neq; ita habet res. Agit contra hereticos negantes bonas
 esse creaturas & resurrectionem corporum, quos redar-
 guere nititur à ratione sacramentorum & oblationum
 nostrarũ. Offeriebant enim prisca de frugibus, deũq; fru-
 gum authorem testabantur, quæ tamen in usum & debent

IO. OECOLAMPADII EXPOSITIO:

pauperum. Stultum autem fuisset ex alienis & cuiusdam mali dei rebus, accipere res quibus bono deo gratias agerent, ut arguit Tertullianus. Ex ea oblatiōe assumebatur & panis singulari usui cænæ dominicæ seruiens, ac dicitur Corpus domini, eò quòd sacramentum & figura dominici corporis.

Arguere igitur uult. Si panis ille non esset bonus, neutiquam delectus fuisset à Christo in hoc sacramentum, ut sit corpus eius, qui idem uerbum ac filius dei, per què & omnia fiunt ac creata sunt. Cæterum hoc loco non agit præcipue, ut euicat corpus esse illud domini. Argumentū enī eius refutat hæreticos, siue panem corpus ipsum, siue sacramentum corporis esse affirmes. Hoc autem magis spe standum, quomodo nos alimur corpore & sanguine Christi, ita ut simus incorruptibiles, probare enī uult per sacramentum corporis, quo alimur, resurrectionem carnis, id quod per prophanū panem nemo posset, quæ enī inde spes resurrectionis, ubi ulla resurrectionis commemoratio, quæ religiose in sacramento fit, quòd memores nos facit tritici, quod in terram cecidit, & multum fructū fecit, Dicit autem Eucharistiam duplici constare natura, terrena scilicet & cœlesti, terrena quia est à terra, e qua Duplex dono dei creuit, id quod contentiose negant Papiſtæ, cœlesti autem, quia gratiarum actioni seruit, & perceptis ristiæ na dei uocationem, eò quòd nomen dei inuocatum est super titra. Eucharistia
illam. Congruam sententiam Eucharistiæ sic intellige, nam & creaturam terrenam, bonā dicimus, & gratiarū actionē ita celebramus, ut resurrectionem corporum spem remus. Quia enī Dominus noster Iesus CHRISTVS

DE VFRBIS CAENAE DOMINI

in corpore suo resurrexit, posthac non moriturus, & nos communicamus eius carni, id quod symbolo sanctificati panis gratias agentes testamur, reliquum est, ut & nos si mus incorruptibiles. Etenim ut spiritu communicamus Christo, ita carni quoq; Et hoc uocat predicare communicationem & unitatem carnis & spiritus, alioquin quid certius est corruptibilitate corporum nostrorum, spe tamen in Christo qui resurrexit, incorruptibilia dicuntur, Aut quae foret probatio contra negantes resurrectionem, si carnem Christi nostrae dicas uniri, & nostram pro pedem in cinerem redigendam, uel si dicas decrecere & auge scere, nonne id quoq; carni Christi accideret, quod in tollerabile auditu. Itaq; piam sententiam pio auctori tribuerim, quomodo autē caro Christi nostrae donet immortalitatem, ex sequentibus cognosces. Aequae autem obscura sunt, quae idem auctor in quinto libro narrat, contra eosdem negantes resurrectionem.

Irenaeus. Vani autem, inquit, omni modo, qui uniuersam dispositionem dei contemnunt, & carnis salutem negant, & regenerationem eius spernunt. Sic autem secundum hoc uidelicet nec dominus sanguine suo redemit, neq; calix Eucharistiae communicatio sanguinis eius est, neq; panis quem frangimus communicatio corporis eius est. Sanguis enim non est nisi à uenis & carnibus & à reliqua quae secundum hominem substantia, qua caro factum uerbum dei, sanguine suo redemit nos. Quemadmodum & Apostolus ait. In quo habemus redemptionem per sanguinem eius & remissionem peccatorum. Et quorumam membra eius sumus,

IO. OECOLAMPADII EXPOSITIO.

sumus, & per creaturam nutrimur. Creaturam autem ipse nobis præstat solem suum oriri faciens, & pluens quæ admodum uult. Calicem qui est creatura sanguinem suum testatus est, & panem qui est creatura suum corpus confirmauit, ex quo nostra auget corpora. Quando ergo & mixtus calix & fractus panis percipit uerbum dei, fit Eucharistia sanguinis & corporis Christi, ex quibus augetur & consiit nostre carnis substantia, quomodo negat carnem capacem esse donationis dei, qui est uita æterna, quæ & sanguine & corpore Christi nutritur, & membrum eius fit, quemadmodum apostolus ait, in ea quæ est ad Ephesios Epistola. Quoniam membra sumus corporis eius, de carne eius & de ossibus eius. Non de spiritali alio & inuisibili homine dicens hæc. Spiritus enim neque carnem neque ossa habet. Sed de ea dispositione, quæ est secundum hominem, quæ ex carnibus & neruis consistit, quæ de calice, qui est sanguis eius nutritur, & de pane, qui est corpus eius augetur.

Multis rationibus moueor, Irenæi sermonem suis temporibus non fuisse tam obscurum, atque nobis est. Exemplaria enim magna incuria descripta sunt. Interpretæ gratiam reliquit, ut quum dicit, secundum hominem substantia, id est, humana substantia, confirmauit, id est, attestatus est, & similia. Et Irenæus ipse apostolicis tropis, tunc notioribus, peculiariter usus est. Conabimur tamen Resurrei uiuante deo obscurius dicta explicare. Arguit primum, Etio con-

Si non uere resurgimus, & non uere regeneramur (est autem resurrectio, consummata regeneratio) Sequitur nec

G y dominum

DE VERBIS CAENAE DOMINI

Summa = dominum sanguine suo nos redemisse, & ita sanguinem
 ta regene illum, non fuisse uerum sanguinem, & frustra effusū, eò
 ratio. quod non fuit efficax ad nos redimendum à morte, id quod

nemo Christianus dicet, præsertim apostolica authorita-
 te commonitus, habere nos redemptionem per sanguinē.
 Arguens deinde, si non est futura resurrectio, mendacia
 fore sacramenta nostra, infert dictum Apostoli ad Corin-
 2. Cor. 10 th. & dicit, neq; calix Christi cōmunicatio sanguinis eius

est, neq; panis quem frangimus communicatio corporis
 eius est. Pauca Apostoli uerba demutauit. Paulus enim di-
 cit, Poculum benedictionis cui benedicimus, breuiter Ire-
 næus dicit. Calix Eucharistiæ, id est, gratiarum actionis.

Explicat = cit Paulus Corinthiis. Nonne sanctus ille calix, qui in me-
 tus Pau- moriam mortis cum gratiarum actione, pro sanguine qui
 lus. effusus est sumitur, sacramentum nostrum est, omnes nos
 in unam societatem confederans, illo sanguine redemp-
 tos se credentes, qui in uini figura commendatur? Nonne
 sanctus ille panis qui similiter inter nos diuiditur, in me-
 moriam mortis Christi, testis est ac indicium societatis no-
 stræ ac cōgregationis, quæ credit se corpore Christi, quod
 in pane representatur uiuificatam. Neq; enim Paulus hic
 dicere uult, panem corpus, uel calicem sanguinem, uel ita
 nos participes esse, ut caro Christi in carnem nostram, uel
 nostra in ipsius carnem uertatur, uel nostram contingat
 fieri substantialiter, Sed magis æta symbola, quibus nos
 in fidelium numero declaremus, si autem non resurgere-
 mus

IO. OECOLAMPADII EXPOSITIO.

mus, recte colligeretur, sacramenta illa non signare uerum sanguinem Christi, & in hoc fallere, quod resurrectionem polliceantur, sicut beatus Episcopus subdit, sacramenti arcanum exponens. Quemadmodum lignum Irenaeus uitis depositum in terra, suo fructificat tempore, & granum tritici decidens in terram & dissolutum, multiplex surgit per spiritum dei, qui continet omnia, quae deinde per sapientiam dei in usum ueniunt. Sic & corpora nostra ex ea nutrita, & reposita in terram, & resoluta in ea resurgent, in suo tempore, uerbo dei, resurrectionem eis donante in gloriam dei patris, qui huic mortali immortalitatem circumdat, & corruptibili incorruptionem gratuito donat. Quoniam uirtus dei in infirmitate perficitur: ut non quasi ex nobis infirmemur, & aliquando extoliamur aduersus deum ingratam mentem recipientes. Porro & in alijs essent fallacia signa, si non esset resurrectio signant enim uerum corpus & uerum sanguinem. Sanguis probat uerum fuisse corpus, & corpus uerum sanguinem in Christo, quod si uera, & resurrectio uera, Tendet autem eò disputatio, ne putatiuus credatur homo fuisse, quae haeresis penitus resurrectionem tollit. Ultra quādo dicit. Quoniam membra eius sumus, & infra Ephe. 5. sermonē auctoritate Pauli cōfirmat ex epistola ad Ephe: Quoniam membra sumus corporis eius. Certum est Paulum ostendisse uerbum sibi uere uniuisse naturam humanam & sicut Eua ex Adam fuit. Ita Christus quoque id genus ossium & carnis, quibus nos constamus accepisse. Vnde

DE VERBIS CAENAE DOMINI

Vnde semper propter eandem carnem consecrandum est si Christus resurrexit, & nos resurgemus. Mox autem dum adijcit, & per creaturam nutrimur, alio argumento premit negantes resurrectionem.

Quare Tam mirabile enim est, carnem à pane nutriri, si ratio panis & nes uelis excutere, atq; si dicas carnem resurgere, Quin uinum ad hoc est non minus mirabile, quomodo triticum è terra sacramē: nascatur, & profecto nō nasceretur, nisi deus pluuia & delecta. & sole educaret. Hinc dicit, ex illis deum maxima nobis sacramenta delegisse, è quibus disceremus quanta spes habenda, & ultra cōmendasse, illa uocando corpus & sanguinem. Iam quum illa symbola in sacramenta delegit, quibus potissimum uegetamur, & sanctificari super ea nomen suum inuocari, & per ea gratias agi uolens, quomodo non polliceremur nobis resurrectionem? Est & hoc resurrectionis efficax argumentum, quòd caro nostra sanguine & corpore Christi nutritur. His uerbis idem arguit ut supra, quòd cōmunicamus carni Christi, & quia uera caro est, & caro filij dei, efficax est, ut & credentes nutriat uiuificet ac resuscitet. Alioquin uerteteretur corpus Christi in nostram carnem, si crassius intelligas, & quæ resurrectio, eorum qui baptizati sunt duntaxat? Ceterū mentem Irenæi ex Apostoli uerbis, quæ citat accipimus, quomodo membra sumus corporis eius, quis enim hoc loco in alienum sensum Pauli dictum detortum, de tanto uiro dicere non erubesceret? Deniq; & postrema uerba idem uolunt, Christi carnem, ueram carnem, & qualis nostra quæ cibo potuq; nutritur & augetur, quibus duobus,

sanguinem

10. OECOLAMPADII EXPOSITIO.

sanguinem & corpus significari uoluit. Quod si contem-
 tiosus esse quis uolet, enumerabimus multa milia sine eu-
 charistie symbolis, uel ignoratis, uel nondum institutis,
 nutrita fuisse, & fide perpetuam quoq; uitam asequuta.
 Quid enim dices de abstemijs & alijs laborantibus? quid
 de latrone & alijs inter saxum & sacrum, ut uocant, si-
 dem recipientibus? Expediret itaq; nō temere priscos uel
 inculpare uel ad que eius dogmata stabilienda cogere do-
 ctiores. Veniam oro mihi dari, quōd in his explanandis
 occupor, aduersarij enim hisce testimonijs obiectis os obtu-
 rare non raro conantur.

Discamus autem & ex Tertulliano, qui uicinus illi fu-
 it, quo loquendi more, qui tunc uiuebant, utebantur. Ete-
 nim & ex illius de resurrectione libro locus obiectus est.

Gratia autem deo, quōd nobis arma ministrāt aduersarij
 ut suis percant gladijs, Dicit Tertullianus. Sed & caro
 abluitur, ut anima emaculetur. Caro ungitur, ut anima cō-
 secretur. Caro signatur, ut anima muniatur, caro manus
 impositioe adumbratur, ut & anima spiritu illuminetur
 caro corpore & sanguine Christi uescitur, ut & anima
 de deo saginetur.

Age si hec ideo asserit Tertullianus, quōd in pane con-
 tineatur corpus realiter uel corpus carnaliter manduce-
 tur, tale quiddam & de aqua baptismi, de oleo, deq; ma-
 nibus sacerdotum asserere cogetur. Addo etiam de melle
 & lacte, & de omnibus que humanitus inuenta sunt sa-
 cramenta. Nam & de melle ac lacte contra Marcionem
 dicit quōd deus non reprobabit illorum societatem, quos
 suos

DE VERBIS CAENAE DOMINI

suos infantet . Oportebat uel ex huiusmodi loco diuina-
nare, imò clare uidere, quid diceretur . Quid est infantere
ut ille loquitur? nimirum ostendere nuper genitos in spi-
ritu uidelicet, neq; enim mel uel lac infantat, hoc est, infan-
tem reddit, neq; aqua abluit animam, neq; panis, licet uo-
cabulum corporis Christi sortiatur, animam pascit, sed
manifestum est, quod hæc diuina dona propter fidem ho-
mini concedantur . Ablue quam diu uoles incredulum,
non abibit anima mundiore, Inunge cum omni Campa-
norum oleo, & Hierichuntinorum balsamo, non faci-
es fortiorem uel mansuetiorem, uel charismatibus sancti
spiritus magis conspicuum, Communicet quotidie & so-
lum iudicium reportabit.

Hoc sanè fatendum est, dum caro sic ministrat animæ
symbola sanctissimarum rerum, suspiciendo, multum no-
bis utilitatis accrescere, dum uel contestamur, mirifica il-
la quæ intus per gratiam sunt, uel confortamur spiritu,
pie precando, auocati interim à prophanorum cogitatio-
nibus, & in hoc unum intenti ut cœlestibus illustremur
graciarum splendoribus. Imò & necessaria sunt externa
illa quodammodo, Si enim incorporei essemus, ut Chryso-
stomus super Matthæum dicit, nude dona incorporea no-
bis tradita essent, quoniam uero corpori coniuncta est æ-
lia nobis tradita . sunt hæc, & pulchre ministerium nobis declarant sacra-
mentorū . At propterea tantam & quasi insitiam uim
rebus inanimatis tribuere, nō decet, Sicut Porphyrius &

Chryso.

Quare
corporæ
lia nobis
tradita .

Magi:

magi tradūt . Impiū est per ea à fide auocari, per quæ ad
fide m

DE VERBIS CAENAE DOMINI

fidem adhortari oportebat maxime. Deniq; quid Tertul-
 ilanus uocat corpus Christi abüde supra demonstratū est

Similiter non terrent nos aduersarij Epistola Concilij **Concilij**
 Ephesini quod ceteris fuisse doctus lubens fatebor. In **Ephesi**
 hac dicimur percipere carnem, uiuificatricem. Illi autem num.
 dicunt, nostram sententiam tunc caput suum exerentem
 tanquam hæreticam esse condemnatam, & in germine,
 ut aiunt, contritam, uictāq; semel non oportere uinci de
 nuo, & rebellantē nō uenia dignā, sed ferro igniq; ex=
 terminandam. Misericordes scilicet uiros. Verū qui legūt
 acta concilij, nihil tale inter Canones eius contra nos pro
 nunciatum inueniunt: tamū epistola, quæ dā ponit, à non
 nullis minus intellecta, Nec mirum, abbreviatius enim,
 quā oportebat illa citauit Gratianus, quæ si fideliter pro **Gratia**
 lata fuissent, nō tantam suspicionem illius presentie cor **anus.**
 poris Christi in pane, legentibus ingenerassent. Neq; e=
 nim tam indoctum uel improuidum erat concilium, atq;
 posteriora quedam, quæ Romæ Vercellis, ac Turoni ac
 alijs locis, super his censuerunt.

Legitur autem in Epistola, Cyrilli ad Nestorium no
 mine Synodi Ephesinæ edita. Neasario igitur & hoc
 adijcimus. Annunciantes secundum carnem mortem u-
 nigeniti filij dei, id est, Iesu Christi, & resurrectionē eius
 & in cœlis ascensionem pariter cōfidentes, inuicem
 & in ecclesiasticis sacrificijs seruitutem, sic etiam
 ad mysticas benedictiōes accedimus, & sacrificamur par
 ticipes corporis & preciosi sanguinis Christi omnium no-
 strorum redēptoris effecti, nō ut cōmunē carnē percipientes
 quod

DE VERBIS CAENAE DOMI.

quod absit, nec ut uiri sanctificati & uerbo coniuncti, sicut dignitatis unitatem, aut sicut diuinam possidentes habitationem, sed ut uere uiuificatricem eam professus est, Et ideo quamuis dicat ad nos, Amen amen dico uobis, nisi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non tamen eam ut hominis unius ex nobis estimare debemus, quomodo enim iuxta suam naturam uiuificatrix esse caro hominis poterit? sed uere propterea esse factam, qui propter nos filius hominis & factus & uocatus. Ex his quae paulo antea diximus quaedam Cyrilli declarantes, & haec colliquefcunt. Nihil enim h. ec. cōtra nos quae audimus in mysterio fieri, & in cruentam seruitutem ac mysticas benedictiones esse, atq; haec omnia antequam dicantur tam clare exponi. Quid enim est aliud in cruenta seruitus quam annuntiatio mortis unigeniti & sic annuntiatio sacrificij, sacrificium dicitur. Si autē sanguis adest, iam cruenta seruitus est, & non solum annuntiatio sacrificij. Et ita annunciamus non solum mortem, sed & resurrectionem, & in caelos ascensionem, quo colliquefcant illic non esse corpus. Et iterum uide, quam caute dicat, accedere quidem ad mysticas benedictiones, sanctificari uero participes corporis & preciosi sanguinis. Per benedictiones adsunt mysteria ac sacramenta. Sanctificatio autem, non à signis est, sed à fide, per quam corporis Christi sumus participes, cuius carnem diuinam & uiuificatricem cōtra Nestorium strenue asseuerabimus etiā ad mortem usq; modo infirmitatem nostram iuuat Christus, & in hoc nihil recedimus. Ceterū impanati corporis Christi

Incruenta
seruitus
mystice
benedicti
onis.

Impana=
tū corpus

Christi

IO. OECOLAMPADII EXPOSITIO.

Christi non meminit sanctus ille conuentus, neque enim propterea participes erimus corporis Christi, si ad mysteria admittamur, quæ & impij rapiunt, sed si fideles fuerimus, carnem Christi manducamus, siue participes simus sacramentorum, siue non.

Ex quibus intelligere possumus, & ea quæ Chryso-
 stomus super Ioannem dicit, quorum & supra mentio-
 nem fecimus. Sic autem dicit. Necessario dicendum, quàm
 admiranda mysteria, & cur data sint, & quæ nam eo-
 rum utilitas? Vnum corpus sumus, & membra ex car-
 ne & ossibus eius, quare initiati eius præceptis parere
 debent. Vt autem non solum per dilectionem, sed re ipsa
 in illam carnem cõuertamur, per cibum efficitur, quem
 nobis largitus est. Qui hæc legunt, memores esse debent,
 legere se commentarios in sextum caput Ioannis, ubi ni-
 hil de sacramentaria manducatione loquitur. Et admiran-
 da mysteria uocat, nõ cæremonias quæ in pane & uino,
 sed οἰνοποιία ut uocāt. Christi incarnationem, qua uer-
 bum caro factū est, & ita unum corpus sumus, & mem-
 bra ex carne & ossibus, sicut fratres Ioseph dicebant.
 Frater enim & caro nostra est. Veritatem enim carnis
 Christi, ubique doctores fideliter docent, alioqui dictum
 Apostoli ad Ephesios indigne tractabitur. Et si omnino
 contendas cæremonias admirandas, admissum esto, ma-
 xime admirabiles, propter significationē tam admiran-
 di corporis.

Porrò quod sequitur quomodo re ipsa in illam car-

H nem conuer

DE VERBIS CAENAE DOMINI

nem conuertamur per cibum nobis datum, quis cibus ille sit, ipsum os aureum eadem homilia docuerat, exponens hoc quod dominus dicit. Si quis manducauerit ex hoc pane, uiuet in aeternum, interpretatur. Panem siue doctrinā hoc in loco & salutem & fidem in se siue corpus suum, dicit, et quomodo fide in carnem eius conuertamur, non multo post dicemus, audiamus nūc reliqua, quae simplicem morari possent: Quum enim inquit suū in nos amorem indicare uellet, per corpus suum se nobis cōmiscuit, & in unum nobiscum redegit, ut corpus cum capite uniretur. Hoc enim amantum maxime est. Hoc Iob significabat, de seruis à quibus maxime amabatur, qui suum amorem prae se ferentes dicebant. Quis det nobis ut eius carnibus implemur? Quod Christus fecit, ut maiori nos charitate astringeret, & ut suum in nos ostenderet desiderium, non se tantum uideri permittens desiderantibus, sed & tangi & manducari, & desiderio sui impleri omnes. Hæc uerba si de humanitate Christi intelligantur, sicut dicta sunt, quanto magis mouent, & proposito congruunt? An non magnæ charitatis argumenta, nasci, mori, et resurgere in carne nostra propter nos? Natus enim homo se nobis commiscuit. Verum hoc mouet quosdam, quod dicit carni illius dentes infigi, & ut Cyrillus dicit, cognatum gustum, & propterea carnalem etiam cenam requirunt. Sed non uident in circumspecti familiare, eloquētibus, par erga miscere parabolis, sicut & pictores hominem picturi, corymbos, flores,

IO. OECOLAMPADII EXPOSITIO:

flores, cāpos, & flumina circumpingunt, ne autē putes
humano capiti subiungi equinā ceruicē, summā familia
ritatem eo tropo cōmendant, ita præsētia ueræ carnis
Christi tūc refocillatos, uti re quā auide cōmedimus. Im
pletū enim fuit desiderii prophetarū. et ad hoc iuxta 70
accōmodat dictū cōtubernionū beati Iob. Nam Hebræa
aliter sonant. quis det ut de carnibus eius satiemur? hoc
est eximio affectu dictū, qñ ab amicis diuelli nolumus.
Præterea in spiritali mādicatione nihil prohibet, quin
sic loquamur. Nam ut stomachū, uiscera, fibras, uenas,
oculos, genas et alia mēbra animæ tribuimus modo spiri
tuali, ita et spiritaliter mēbrorū opa ei nō denegamus,
quod māducat, uidcat, dētibus mordeat, et similia. Et est
uidere in eadem homilia, quomodo multa laudātis more
ἐκ τοῦ αἵματος de sanguine dicat, q lauēt, ornet, incendat,
illustret, cœlū penetrare faciat, in qbus tamē nec crassi
lectores offenduntur, & mirū est in una hac re nō uelle

Accersitur autē & Hilarius cōtra nos, (doceri
qui dicit in Psal. 64. Habemus etiam cibū pręparatū. Et Hilarius
quis hic cibus est? Ille scilicet à quo ad dei consortiū prę
paramur per cōmunionē sãcti corporis, in cōmunionē
deinceps sancti corporis collocãdi. Id enim psalmus prę
ses significat dicēs. parasti cibū illorū quoniã ita est prę
paratio tua. q̄a cibo illo quīs in præsens saluemur, tamē
in posterū pręparamur. At nō pugnat cōtra nos. Fides
enim cibus est, quo ad dei cōsortiū pręparamur, nō sig
num, tametsi cibus uerbi uel sacramēti seruiat fidei, qua
Fides
cibus.

DE VERBIS CAENAE DOMINI

Christo & omnibus eius mēbris incorporamur, & hic quidem pro conditione huius uitae fides beat, si tamen ad futuram respicias uitam tantum preparat. Etenim uere fideles, ut in uno campo militant, ita in uno regno triumphabunt. Sacramentum sanē uisibile nihil tale praestat, quamuis coram hominibus in testimonium assumitur, quasi fide incorporati simus.

Idem.

Violentiora uidentur, quae idem scribit libro de trinitate octauo, atque ita ut carnis esu nobis dari uitam conuincere credant. Sed proponamus ea primum, & deinceps excutiamus, id quod non opinor, cariturum fructu. Dicit ergo. Eos qui nunc inter patrem & filium uoluntatis ingerunt unitatem, interrogo, utrum ne per naturae ueritatem, hodie Christus in nobis sit, an per concordiam uoluntatis? Si enim uere uerbum caro factum est, & nos uere uerbum carnem cibo dominico sumimus, quomodo non naturaliter in nobis existimandus est, qui & naturam carnis nostrae iam inseparabilem, sibi homo natus assumpsit, & naturam carnis suae sub sacramento communicandae carnis nobis admiscuit. Ita enim omnes unum sumus, quia & in Christo pater est, & Christus in nobis. Quisquis ergo naturaliter patrem in Christo negabit, neget prius, non naturaliter uel se in Christo, uel Christum sibi inesse, quia in Christo pater, & Christus in nobis, unum in his esse nos faciunt. Si uere igitur carnem corporis nostri Christus assumpsit, & uere homo ille qui ex Maria natus fuit. Christus est,
nosque

IO. OECOLAMPADII EXPOSITIO.

nōsque uere sub mysterio carnē corporis sui sumimus,
 & per hoc unum erimus, quia pater in eo est, & ille in
 nobis, quomodo uolūtatis unitas asseritur, cū naturalis
 per sacramentum proprietās, perfectæ sacramentum
 sit unitatis. Nō est humano aut seculi sensu in dei rebus
 loquendum, neque per uiolentam atq; impudentem præ
 dicationem, cœlestium dictorum sanitati, alienæ atque
 impie intelligentiæ, extorquenda peruersitas est. Quæ
 scripta sunt legamus, & quæ legerimus intelligamus, et
 tunc perfectæ fidei fungemur officio. De naturali enim
 Christi in nobis ueritate quæ dicimus, nisi ab eo tñsci=
 mus, stulte atque impie dicimus. Ipse enim ait. Caro mea
 uere est esca, & sanguis meus uere est potus. Qui edit
 carnem meam, & bibit sanguinem meum, in me manet
 & ego in eo. De ueritate carnis & sanguinis non est re
 lictus ambigendi locus, nunc enim & ipsius domini pro
 fessione, & fide nostra uere caro est, & uere sanguis
 est. Et hæc accepta atque hausta, id efficiunt, ut & nos
 in Christo, & Christus in nobis sit. Anne hoc ueritas
 est? Contingat planè his uerum non esse, qui Christum
 Ihesum uerū esse deum negāt. Est ergo in nobis ipse per
 carnem, & sumus in eo, dum secum, hoc quod nos su=
 mus, in deo est. Quod autem in eo, per sacramentū com
 municatæ carnis & sanguinis sumus, ipse testatur di=
 cens. Et hic mundus iam me non uidet, uos autem me ui=
 debitis, quoniam ego uiuo & uos uiuētis, quoniam ego
 in patre meo, & uos in me, & ego in uobis. Si uolunta

DE VERBIS CAENAE DOMINI.

tis tantum unitatem intelligi uellet, quur gradum quendam atque ordinē consummandae unitatis exposuit, nisi ut cum ille in patre per naturā diuinitatis esset, nos contra in eo per corporalem eius natiuitatē, & ille rursum in nobis per sacramentorum inesse mysterium crederetur, ac sic perfecta per mediatorem unitas doceretur, quum nobis in se manentibus, ipse maneret in patre, & in patre manens, ipse maneret in nobis, & ita ad unitatem patris proficeremus, quum qui in eo naturaliter secundum natiuitatem inest, nos quoque in eo naturaliter inessemus, ipso in nobis naturaliter permanente. Quod autem in nobis naturalis haec unitas sit, ipse testatus est. Qui edit carnem meam & bibit sanguinem meū, in me manet & ego in eo. Non enim quis in eo erit, nisi in quo ipse fuerit, eius tantum in se assumptam habens carnē, qui suam sumpserit. Perfectae autē huius unitatis sacramentum superius iam docuerat dicens. Sicut misit me uiuens pater, & ego uiuo per patrē, & qui manducat meam carnem uiuet per me. Viuit ergo per patrem, et quomodo per patrem uiuit, eodem modo nos per carnē eius uiuimus. Omnis enim comparatio ad intelligentiae formā praesumitur, ut id de quo agitur, sequendum propositū exemplum assequamur. Hec uero uitae nostrae causa est, quod in nobis per eum, ea conditione, qua uiuit ille per patrem. Si ergo nos naturaliter secundum carnem per eum uiuimus. i. naturam carnis suae adepti, quomodo nō naturaliter, secundum spiritū patrem in se habeat, quē uiuat

IO. OECOLAMPADII EXPOSITIO.

niuat ipse per patrem? Per patrem autem uiuit, dum natura non alienam ei intulit, diuersamq; naturam, dum quod est, & ab eo est, nec tamen ab eo per aliquam incidentem naturæ dissimilitudinem separatur, dum in se habet patrem per naturam in uirtute naturæ. Hæc autem idcirco à nobis commemorata sunt, quia uoluntatis tantum inter patrem & filium unitatem, heretici mentientes, unitatis nostræ ad deum utebantur exemplo, tanquam nobis ad filium & per filium ad patrem obsequio tantum ac uoluntate religionis unitis, nulla per sacramentum carnis & sanguinis naturalis communionis proprietate indulgeretur, quum & per honorem nobis datum, dei filij, & permanentem in nobis carnaliter filium, & in eo nobis corporaliter & inseparabiliter unitis, mysterium ueræ ac naturalis unitatis sui prædicandum.

Hæc omnia Hilarius, qui & ipse intellectu obscurior authoribus cæteris, non tam contra nos est, atque apparet. Afferimus enim & ipsi sponte, quæ ille probat, nempe operari CHRISTI uirtutem ac spiritum in fidelium cordibus, qui CHRISTI fratres sunt, ac participes, neque de hoc contentio, sed numpani illi corpus CHRISTI sit inditum, & ita corpus CHRISTI carni nostræ se associet, ut superstitioni sentiunt, & ex uerbis Hilarij arguunt. Si carnem CHRISTI cibo dominico sumimus, caro in cibo dominico erit, nec attendunt mox subdi, sub mysterio uere carnem manducari.

H iij esse

DE VERBIS CAENAE DOMINI

esse mysterium mysterium, & sacramentum sacramentum? aut si non intelligunt, quid sit mysterium, discant, ut contendendi fiat finis.

Mens Hilarij.

Sed mens Hilarij quæ sit aperiamus. Ariani, ut ple-
rasque scripturas torquebant, ita & illud Ioannis testi-
monium, ut ij unum sint, sicut tu pater in me & ego in
te, ut & ipsi in nobis unum sint, pro impietate sua stabi-
lienda adducebant dicentes. Ecce hoc dicto Ioannis disci-
mus, sic esse filium, unum cum patre, ut nos simus unum
cum eo. Vnum autem sumus cum eo, non unitate nature,
quod per omnia foret impossibile. Quomodo enim ho-
mo manens homo, fieret natura deus? uel quomodo unus-
quisque hypostatice unione complectetur diuinam &
humanam naturam? Absit. Sed unum sumus ob uolunta-
tem concordem. Igitur & Christus propter concordiam
unum est cum patre. Sic impios illos ratiocinantes refu-
tat Hilarius, & docet non solum Christum, sed nos quo-
que alio, quam concordie modo, unum esse cum deo.
Nempe, quod sicut honorem accepit filius à patre, &
unus est honor patris ac filij, ita suum honorem nobis
& Christus comunicat, & per eundem honorem unum
efficimur. Etenim omnes nos, quotquot Christiani su-
mus, eundem honorem sortiti sumus, neque est in nobis
ultra uarietas. Quotquot enim, ait, in Christo baptizati
estis, Christum induistis, non est Iudæus, neque Græcus,
non est seruus, neque liber, non est masculus, neque fœ-
mina, omnes enim unum estis in Christo Ihesu. Omnes
enim propter

IO. OECOLAMPADII EXPOSITIO:

enim propter Christum, qui in nobis operatur, ex æquo sumus honorabiles, nam in quibuscunq; operatur Christus, in hijs & honorari debet. Et sicut pater in Christo honoratur, eò quod qui uiderit Christum, uidet & patrem in Christo operantem mira, ita si uita Christum exprimamus, eiusque spiritum habuerimus illi adhærētes, nimirum honos in nobis habitanti dabitur Christo, & per Christum patri. Et licet per unum operetur magis quam per alium, honore tamen unum sumus, omnes scilicet filij dei, & adoptione hoc quod Christus natura. Omnes fratres Christi, omnes templa spiritus sancti. Vides præter uoluntatis concordiam, nos quoque alio modo esse unum cum Christo, & ita cum patre, nempe honore, & operandi efficacia, quæ habitantem cum naturali proprietate in nobis arguit.

Honor autē ille nobis datus, quia enim Christus carnis nostræ particeps factus assumpta humanitate, et nos illi communicauimus, ut est in epistola ad Hebræos. Etenim pueri communicauerunt carni & sanguini, et ipse factus est particeps eorundem. Quia enim nostrū genus apprehendit uerus homo factus, quotquot credūt in nomine eius, per unionem naturæ accipiunt potestatem, ut filij dei fiant, nimirum quia Christo incorporati, ea quæ et ueræ illius uitæ palmites sunt. Tam efficax per fidem Christi est spiritus. Quod qui ignorāt, nec uim fidei cognoscūt, sunt non quæ tanta est, ut ea quæ Christus habet, in nos transferat, & quæ nostra in Christū ferentem nostras iniquitates, & cōtra.

Heb. 2.

tates, & nostram faciat illius iustitiam.

Caro
Christi.

Caro im
piorum.

Obgannire autem quis posset, si ideo cōmunicamus Christo, quia carnem nostram, homo factus assumpsit, communicabunt Christo & impij? quid hoc ad scēlicitatem nostrā, quod Christus incarnatus? O incredulam uocem. Quid hoc ad scēlicitatem nostrā? quasi scilicet communis caro Christi foret, ut scite in Ephesino Cōcilio dicitur? Diuina caro est, et uiuificatrix credentibus, atqui hominibus impijs & incredulis eadem in condemnationem erit, neque enim tales uere communicant, quandoquidem uerbum carnem assumpsit, eamque sanctam et innoxia, in qua suas exercuit diuinas uirtutes. Impij eā in speciem quidem carnem gestant, sed perpetua incredulitate & immundicia contaminant, quapropter et ab ea uerbum abhorret. Contra, uerbum habitat in omnibus, qui fide integra recipiunt tanta incarnationis arcana. Quis dixerit communionē regis & rustici, si purpura regia, sed detrita, indutus rusticus agrū stercoret, in luto operetur, & uilissima quaeq; ferat, rex autem in noua & splendida iura dicat, sapientiā loquatur, & uirtutibus conspicuus sit. Nemo regiū aliquod sordido tribuet. at uera communio dicetur, si in eodem habitu, per omnia eadem agat, tametsi non ex eodem stemmate sit prognatus. Simili modo carnis Christi & carnis impij nulla erit communio, quamuis impius eadem uestitus sit carnis trabea qua Christus, eo quod illam coinquinauit impius, & nihil in ea agit diuinum, unde & manifestum
in eo

IO. OECOLAMPADII EXPOSITIO.

in eo non habitare uerbum, ac ociosam esse ac emortuam fidem. At fideles supra modum foelices sunt, quia caro eorum priuilegio fidei per mundiciam Christi purificata est, immortalisq; facta, utpote in gloriam patris resurrectione, fide quoque se in opera exerente cognobilem facit habitantem in ipsis Christum, & cum Christo in caelestibus confidet. Qui nunc uidere uult satis cognoscet, quid Hilarius dicat, naturaliter in nobis esse Christi ueritatem, qui nimum libero arbitrio tribuet, fortassis non agnoscet. Declarat autem & seipsum dicens, tunc eum esse in nobis, dum secum hoc quod nos sumus, in deo est. quia humana natura in ipso a deo uerbo assumpta est.

Declarat autem & hoc quod Ambrosius libro de incarnationis dominicae sacramento dicit. Nam & si credas inquit a Christo carnem susceptam, et offeras transfurandum corpus altaribus, non distinguas tamen naturam diuinitatis & corporis, et tibi dicitur, si recte offeras, non autem recte diuidas, peccasti, quiesce, diuide enim quod meum, diuide quod suum est, quod suum uerbi est, ego quod erat illius non habebam, & ille quod meum non habebat, suscepit quod meum est, ut impareret quod suum est, suscepit non ut confunderet, sed ut repleret. Si credas susceptionem, affingas autem confusionem, Manichaeus esse desisti, nec tamen ecclesiae filius esse cepisti. Si credas susceptionem corporis, adiungas diuinitatis compassionem, portionem utique perfidiae, non perfidiam declinasti.

Hunc

Hunc locum citandum existimaui, quum eum prior ci-
Gratia = tarit Gratianus, nihil ad suum institutum facientem. Cita-
nus sem = tur autem ex libro de Cain et Abel, in quo nihil tale. Prae-
per idē. terea pro transfigurandum, legit transfiguratū. Et exi-
 stimat oblationem in altaribus, consecrationem illam pa-
 pisticam, quum Ambrosius simpliciter alludat ad fidem,
 quasi dicat, si ita credideris, uel religionem habueris, di-
 xerat enim & supra. Si Iudeus offerat, qui filium uirgi-
 nis Mariae à deo patre separat, dicitur ei, si recte offe-
 ras, non autem recte diuidas. Vides hic offerre altaribus
 esse simpliciter credere? Quanta absurda sequentur, si
 ita hincinde impertinentia male consuerimus? Et queri-
 mus adhuc, undenam tot errorum zizaniae subnatae? An
 non & pueri pronūciare possunt infideliter actum, uel
 saltem oscitanter. Gratianus transsubstantiationem inge-
 rere uult. Ambrosius uero docere cupit, quomodo in-
 carnatione uerbum suam nobis diuinitatem impertitum
 sit, nostram autem humanitatem assumpsit.

Vt autem ad Hilarium redeamus, & quae ad Eucha-
 ristiam pertinent, examinemus, neque hoc omnino infi-
 cias ierim, cibo dominico uerbum carnē sumi. Nam quū
Sēper fi = fidelis semper manducet carnem, etiam quando ad men-
delis mā sam illam externam & uisibilem non accedit, quum non
ducat & illa hora, si fides multo magis inardescit, et adipe pin-
carnem. guedinis fiat deliciarior, eo quod per sacra signa magis
 admonetur, atqui hoc probat in nobis esse Christum, nō
 in pane. O pauper culam animam, quae non ante refocil-
 latur,

latur, quàm quando mensæ illius sit particeps, ignorat utique quid & quantum sit, propter beneficia accepta gratias agere, & contestari se ex gratorum numero fore. Attamen & tunc foelicem, siquidem, Christum hospitem sortita fuerit, & uerbum carnem sumat, foeliciores tamen mallet, ita ut etiam cæremonijs illis, quantum ad ipsum attinet, si priuatur, nihil sentiat incommodi. Dico quantum ad ipsam attinet, nam magis propter proximū, quàm propter seipsos fideles externis symbolis uti decet, eo quod spiritu sancto afflati, liberi, mundi, iusti, & pingues ac beati sunt in Christo, cui insiti sunt, regnantes que dei intra se habent. Sed quia nemo uidit deum unquam, et agit in cælo Christus corpore, cui quod retribuamus habemus nihil, ne liberati semel ingrati sint, ulterius deo seruire in proximo, & in utilitatem omnem suam uitam instituere debent. Proinde credentibus & cõfessio in probationem fidei, ac usum proximi necessaria ad salutem, cuius confessionis pars eximia est communicatio, que ad alendam charitatem instituta, & ob hoc seruaçis dicta, ut quum nobis conscij simus, nos fratres & membra esse in Christo, eam fidem & contestemur obsequijs & protestationibus externis, que ritus huius, mea sententia, cause potissima sunt. Nam gratiarum actionis plerisque maior & in alijs horis offertur oportunitas. Et quod Tertullianus libro de pœnitentia refert, non ideo ablati, ut delinquere desinamus, sed quia iam desuimus, et quoniam iam corde loti sumus, ita & nos dicimus, non frequentare

Externo
rū usus
ob proximum.

Tertullianus.

Quod
non sit
Christus
in pane,
sicut nec
in sermo
ne aut li-
bris.

Hierony-
mus.

Orige-
nes.

quentare nos caeremonias illas, ut pasci incipiamus, sed ut pastos & pasci nos declaremus, & ut docuimus a = bo dominico, hoc est, dum cibum dominicum sumimus, operante in nobis spiritu sancto, uerbum carnem sumimus. At quod propterea Christus non sit in pane, etiam alijs exemplis discere potes. Verbo praedicatis credito, et in uterum mentis traiecto, fidelis carnem Christi manducare dicitur, non tamen idcirco in labijs uel in sono praedicatis inhabitat, caro proprie, nisi forte quod de Periclis dicebatur suadela, quam περὶς uocant, in labijs eius sedeat.

Item in scripturis discentes Christum, carnem eius manducamus, et tamen nemo dixerit in chartis uel characteribus insidentem, aut si dices, improprie dices. Et ne etiam haec mea dicatur fictio, Hieronymus super Ecclesiaste ita dicit. Caro domini uerus cibus est, et sanguis eius uerus potus est, hoc solum habemus in praesenti saeculo bonum, si uescamur carne eius, cruoreque potemur, non solum in mysterio, sed etiam in scripturarum lectione, uerus enim cibus est et potus, qui ex uerbo dei sumitur scientia scripturarum. Et ne haec contemptibiliora sint, quam uis apud multos uerbum dei non possum non ingemiscere tam contemni, & ad solum ferme prurimum aurium proferri, addiderim Christi carnem uerius sumere non nullos uel audiendo uerbum, uel legendo scripturas quam participando mysterijs, qualia hodie sunt saecula, & scio me non mentiri. Origenes quoque super Leui. homil. 13. quum dixisset panem mysticum in loco mundo. i. anima non contaminata manducandum, uocassetque sancta san

Etorum, exponendo cibum istum sanctum non esse com-
 munionem omnium, nec cuiusquam indigni, sed sancto-
 rum, id multo magis uerbo attribuendū censuit subdēs.
 Quāto magis hoc de uerbo dei, recte meritoq; dicemus.
 Hic sermo non est omniū, nec cuiuscunq;, sed sanctorū,
 &c. Quocirca diuus Augustinus prudenter monebat,
 non minus peccare negligenter audientem uerbum dei,
 quā corpus domini māducantē indigne, promde nō mi-
 norem uerbi quā eucharistiæ habendam rationem. At
 si cōstaret opinio de impanatiōe, innumeris modis plus
 delicti haberet panē polluens, ut Malachiæ uerbo utar,
 quā uerbum dei ex ore meo contemnens, quanto scilicet
 sonus oris mei organū uilius ipso pane carne Chri-
 sti nobilitato. Cæterū infartiri carne Christi uel rigare
 sanguine terrenū corpus nostrū uere absurdū est dico-
 re, at uerbū cū spiritu suo uiuificare, animam uicturā ne-
 cessario fatemur, & quia animas pias uerbum occupat,
 quod suā carnē nunq; reliquit, consecranteū, ut & carnis
 Christi domicilium quodāmodo simus, cuius in nobis est
 uerbū, per uerbū enim credētes, naturā carnis eius ade-
 pti sumus, & per hoc naturaliter secundum carnē per
 Christum uiuimus. Vnde sicut caro Christi resurrexit
 & in pulcre detineri nō potuit, ita et nos uiuificati per
 Christū excitabimur, adq; gloriā immortalitatis resur-
 gemus. Atq; hæc docent externa sacramēta quæ accipi-
 mus & haurimus. Nā illis cōtestamur, fide hoc nos age-
 re et obtinere in anima, quod manducatio præsignat ex-
 terna, quæ mens est Hilarij.

Augu-
 stinus.

DE VERBIS CAENAE DOMINI.

Itaque dum hinc inde rem expendimus, & quid patres senserint, satis clarū nullam apparere causam, quare uel ante manducationem, uel in manducatiōe assit corpus hoc modo, ut aiunt, in pane, per quam sapientiā bonitatemque dei iure predicemus, tamen si fatear, quod si tale quiddam faceret, non absque sapientiā ac bonitate faceret, ut cūque nobis stultum ac durum uideretur. Multa igitur hæc absurda quæ commemorauimus sola sufficerent, ut excluso tropo inusitato, familiarem scripturæ tropum agnoscere debeamus, dicentes, corpus figuram corporis.

Non minus autē cogit, ipsa series sermonis, quæ ab Euangelistis contextitur, ut sic intelligamus. Verum quia duo, Mattheus scilicet et Marcus obscurius scripserūt, sententia petenda est ab eo qui manifestius scripsit. Luca scilicet. Neque enim manifesta per obscura quis dextre docuerit. Manifestius enim est, hoc est corpus meū, quod pro uobis traditur, quàm hoc est corpus meum, ut cæteri dicunt. Pericopen igitur Euāgelistæ Lucæ de cæna domini explanemus. Est autem hæc.

Lucæ. 22 At quum esset hora discubuit, & duodecim Apostoli cum eo, & dixit ad eos. Desiderio desiderau hoc pascha comedere uobiscū, antequam ego patiar, dico enim uobis, quod ultra minime edam de illo, donec impleatur in regno dei. Et accepto poculo, gratias agēdo dixit. Accipite hoc, & distribuite in uos. Dico enim uobis quod minime bibam à generatione uitis, donec regnum dei ueniat.

127.
 IO. OECOLAMPADII EXPOSITIO,

niet. Et accepto pane gratias egit, & fregit, deditq; eis di- **Que si-**
 cens. Hoc est corpus meum quod pro uobis traditur, hoc **dissima in**
 facite in meam recordationem. Similiter & calicem post- **terpre =**
 quam cenatum est, dicens, Hoc poculum nouum Testa- **tatio cer-**
 mentum in meo sanguine, qui pro uobis effunditur. Fide **tūq; iudi-**
 lissima tutissimaq; interpretatio est, spectare primū quam **cium,**
 sententiam prae seferat corpus, integrum dicendorum, & **Christus**
 deinde expendere, quid in singulis membris ac uerbis do **idē patri-**
 ceatur, quae scilicet certissima iudicandi ratio. Est igitur ui **bus q̄ &**
 dere in cena illa, quomodo dominus noster Iesus, ex a- **nobis ag-**
 quo redemptor sit, tam eorum qui praecesserant, quam co **no panē**
 rum qui sequuti, & in se utputa saluatorem respici uolu **substituit**
 it. Est enim botrus ille à duobus uiris gestatus (populos ut circūci **sioni a-**
 intellige per uiros). Porro eadem quidem religione, uaria **quam**
 to autem religionis more, per ceremonias, generationis **baptismi**
 utriusq; morem seruat, ut utriusq; cultoribus se fauere de **baptismi**
 claret, & dum ueterem cum nouo tenet, finem illius, hu- **hu-**
 ius autem initium faciens, abolendum illū, hunc uero us- **us-**
 que ad saeculi consummationem tenendum, docet. Come **Come**
 dit agnū paschalem, qui rei gestae quidem monumentum **monumentum**
 subsequitur, e autem erat umbra. Comedit & panem, **Comedit & panem,**
 quem corpus suum uocat, & bibit uinum quod sanguinē **quod sanguinē**
 dixit, quae & ipsa sunt monumentum sempiternum, ac **monumentum sempiternum,** ac
 symbola ueritatis legalem umbram explentis. Praefigura **Praefigura**
 bat enim agnus paschalis immolandum dominum Iesum **agnus pa-**
 culus sanguinē à multo grauiore, quam prior Aegyptia- **schais.**
 ea fuit, liberaremur seruitute. Maiori igitur beneficio ma- **ma-**
 ius substituendum erat sacramentum, maius non materia

DE VERBIS CAENAE DOMINI

ipsa, sed beneficij maioris admonitione. Admonebat agnus irrationalis eos liberati corporis, Panis uero & uinum libertatem spiritus clare per Christi mortem annunci- at. Laudant quidem Christum cæremoniæ & priscae & nouitiæ. Neque interest aliud inter illa, quàm quod per agnum prædicebatur uenturum. Per panem uero uenisse, confirmatur redemptionis beneficium. Inq; hoc uno sceltiores sumus, quòd non expectamus cum patribus desiderabilem aduentum, sed gratias agimus uoti compotes, Ne igitur memoria tantum beneficium excideret, proprio ritu commendandum erat. Quod si mos pristinus fuisset relictus, nondum uenisse saluatorem fortassis argumentaremur. Et expectaremus cum uotis uenturum, pro quo recepto agendæ erant gratiæ. Nunc igitur deo laus, quòd uersa sunt uota in gratiarum actionem, cæssitq; umbra tedij plena, luci totum mundũ illuminanti, & id est quod facturus erat Dominus, ac fecit, ut clarius ex ipso contextu colliquefcit.

Qui ita habet. *παρὰ paschḗs*. Christus lux mundi. discussurus umbram gestienter inquit, desiderio desiderati uobis hoc pascha, agnum uidelicet paschalem, qui iuxta legis morem paratus manducare, atque omnia alia legis onera ferre, ut uos, qui ferre non ualebatis, tandem exonerarẽ, antequam paterer, nouamq; legem morte mea confirmarem, ut aiutẽ, ita esse sciatis, multis diebus que fuerunt me Iudæi, ut occiderent, & occidissent proculdubio

IO. OECO. EXPOSITIO,

bio, si permissem eis. Nunc autem gaudeo, de temporis
 oportunitate, simul cum agno typico, me longe inno-
 centiorem agnum, pro maiore libertate uestra, quam pa-
 tribus concessa immolaturum iri. Gaudeo quod & in illo
 figurali agno discitis, quid in me sit implendum. Ego
 agnus ille, ut Ioannes ait, Ego uerum pascha, Qui hunc
 edebant, magna ex parte plebs crassior erant, age non e-
 dam ipse ultra ex eo, nunc finis illius futurus. Alium ri-
 tum approbabo, in quo placebunt qui spiritualiter esuri-
 sunt in regno Dei, in quo non est cibus & potus, sed pax
 iustitia & gaudium in spiritu sancto. Similiter gratias
 habeo patri, quod non ultra corporali necessitati indulge-
 re habeo, quemadmodum uos, adhuc aliquandiu uitam sis-
 per terram acturi. Proinde calicem illum mea grati-
 arum actione sanctificatum accipite & diuidite in uos,
 qui aliquanta refocillatione egetis, ego autem de tali ui-
 uino non bibam, donec regnum Dei ueniat, tunc aliud
 & nouum bibam, quod nunc quoque sitio, Quid enim
 mihi tam desiderabile, quam ut spirituales efficiamini, re-
 licta uentris cura? Quid uobis tam utile, quam ut ego
 in uobis regnem, & me oblectem?

Et hucusq; ea quæ legis ueteris, sequentia magis
 uos respiciunt, & ad spiritualia transmittunt. Accepto e-
 nim pane & gratijs actis, fregit ac dedit eis dicens, Hoc
 est corpus meum quod pro uobis datur. Euangelistæ, alij
 addunt.

DE VERBIS CAENAE DOMINI

addunt. Accipite & comedite, sub finem uero subiungitur, Hoc facite in mei recordationem. Optimus uerborum factorumq; suorum interpres est Christus ipse, Etenim dicit, hoc facite in mei memoriam, quasi diceret. Ritus annuum quem nunc celebrauimus in memoriam beneficij pristini, instituit ex prescripto dei Moses, eò quòd priuogeniti Hebræorum cum primogenitis Aegyptiorum non perierunt. Habebitis hunc dicm in monumentum, & celebrabitis eum solennem Domino in generationibus uestris cultu sempiterno. Ego autem uobis maioris beneficij memoriã cõmendo, in pane illo. Videtis ut accipiam illum & frangã, porrigãq; uobis, profecto panis est corpus meum, quod me uolente pro uobis datur, nullum hoc uobis maius beneficium datum fuit unquam. Accipite igitur & comedite, atq; in posterum sacer ille uobis ritus esto, & in mei memoriam facite, & si fideliter memores ac grati fueritis, ipse uobis futurus sum panis uitæ æternæ. Ceterum panem quidem, ut sacrosanctum symbolũ ore manducate, beneficium autem, atque adeo meum illud beneficium corpus, animo fideliter recogitate.

Tropum

huc scrip Deniq; à modo loquendi non est hic abhorrendum, nature fami ferè eodem tropo usus est & in Exodo, ut in omnibus ad liarem. uiuaremur, ne aberremus. Sicut hic dixit. Hoc est corpus meũ quod pro uobis traditur, ita alibi de agno dixit quod sit pascha, hoc est transitus. Et quum dixerint uobis filij uestri. Que est ista religio? dicetis eis, Victima transitus domini

IO. OECOLAMPADII EXPOSITIO.

domini. Et quare est pasche, nonne quia memoria transi- Exo. 12.
 tus? neque enim agnus transijt, & maxime, qui sequenti- Agnus
 bus anni immolabatur, sed angelus olim transijt domos Pasche quia
 agni sanguine signatas, attamen agnus ille in posteriori- memoria
 bus annis appellationem obtinuit pasche. Vnde dominus transitus
 dicebat, ubi pascha cum discipulis manducem. Sic & pa-
 nis, quamuis per ipsum hodie non fiat, quod olim per cor-
 pus domini, religiose tamen nomine ita uocatur, adeo ut
 quoties panem illum comedimus, dicamur corpus domini
 edere, id quod pii spiritualiter manducant. Et sicut agnus
 dicitur pascha uel transitus, non, quod per illum agnum
 quem posterioribus annis edebant, factus fuerit transi-
 tus, sed quod rememoratio esset quo factus sit angeli tra-
 situs. sanguine eius postibus oblitis, ita panis ille est datio
 corporis Christi pro nobis, & mors immaculati agni ut ui-
 tam assequatur mundus, hoc est, memoria, quomodo da-
 tum sit corpus pro nobis, Idem enim fuerit dicere, Hoc est
 corpus meum quod pro uobis datur uel frangitur, & di-
 cere, Hoc est datio uel fractio corporis mei pro uobis, id
 est, monumentum dationis uel fractionis corporis mei pro
 uobis, uel annunciatio mortis dominice, ut Paulus expo- Panis cruci-
 nit. Quod si substantiue exponeremus, est, oportebat pa- fixus se-
 nem etiam cum Christo crucifigi & sepeliri & resurge- pultus et
 re. Siquidem durasset panis ille post cenam, id quod ueri quod cor-
 simile, remansisse quasdam reliquias, Etenim si substanti- pori com-
 ue corpus quod traditur esset panis ille, etiam panis esset petit ut
 corpus quod traditur, & quod corpori conueniret, etiam esse in coe-

DE VERBIS CAENAE DOMINI

quoq; cō panem conueniret, & si cui communicare possumus indiui-
ueniret. duam nostram substantiam, etiam indiuiduales qualitates
communicaremus.

Iam si præsens uoluit Christus adesse illo modo, quid sibi
uult nomen recordationis, quod ferè absentium est? num
passio abest, corpus autem adest, at pari contentione, dice-
remus in præsenti dari & frangi, quod scitis nō dici, sed
de uicina passione, ut de præsenti dictum. Igitur & adie-
ctiones ille apud Lucam & Paulum, & sequentia quæ
admonent uel exponunt. & figura quæ præcessit, docili-
satis monstrant, panem illum non à substantia uel conti-
nentia, sed significantia nomen corporis domini sortitū.

Neque caret ineptitudine & uanitate nugari, uerum
quidem esse, quod cōmēdetur passionis memoria, sed inte-
rim etiam panis est corpus, At post tanta inconuenientia
& absurda, & Christo de memoria passionis monenti,
tantum autem miraculū, solentio prætercunte, quis bo-
nus uir uon uidet maius rixari, quàm uerum discendi
studium?

De poculo Sed clarior adhuc in sequentiibus uerbis expositio est. Si-
lo domini militer & poculum postquam cenauit accepit dicēs. Hoc
poculum nouum testamentum in meo sanguine, qui pro
uobis effunditur. Non per omnia idem sacramentum est
Sanguis te corporis & sanguinis, non corpus sed sanguinem uocat
sacramētū, testamentum, ut uideant qui laicos à communione sangui-
nō autem nis per tyrannidem depellunt, quod eos quantum in ipsis
panis uo- est, à testamenti communione abarceant. Etenim lex, scē-
catur, dera, in sanguine sanciebat, ut Exodi decimo. Nam præ-
ter id quod sanguis agni, postes obliuit, etiam alia figura

DE VFRBIS CAENAE DOMINI

Origenes

cognouerimus, quomodo poculum uel calix sit nouum te-
 stamentum, habebimus etiam quomodo sit sanguis, & si
 intelligimus quomodo poculum est sanguis, non ignorabi-
 mus etiam quomodo panis sit corpus. Huc etiam facit, &
 huc oportebat oculos uertere, quod Paulus non est contē-
 tus semel dicere cum ceteris, Hoc facite in mei memoriā,
 sed quum de calice dixisset, repetendum duxit. Adeo mul-
 tum in memoria passionis situm est, ut Origenes super lo-
 uit dicat. Et si respicias ad illam commemorationem, de
 qua dominus sic dicit, Hoc facite in meam commemorati-
 onem, inuenies quod ista est commemoratio sola, quæ pro-
 pitium facit hominibus deum. Si ergo intentiū ecclesi-
 astica mysteria recorderis, in his quæ lex scribit futuræ
 ritatis imaginem inuenies præformatam. Vides quantum
 commemorationi & cui tribuatur? Neq; tunc dixit facite
 in memoriam passionis uel mortis, sed facite in mei memo-
 riam, ut adesse corpus crasso illo modo ne suspicaremur,
 & quum postremo repetiisset & summam rei membris
 inculcasset. Quotiescunq; comederitis panem & de po-
 culo hoc biberitis, mortem domini annunciate, donec, in-
 quit, ueniat, tanquam de absente mentionem facit. Sanè
 panem ac poculum nominare uoluit Paulus adhuc de ri-
 tu loquens, corpus autem & sanguinem appellandū cen-
 suit, culpam & reatum indigne utentiū iudicaturus mag-
 no iudicio, ita differens. Quisquis ederit panem hunc, aut
 biberit de poculo domini indigne reus erit corporis & sã-
 guinis domini. Quo docet in Christum redundare pecca-
 tum eius, qui indigne sacramenta contrectarit, uel sump-
 serit

IO. OECOLAMPADII. EXPOSITIO

serit, eò quòd multo grauius sit symbola nostræ religionis polluisse, quàm ea quibus patribus concredita beneficia celebrabantur, tametsi futura præsignarèt, quæ admodum & in Epistola ad Hebræos colligit dicens. Videte ne aspernemini eum qui loquitur. Nam si illi non effugerūt, Heb. 12. 9 qui auersabantur cum qui loquebatur in terra, multo magis nos si cum qui in cælis est, auersemur, loquebatur olim nondum in carne exaltatus in cælis Christus in terris per angelos, per prophetas, per sacramenta, & per scripturas, loquitur & nunc ad dexteram patris sedens, & in cælesti spiritualiq; populo regnans, per scripturas & sacramenta, sed longe maior nostra culpa, præsertim in hoc beneficio, quo sanguinis inestimabili precio nos redemptos agnoscimus. Si fermentatum habentes indigni erant pascha, ac obnoxij morti, quanto magis qui absq; azimis sinceritatis & ueritatis audent in dominica cæna Iscariotes præstare, ex populo exterminandi sunt? Etenim aspersi hysopo, & semel mundi sanguine, non iam cœu hi qui sub lege erant, uel umbram sectamur, uel sub metu agimus, sed efficacissima illius operatione sponte ac hilariter ad gratiarum actionem profilimus, nosq; & omnia nostra offerimus, imo nihil nostrum, præter peccata, confidentes, omnia cuius qui nos redemit esse prædicamus.

Qui agnum carnaliter tantum manducabant, seruiiles manebant, qui uero hume panem edunt, per ueritatē liberi euadunt, siquidem non indigni accedāt, & hoc præstent recipi, quod sacramento testantur. Profitentur se fideles & membra Christi, reliquum est, ne omnia uidentur.

DE VERBIS CAENAE DOMINI

Indigne mentiantur, sed uere fuit quod haberi uolunt, alioqui in
accédentes ipsum corpus & sanguinem Christi iniuria cadet. O gra
 ue, O terribile iudiciū eorum, qui mortem domini menti
 endo irrident, sacramentorum participes facti, peride ac
 raphanū esse uellent. Quid superest illis ad impietatem?
 profecto impius ille absq; deo uiuit, & totum regnū Dei
 leuiter tentatus, si posset semel subuerteret, qui cognita
 prophanat mysteria? Qui sciens se membrum Antichri
 sti, & uenditat se pro membro Christi, quomodo non mā
 ducabit sibi iudicium, qui adhæret scorto? qua fronte uir
 ginis filio se castissimis nuptijs iunctum perfide in tantis
 mysterijs uorat? Qui inuiscricors & pauperū est oppres
 sor ac deceptor, qua impudentia, ei qui exinanīuit se prop
 ter pauperum animas, usq; ad mortem crucis, uelut alter
 Iudas osculum porrigit? Quid tenebris cū lux? Quid Be
 lial cum Christo? Qui irridet misericordis domini summā
 charitatem, quomodo feret iudicantis claritatem? atque
 nunc non declamandum, sed excoandum magis, Igitur ad
 institutum redeo, & ne mea somnia somnia se uidear Am
 brosiij interpretationem referam.

Ambro. Etenim ille super Epistolā ad Corinthios, propē eadem
 ponit, dicens, Ostendit mysterium Eucharistiæ inter cenā
 dum celebratum, non cenam esse. Medicina enim spiritu
 alis est, quæ cum reuerentia degustata purificat sibi deuo
 tum. Memoria enim redemptionis nostræ est, ut redempto
 ris memores, maiora ab eo consequi mereamur. Vides qd
 medicinam spiritualem uocat? nempe memoriam redemptio
 nis, quæ cibi & poculi sacramentis à pijs renouantur. Et

IO. OECOLAMPADII EXPOSITIO.

limpidius super illud. Mortē domini annunciātes inquit,
 Quia enim morte domini liberati sumus, huius rei in edē
 do & potando, carnem & sanguinem, quæ pro nobis ob
 lata sunt, significamus. In quibus uerbis minutulus pun=
 ctus à recto sensu quosdam auertit, dum legūt in edendo
 & potando carnē & sanguinē significamus, quæ pro no
 bis oblata sunt. Quæ mēs si fuisset Ambrosij dicere debe
 bat, edendo carnē, & bibendo sanguinē, sed uult panem
 & uinū significare carnē & sanguinem, Et reliqua quo
 que apte persequitur. Nouum testamentum in his conse=
 quuti quod est noua lex, quæ obedientē sibi tradit cœlesti
 bus regnis. Nā & Moses accepto sanguine uituli in pate=
 ra aspersit filios Israël dicens. Hoc est testamentum, quod
 disposuit ad uos deus. Hoc figura fuit testamenti, quod do
 minus nouum appellauit, per prophetas, ut illud uetus sit
 quod Moses tradidit. Testamentum ergo sanguine consti
 tutum est, quia beneficij diuini testis est, in cuius typum,
 nos calicem mysticum sanguinis ad tuitionem corporis &
 animæ nostræ percipimus, quia sanguis domini, sangui=
 nem nostrum redemit, id est totum hominem saluum fe=
 cit, Caro enim saluatoris pro corpore, sanguis uero pro
 anima nostra effusus est, sicut figuratum à Mose, qui dicit
 caro pro corpore offertur, sanguis uero pro anima, ideoq;
 non manducandus sanguis. Attende lector, quid dicat. Be
 neficij ait, domini sanguis testis est, ubi quæso? in cruce. In
 cruce enim exaltatus trahit ad se omnia, in cruce exercē
 da fides est, sed qd agitur in mysterio? in eius typū nos ca
 licē mysticū percipimus? Audis hic typū & calicē mysticū.

Non

DE VERBIS CAENAE DOMI.

Chryso. Non multo aliter Chrysostomus super Mattheum de his diserit sic dicens. Sicut in uetere eodem hic modo, in beneficio reliquit, memoriam mysteriorum colligendo, & hinc hereticorum ora frenanda. Nam quando dicunt, Vnde patet immolatū Christum fuisse, & alia multa mysteria. Hec enim asserentes, ora ipsorum censuimus. Si enim mortuus Iesus non est, cuius symbolum ac signū hoc sacrificium est. Vides quantum ei studium fuerit, ut semper memoria teneamus, pro nobis ipsum mortuum fuisse. Nam quoniam Marcion Valentinus, Manichæus, eorūq; sequaces, negaturi erant hanc dispensationem in memoriam passionis, per hoc semper ita reducit mysterium, ut ne mo non insanus seduci possit. Ita per sacratissimam mensam istam ut saluat, & docet. Hoc est enim caput donorū omnium. Hec Chrysostomus. Nonne & hoc aperte est dicere, hoc sacrificium esse symbolum ac signum. Et in ipsa passione dominica summam salutis sitam, si debite ac fideliter recogitetur, id quod in sacrosancta cœna monemur. Eandemq; sententiam in priore ad Corinthios non recantat.

Hierony. Hieronymus quoq; eundem Euangelistam, non multo aliter explanauit dicens. Postquam mysticum pascha fuerat impletum, & agni carnes cum apostolis comederat, assummit panem qui confortat cor hominis, & ad uerum pasche transgreditur sacramentum, ut quomodo in prefiguratione eius Melchizedech, summi dei sacerdos, uinum & panem proferens fecerat, ipse quoq; ueritatem corporis & sanguinis representaret. Ita Hieronymus. . . Sed quid

IO. OECOLAMPADII EXPOSITIO.

quid est ueritatem corporis & sanguinis representare? paucis dixerim, est Marcionem, & id genus hereticorum confutare, ut clare detectum est per Tertullianum, quod ideo monuerim, ne suspicaris & Hieronymum uerum & reale corpus Christi, panem à Christo inditum sensisse. Veritas corporis & sanguinis à fidelibus omnibus asseritur, Sed in sacramento representatur & significatur.

Idem,

Et quid est, inquis, quod ad Hedibiam scribit in hæc uerba. Nos autem audiamus panem quem fregit dominus, deditq; discipulis, esse corpus domini saluatoris ipso dicente ad eos, accipite & comedite, hoc est corpus meum. Age expediamus & has tricas, quas alius forte omnino reijceret, nobis gratior fuerit studiofissimus pater, explanandum erat illud Matthæi, non bibam amodo de genimine uitæ, usq; in diem illum, quò bibam illud nouum in regno patris mei, Quia autem & nondum extincta erat $\chi\lambda\iota\alpha\sigma\omega\mu$ heresis que inde ansam sumebat fouendi errorem suum, quasi carnalibus delitijs fruentes per mille annos cū suis in hoc sæculo uicturi essent. Illos igitur hoc dicto refellit, quasi dicat. Quid somniant hic milliarij? Christus illis uerbis ad spiritualia uocauit, ipsi uero salarias canas & Epicureorum inuident felicitatem. Atqui ex sacramenti Christi, quæ tunc instituta sunt coniectare licet, quomodo ab illis ad sublimiora uocemur, & uoluptatibus carnis ualedicare debeamus etiam nunc, quanto minus in hoc mundo speranda erunt? Nos audiamus, inquit, panem à domino fractum, esse corpus domini? nimirum, quia nobis memoriam passionis eius inculcat, qua ad gratiarum actionem

Heresis

$\chi\lambda\iota\alpha\sigma\omega\mu$

actionem

DE VERBIS CAENAE DOMINI

actionem & nouitatem uitae assurgimus, cupientes iam non nobis, sed Christo uiuere, Hæc enim uoluit sequentia quæ à Hieronymo dicuntur, ut Milliarij dictum de genere uitis in sententiam suam trahere nequeant. Quod autem panem dicit esse corpus domini, quid refert? nonne & dominus ita loquutus est, & nos ita libenter loquimur modo interim sensum domini nõ amittamus, quæ probe custodit hic Hieronymus. Quid offendet Chiliaſtam, etiã si in pane concedat esse corpus domini? Hoc autem cũ perdet, si ab esu carnali ad spiritualẽ reuocaueris, hoc est, ad gratiarum actionem, & spiritualem uitã, & si audierit regnum dei non esse cibũ & potum, sed iustitiam & gaudium in spiritu sancto: & si obtruseris in iugulũ eius, accipiendum à Domino sursum in cænaculo magno, strato & mundato calicem noui testamenti, id quod fuerit, non p̄dere ab externis signis, sed ab his quæ per ea signantur sic non expectabis, quod Iudæus, uel quod etiam Iudæus refugeret. Itaq; quid ibi asserere uoluerit Hieronymus doctus est, quam ut de eo quicq; differere possint.

Regnum
Dei

Cyrrillus.

Similiter & Cyrrilli auctoritatem non temere refutauim, licet satis intricate loquatur, quasi piaculũ sit inuulgare mysteria plebi Christianæ, Inter cætera enim sic inquit. Oportebat fidei primũ radices in animo iacere, deinde illa querere, quæ homini querenda sũt. Iudæi uero antequã crederet, importuna querebãt, hac igitur de causa dominus quomodo id fieri possit, non enodauit, sed fide id querendũ hortatur, sic credentibus discipulis fragmenta panis dedit, dicens. Accipite & manducate, hoc est cor-

pus

IO. OECOLAM. EXPO.

pus meum, Calicē etiā similiter circumtulit, dicens, bibite
 ex hoc omnes, Hic est calix sanguinis mei, qui pro multis
 effundetur in remissionē peccatorū. Perfpicis, quia sine fē
 de quærētibus mysterij modū nequaquā explanauit, cre-
 dētibus autē etiā non quærentibus exposuit. Audiāt hæc
 qui ex arrogātia nondū Christi fidem suscipere uolūt. Nē
 si manducaueritis inquit, carnē filij hominis, & biberitis
 eius sanguinē, non habebitis uitā in uobis. Nō enim pos-
 sunt cum sanctificatione beatæ uitæ fieri participes,
 qui per mysticā benedictionē Iesum nō susceperūt. Huc
 usq; Cyrillus. Equidem nisi iam antea concessum esset,
 spiritualē carnis Christi manducationē absq; ceremoniali
 uiuificare, & in uita cōseruare totū hominē, & de spiri-
 tuali intelligendū esse caput Euangelij Ioannis sextū, non
 tām intellectui meo fiderem, quin uerba illa suffragari ad
 uersarijs suspicarer. At nunc purius opinor sensit Cyril-
 lus, nam & sermonem si quis intueatur diligentius, con-
 tra Iud. eos & incredulos inducit & foelciter. Quia eis
 incredibile uidetur, & stultum, quod caro Christi sit uiuifi-
 ficatrix, & super hac re multum contendunt, & quæ-
 runt quomodo hoc possit fieri, quum ibi, quomodo non
 habeat locū, ut & supra dictū est. Sacramentū enī est nō
 stris uiribus imperuestigabile, at in quē usum proferatur
 panis benedictus, & quomodo cōficiatur, qd; cōtineat
 uel significet scire, deus homini non inuidit. Præstruenda
 erit fides inquit. & hoc bene. Nisi enim quis omnipoten-
 tē deū ueracē & beneficēntissimū credat, quos pre cones,
 quos etiā angelos audinurus est, Nunquam persuadebitur

Que pri-
 mum cre-
 denda.

cxix. neuise

DE VERBIS CAENAE DOMINI

exinanuisse usque ad mortem se filium dei sumpta scrui-
 forma, numquam assentitur resurrectionem carnis Chri-
 sti esse, & mortuorum resurrectionem, sed hoc tantum
 probabit, quod stultissima suadebit ratio. Qui autem o-
 mnipotentem misericordiam semel agnouit & credidit,
 idoneus erit coelestium arcanorum discipulus, iam omnis
 disputatio in hoc incumbit, ut carnem Christi, unitam uer-
 bo uiuifico, credamus uiuificam, & credendo manduce-
 mus. Ille nodus in cena explicatus est discipulis etiam nõ
 querentibus quando in fragmentis panis, suum corpus es-
 se panem, hoc est cibum fidelium declarauit. Certum est,
 Christum in cena, salutem nostram, noluisse ceremonia-
 rio ritui astringere, sed docuisse eam, fide, in se crucifixum cõ-
 stare, ut magis spectetur, frangi et tradi pro nobis corpus
 uel pro nobis effundi sanguinem, quam quod in pane cor-
 pus, & in uino sanguis contineatur. Quid autem toto ca-
 pite probat Cyrillus, quam uiuificam esse carnem Christi
 id quod nemo Christianus negabit. Inditum autem cor-
 pus pani nondum ostendit, tamen si doceat, benedictione
 mysterij, ipsum dei filium suscipi, id quod admissum est,
 siquidem in fide exerceamur. Dicit autem ferè idem Cy-
 rillus, quæ & Hilarius, cuius uerba nunc recitauimus, ne-
 que opus est ut diu in illis moremur, nam si illi crassum quid
 docere nolissent, non sunt tanti, qui in hoc uerbo dei sua
 authoritate præiudicare possint, & quibus addicti esse co-
 gamur. Sed testatum erit eos pie sensisse, modo in aures
 audientium loquantur.

In summa

IO. OECOLAMPADII EXPOSITIO.

In summa ad quoscunque solidos diuerteris autho-
res, nullum non inuenies, corpus Christi exponere, et di-
cere esse sacramentū, uel sacram figurā corporis Christi, uel mysteriū quod idem. Et similiter inuenies sanguinem Christi exponi, calicem mysticum, uel mysterium, uel sacramentum sanguinis. Id quod multis imposuit, legentibus corpus Christi, & exponentibus, ac de suo ad dentibus, reale & substantiale corpus, præter morem omnium in sacris doctrinis exercitatorum, alioqui tetricis, & ualde succensentibus, si tropum demus.

Quid au-
thores
Christi
corpus
esse inter
pretetur.

Nullus sanè ignorare debebat, aliud esse sacramentum, et aliud rem sacramenti, differunt enim ut signum & id quod per signum signatur. Nam inter signum & sacramentum, hoc solum interest, quod illud quibusuis, hoc sacris tantum rebus adhibetur. Signa enim, ut Augustinus ad Marcellinū definiuit, quum ad res diuinas pertinent, sacramenta appellantur. Quod autem quidam, corpus Christi reale ut uocant, per se et sacramentū, et Sacramentum esse dicant, fieri potest, in sensu quodam uerū esse, neq; enim Christianus ferret, dicentē corpus illud è uirgine natum, nō esse uerum corpus Christi, neq; negaret illud corpus, esse sacramentum quoddam, multis incognitum, uel ut uocant, figuram gerere sui mystici corporis quod nos sumus. Verum si de sacramento panis loquamur, ut sit corpus & sacramentum simul, planè contra uerbi sacramenti rationem esset, & inepte exposuissent, quotquot hactenus tradiderūt adesse corpus

Sacramē-
tū et res
sacramē-
ti diuer-

Signa:
Augu-
stinus.

K Christi,

DE VERBIS CAENAE DOMINI

Christi, sacramentali modo, τυτικῶς uel μυσικῶς. Quotā
 men loquendi modo, probe & caute omnis ecclesia ut
 non erubuit, ne fortasse scandalum in uia poneretur cæ-
 cis, et obscuritas crassiores pessundaret, tametsi nec sic
 inoffensi manserimus.

Ineptissi Scio libellos quosdam obrudi lectori, classicorū do-
mi libri etorum nomine, quos uel proletarij succenserent sibi in-
doctissi = scriptos. Quales sunt sermones Cypriani de cardinali-
mis falso bus operibus Christi, cuius sententias aduersarij nostri,
asscripti. emunctæ scilicet naris uiri, tumide proferunt. Eiusdem
 farine sunt & sermones et liber de mysterijs, quos Am-
 brosius tribuunt, et constare potest tam ex phrasi, quam
 ex alijs eorundem scriptis, præstantes illos uiros aliter
 sensisse. Ambrosium enim testem nostrum multis in lo-

Petrus cis habemus, nec repugnat Cyprianus. Verum quoniam
Lomabr tam arrident gnomologo sermones, qui authorem men-
dius. tiuntur Ambrosiū. Non expendit, quod consutitij sunt,
 et caput illud ulamum de mysterijs, à quodam adiectum
 uideatur. Vnde postea locupletati sermones de sacramē-
 tis. Vide ipse lector, et adhibito iudicio pronuncia, num
 uerū dixerim, siquidem iudicare potes. Ex his citat sen-
 tentias sequentes, sacramentū istud quod accipis, Chri-
 sti sermone conficitur. Si tantum ualuit sermo Helie, ut
 ignem de cælo deponeret, non ualebit sermo Christi, ut
 mutet species elementorum? Et postea, quid hic queris
 nature ordinem in Christi corpore, quum præter natu-
 ram sit ipse partus ex uirgine? Et iterum. Sermo Christi
 qui

IO. OECOLAMPADII EXPOSITIO:

qui potuit ex nihilo facere, quod non erat, non potest ea
 quæ sunt, in id mutare quod erat? Quis de potentia dei
 disputat, mentite Ambrosi? non queritur quid possit, sed
 quid fecerit? At nihil facilius Christo, quam ordinare cre
 aturus illas esse monumenta tantarum rerum, ad quæ si
 gnificanda nata uidentur, nullo hic miraculo opus, sed
 ordinatione res efficitur. Vnde bene dictum est, si recte
 intelligatur. Ipse clamat dominus Ihesus, hoc est corpus
 meum. Ante benedictionem uerborum cœlestium alia spe
 cies nominatur, post consecrationem corpus Christi si
 gnificatur. Noluissim sanè clariorem expositionem, quàm
 consecrando significari corpus. Verum auctor sibi non
 constat, nunc hæc nunc illa congerens, nunc spirituale
 manducationem & spirituale corpus faciens. Possemus
 quædam ex eo libro pro nostra sententiâ referre, sed quæ
 dissimilis sit Ambrosio, et hincinde subsultet, relinquen
 dus erit in totum.

Ceterum quæ Gratianus ex Eusebio Eniffeno & Pro
 spero citat, nec ipsa turbabunt interim, donec origina
 lia exhibita fuerint, quum non sit clam illum multa per
 peram, multa decurtatius, multa impurius suo uolumini
 immiscuisse, absque intellectu & iudicio. Periculum se
 ci, quid sit credere cuius doctorum dicta pro sua libidi
 ne proferenti. Magistri & gnomologi nostri & ipsi ani
 malia fuere, parum ruminantia, omniaq; deglubetia, mo
 do à Rhomani Pontificis sententiâ non recedant, & ut
 K ij uerissima

Gratia =
 nus qui et
 mona =
 chus, ac
 Magistri
 nostri, ac
 animalia
 parum ru=
 minantia.

DE VERBIS CAENAE DOMINI

uerissima me loqui uideas, unum ex distinctione illa. 10.
in qua insania nos arguit, deprehendimus, nam quo de-
bebat totum nodum expedire, se implicauit maxime.

Augu-
stinus. Dicitum Augustini apud Prosperum dicentem, car-
Caro sa-
cramētū
carnis. nem Christi esse sacramentum carnis Christi, explana-
re, & ita uno uerbo argumēta nostra omnia eludere uo-
lens, exponit carnem Christi inuisibilem, sacramentum
esse carnis eius uisibilis, inuisibile semper uocando,
quod ipse somniat corpus Christi inuisibiliter & reali-
ter in panis accidentibus latere contendens, intollerabi-
li in re tāta crassitate, paulominus absurda, quā quod Iu-
dæi suspicabantur dentibus carnem uorandam. Iterum
ingemiscere cogor periculosam & infelicem uel docte
scribentium conditionem, quandoquidem in diuersum
rapiuntur sensum, etiā quæ dilucide sunt scripta. Quan-
tum mihi notus est Augustinus, nunquam suspicatus est,
quod imponit illi magister. Dignus erat beatus pater fi-
delioribus interpretibus & patronis. Age inde catholi-
cam eius uindicemus sententiam, unde impetita est, &
ἀμφιβολία sermonis non ita obscuram, ab omni obscu-
ritate eruamus.

Augu-
stinus. Augustinus in epistola ad Bonifacium. Sacramentū,
inquit, corporis Christi, corpus Christi est. Ambiguus
sermo est, non legenti præcedentia & sequentia, clarus
uero illa non negligenti. Magister colligit ex dictis uer-
bis, sacramentum esse, ipsum reale corpus, quum debue-
rit ecōuerso accipere, corpus Christi dici, quod est cor-
poris

IO. OECOLAMP ADII EXPOSITIO:

poris signum uel sacramentum. Et quod ita se res habeat, inde cognoscitur. Rogarat Bonifacius, quomodo patres Augustini-
 rentes, qui de pueris suis baptisandis incerti sunt, nec si gustini-
 denter dicere audēt, quod sint futuri casti, uel non fures,
 audent autem dicere illorum nomine se credere & re-
 nunciare, & similia, Illi respondet Augustinus in hunc Augu-
 modum. Sepe ita loquimur, ut pascha propinquāte, cra-
 stinam uel perendinam domini passionem, cum ille ante
 tam multos annos passus sit, nec omnino nisi semel illa
 passio facta sit, nempe ipso die dominico dicimus. Hodie
 dominus resurrexit, quū ex quo surrexit, tot anni trans-
 ierunt. Quir nemo tam ineptus est, ut uos ita loquentes
 arguat esse mentitos, nisi quia istos dies, secundum illo-
 rum quibus hæc gesta sunt similitudinem nuncupamus,
 ut dicatur ipse dies, qui non est ipse, sed reuolutione tem-
 porum similis eius, & dicatur illo die fieri propter sa-
 cramenti celebrationem, quod non illo die, sed iam olim
 factū est. Nonne semel immolatus est Christus in seipso,
 & tamē in sacramēto non solum per annuas pasche so-
 lennitates, sed omni die pro populis immolatur? nec uti-
 que mentitur, qui interrogatus responderit cum immo-
 lari. Si enim sacramenta quandam similitudinem earum
 rerū, quarum sunt sacramenta non haberent, omnino
 rū sūt sa-
 sacramēta non essent. Ex hac autem similitudine plerun-
 que etiam ipsarum rerum nomina accipiunt. Sicut ergo
 secundum quendam modū sacramentū corporis Chri-
 earū sor-
 sti, corpus Christi est, & sacramentum sanguinis Chri-
 tiuntur.

DE VERBIS CAENAE DOMINI

sti, sanguis Christi est, ita sacramentū fidei, fides est. Nihil est autem aliud credere, quā fidem habere. Ac per hoc quum respondetur paruulum credere, qui fidei non habet affectum, respōdetur fidem habere propter fidei sacramentum, & conuertere se ad deum, propter conuersionis sacramentum, quia & ipsa responsio pertinet ad celebrationē sacramenti. Sicut de ipso Baptismo Apostolus. Consepulti inquit, sumus Christo per baptismum in mortem, non ait sepulturam significauimus, sed prorsus ait, consepulti sumus. Sacramentum ergo tantę rei, non nisi eiusdem rei uocabulo nūcupauit. Nihil debebat dilucidius his Augustini uerbis fuisse, sed nondum satisficit hebetibus ingenijs, igitur iterum expēdamus ea, nihil interim de baptismo paruulorū contrauertentes, sed similitudinem examinantes, utrō propēdeat. Fatetur Augustinus, in cogitatōe paruuli forte deesse fidem, hoc obserua & nihilominus, si patrinus, illius nomine dicit se credere. Vere loquitur, eò quod etiam responsio illa sacramentum est, & significat fidem quā baptisandus habet uel habiturus est, & propterea quāuis non sit fides, quia tamen sacramentum dici potest fidei, fides quoque dicitur. Simile item est de pascha & sacrificio, deniq; et de sacramento corporis Christi, quod suo modo, nempe propter similitudinem & figuram dicitur corpus Christi, & non ut sit ipsum met corpus. Nam si Augustinus adesse diceret corpus Christi, non afferret apposite similitudinem ad fidem, quę non est in puero. Omnis autē

comparatio

IO. OECOLAMPADII EXPOSITIO.

cōparatio in parte assumēda est, qua ad comparationē assumitur. Nūc autē quia agitur quomodo sacramētū si dei possit fides uocari, si desit fides, deducitur eò res, ut frequēter, sicut & Christus ipse fecit, uocemus honestissimo nomine corpus, quod sacramētū corporis eius, etiam dum in cœlo corpus.

Axioma.

Ceterū argutiolæ quibus euadere nituntur, magistri, ut ipsos nihil uiuant, ita causam nostram non reddunt deteriorē. Quicquid à sanctis dicitur, ueri corporis Christi locū esse cœlū, ubi sit corporaliter, diluūt unico dicto dicētes in sacramēto inuisibiliter adesse corpus, inuisibiliterq; māducari. Dicit autem Augustinus in Psal. 93. Sacramentum aliquod uobis commendauī, spiritualiter in tellectum uiuificabit uos, & si neceße sit illud uisibiliter celebrari, oportet tamē inuisibiliter intelligi. His uerbis autumant ubiq; congruere, ita de corpore loquendum, quod assit quidem, tametsi inuisibiliter, & se gloriose iactant abunde respondiße omnium obiectionibus. Verū uerba illa Augustini nihil tale uolunt. Primū enim pertinent ad sextū caput Ioannis, ubi non de ceremonijs, sed spirituali manducatione fit mentio, debebatq; esse canon generalis in hac controuersia, sensus autem uerborum beati patris is est. Docui uos, inquit Christus, rem arcanam, & quæ uere mysterium ac sacramētū dici mereatur, nempe, quomodo edatis carnem meā, quam manducat, quisquis diuinam & sibi salutarē nouit ac adorat. Quod si spiritualiter hoc cognoueritis, et fide amplectamini, uiuificabit, ac uitā eternā uobis cōferet.

Augu-
stinus.

DE VERBIS CAENAE DOMINI

Porrò necessariū quidem ut caro crucifigeretur, id quod multi uisuri, sed beati ij, tantū qui fide agnitori carnem illam pro mundi uita dari. Quid enim his uerbis uerget, ut in pane corpus reale asseramus? Etenim ad fidem exhortantur, non ad superstitionem occasionem dant.

Panis
corpore
prægnās

Quomodo igitur hinc colligitur, inuisibili & uero corpore panem pregnantem, ut sic dicam? Profecto Euangelistarum narratio non hoc habet, imò præcedentia sequentiaq; nihil tale cogitare permittūt, ut commonstrauimus. Nunc ad alia manifestiora scripturae loca pergamus, & quomodo illa ad ueritatis agnitionem inducāt, & tropum nobis commendent cognoscamus.

Caro nō
prodest
quicquā.

Ante omnia ne tam crassum quiddam de cena dominica sentiamus, uerbum domini, spiritus uiuificat, caro nihil prodest, tanquam angelus igneo gladio armatus obfistit. Etenim breui illo dicto nō minus à carnali manducatione abducimur, quam Nicodemus, ne carnalē regenerationem animo suo conciperet, quum dicretur ei, quod ex carne est, caro est. Et sicut insulsū foret, si quis pro Nicodemo arguaret, carnem senis uisibili modo in uterum ingredi, denuoq; nasci, non assenserim, sed potentia dei eam inuisibiliter introire, et renasci forte nihil prohibet. Quis illum non rideret? in genere enim cauetur, ne quid tale sentiamus, dum dicitur, quod ex carne est, caro est. Quod si carnem Christi uelatum & inuisibilem epulaturis appones, nondum Christi regnū ac beneficium probe agnouisti. Si carnis præsentia ad inflammandum

IO. OECOLAMPADII EXPOSITIO.

mandum amorem tantopere pertinere, quæ benignitas est Christi, non se magis conspicuum, quam absconditè offerre, eo quòd uisa creditis magis mouent nostram in firmitatem. Verum, quem non ad amorem rapit, sedentis ad dextram patris gloria, quod efficiet uix credibilis in pane humilitas? quid inquam afficiat humilitas illa, quæ antea non emolliuit ignominiosa & amara innocentissimi crucifixi mors? Satis manifeste docuisset Christus *σὰρξ καὶ οὐκ ἰσχυρὸν*, hoc est, carnis manducationem, nihil ad fidem facere, siquidē recipere uoluisset. Esto autē carnalem prudentiam & quod humanum est, caro significet. Annon hoc uere carnalem sapit prudentiam, carnē edere, & carnem Christi, nam licet id inuisibiliter & absque dentium molestia fieri dicas, neque sic tamen carnalem effugies sensum. Iam tota disputatio Capernaitarum de carnis esu erat, & poterat etiam Christus dicere. Caro uisibiliter māducata nihil prodest, inuisibiliter autem proderit. Sed quod scire expediebat, ingenue confessus est, caro nihil prodest, & quum antea dixisset carnem uerum cibum, & carnem pro mundi uita dandā, nunc non quasi recantans, sed discipulos præmonēs, caro inquit nihil prodest. Caro illa diuina et uiuificatrix, per quam credentibus uita cōtingit, eadem nequaquam corporeæ manducationi seruiet, & si à corpore manducaretur uel absorberetur, nihil prodesset, neque enim in hunc usum à deo ordinata est, sed ut mirabili modo, nempe morte credentes, mortuos resuscitet, et uiuos in

σὰρξ καὶ οὐκ ἰσχυρὸν
ἢ ἄν nihil
ad fidem
facit.

Confutatio
frigidarū solutionū.
Capernaite.

Ad quid
caro
Christi.

uita

DE VERBIS CAENAE DOMINI

uita conferuet.

Neque haec noua, aut uiolenta fuerit, expositio. Nam Augustinus, cum aliàs, tum in praedicto Psalmo aperte dicit de sua carne loquutum, quum diceret. Caro nihil prodest. Neque opus fuerit, ut pluribus agatur, quando

Zuing= lius.

Fides cor= porca nõ eget man= ducatiõc.

quidem editis libellis, Huldricus Zuinglius Tigurinae ecclesiae antistes, dilectus frater noster in domino, ex hoc & alijs dictis neruose conuincat, pasci nos fide in corpore Christi pro nobis in cruce passum, non sub pane illo uisibili, inuisibiliter, ut uulgus sentit, manducatum, fidemque probat nihil egere corporca manducatiõc. Nam si Christum edimus. i. si Christo fidimus, nõ amplius esuriemus neque sitiemus. Nihil ergo eiusmodi requirit fides seipsa contenta, ita amicus rescripsit.

Sudent nunc aduersarij, & multa coaggerantes uano labore extenuent, quod ueritas dicit. Nã ita decoquit & hoc quod dicitur. Quod ex carne est, caro est. Age, si placet, torqueant et illud, non quod intrat in os, coinquinat, & propterea etiam non sanctificat, sicut & Hieremias dicit. Nunquid carnes sanctae auferent à te malicias tuas, in quibus gloriata es? Quod intrat in os, inquit dominus, in secessum mittitur. Quid dicimus? Corpus ne Christi quod fideles sanctificat, in os ingreditur? non est sanctificatio nostra, à simbolo uel carne ingrediente in os, sed à spiritu Christi, qui mentem sibi purificat. Quid ad nos dicent illi? quae ad confusionem pertinent Pharisaeorum existimantium illotis manibus edere coinquina

Hieremias.

Intrās os in secessu mittitur.

ri, non

IO. OECOLAMPADII EXPOSITIO:

ri, non loquitur Christus de cibo qui animam usgetet. Nihilne ad uos? boni uiri, quibus etiam omnis adimitur responsio. Dicere enim uult Christus. Quod intrat in os, nec nocere nec coinquinare animam, & consequenter, nec alere, nec sanctificare, hoc est, nullum carnalem uel externum cibum, animæ uel prodesse uel obesse. Igitur iam non erit cibus, qualè à uobis dari dicitis. Aut respondete, quo tū se corpus Christi in pane recipiat? nunquid statim in ipso limine palati euanescit? & in stomachum non descendit, non habebit ergo magis rationem panis quàm lapidis. Etenim uerius panis est, dum pascit, quàm dum manibus tractatur. A pascendo enim nomen habere uidetur, non a proponendo, Quod si in labijs auolat, quas delicias præstabit? Denique si mox in animam inuolare contenditis, hoc de corpore perinde est dicere, ac si in $\nu\pi\lambda\alpha\varsigma$ & non locum migret, ut dictum est. Sed ut demus animam corpori locum dare, uel testabimini antea animam nõ habuisse inhabitatorẽ CHRISTVM, & propterea impuram & abominabilẽ, unde reliquũ, quod iudicium manducetis omnes, rci corporis & sanguinis CHRISTI. Vel affirmabitis presentem in petoribus, & consecraneum erit CHRISTVM ad seipsum accedere, & quomodo hoc congrueret? Sanè si diceretis augmentum gratiæ, fidei exercitamento conferri, ut crescatis in agnitionem CHRISTI, non re repugnarem. Virtutem enim & benedictionem dari pijs nunquam negabitur. At iam nõ hoc solum asseritis,

Nullus
externus
cibus ani
mæ uel
prodest
uel obest.
Rationes
Scythi =
cos per =
stringen
tes Ca =
pernai =
tas.

sed

DE VERBIS CAENAE DOMINI.

sed corpus carnaliter edi contenditis, quum nemo igno-
rare debeat, quo cibo pascatur anima, ueritate uidelicet
ac fide in uerbo, imò deus ipse et uita ac cibus est animæ,
qui pascit, & pascens non absumitur. Vos si aliter intel-
ligitis, mirabiles sunt illæ animæ uestræ carniuoræ. At
non conturbat opinor, ante manducationem uerum car-
nis præsentiam fateri, in manducatione uero omnia spiri-
tualiter agi, qualem cænam Tantalus, nec inferi inuident.

Valida Obsistat autem et hoc quod dicit dominus Matth. 24.
rato de Si quis dixerit uobis, ecce hic Christus, uel illic est, nolite
nō q̄rēda credere, surgēt enim pseudo Christi & pseudo prophe-
hic cor = tæ, & dabunt signa magna & prodigia, ita ut in erro-
porali rem mittantur, si fieri potest, etiam electi. Ecce prædixi
præsen = uobis. Si ergo dixerint uobis, ecce in deserto est, nolite
tia Chri exire, ecce in penetralibus, nolite credere, sicut enim ful-
st . gur exit ab oriente, et apparet usq; in occidentē, ita erit
aduentus filij hominis. Irrident fortasse quidam, & mi-
rantur qui hoc dicto moueamur, quod de uestium, secta-
rum, titulorum, temporum, locorū, personarum, et ope-
rum, obseruatione sonet, eò quod non in illis, sed in ira
nos sit regnum dei. Facient olim ridendi finem, & ò uti-
nam ne tardius, quam uolent. Sanè & nos neque ignora-
mus, neque negamus, regnum hypocritarū, non esse re-
gnum ueritatis, neque uerum dei cultum loco addictum.
Scimus dominū fideliter suos præmonuisse à pseudo pro-
phetis, quorū alij populum in solitudinem ducturi erāt,
quidam in ipsis ciuitatibus ad seātionem instigabant, ut

author

IO. OECOLAMPADII EXPOSITIO.

author Iosephus libro antiquitatum. 20. Attamen mani Iosephus
 feste hic discimus, non expectandam corporalem prae-
 sentiam usque in diem illum, neque plures quam duos ad-
 uentus Christi in carne secundum scripturas nouimus.
 Nihil uidetur illis dictum, sicut fulgur ab oriente usq; in Fulgur-
 occidentem, ita erat aduentus filij hominis? Quo docet
 aduentum suū posthac non fore in humilitate sicut tunc,
 nec obscurum, sed manifestum, ita ut toti orbi pateat.
 At quum celebretur aduentus in panē, qui postea in pe Aduētus
 netrilibus colitur, aliquid nimirum fit, quod cum dictis in panē.
 illis pugnat.

Neque non & similes loci, qui Christum sedentem in
 caelis ad dextram patris testantur, firmiores sunt, quam
 ut conuelli queant, neque opus fuerit annumerare, quan-
 doquidem articulus est fidei, sedere Christum ad dextrā
 patris. Colligat cui animus est, quae dicantur Marci. 16.
 Matthaei. 26. Lucae. 24. Ioannis. 17. et. 13. et. 16. Actuum. 1.
 & 7. ad Rho. 8. ad Ephe. 1. & 2. Chorin. 6. ad Heb. 8. et
 9. & 10. & 12. & 1. ad Theß. 4. prima Petri. 2. Et inueni
 et Christum relinquere mundum, ire ad patrem, ascen-
 disse in caelos, confidentem ad dextram in thronis maie-
 statis in caelestibus super omnem potestatem, dominium
 & uirtutē, ut appareat in conspectu dei pro nobis, uen-
 turumq; sicut uisus est abire, ad iudicandū uiuos ac mor-
 tuos, uerum omnia deglubunt ij, & tropum familiarē
 scripturae ferre nequeunt.

Nos sane urgemur fateri uerum corpus domini non
 esse

DE VERBIS CAENAE DOMINI.

Corpus Christi uerū non esse super terram.
Augustinus. esse super terrā, nā hoc esset ueritatē corporis auferre. Apud acutos autem homines illos nulla consequētia prohibet, idem corpus uarijs in locis corporaliter. Et mirū est, quum id Augustinus ad Dardanum nō profenscrit, quum id ferē ex proposito tractaret, & dicit ibi. Cauendum est ne ita diuinitatē astruamus hominis, ut ueritatē auferamus corporis. Non est autem consequēs, ut quod in deo est, ita sit ubiq; ut deus, nam & de nobis ueracissima scriptura dicit, quod in illo uiuimus, mouemur & sumus, nec tamē sicut ille ubiq; sumus, sed aliter homo ille in deo, quoniā aliter & deus ille in homine proprio quodam, & singulari modo, una enim persona deus & homo est, & utrunq; est unus Christus Ihesus, ubique per id quod deus est, in cælo autem per id quod homo. Et in corpore Epistole. Spatia locorum tolle corporibus, & nusquam erunt, & quia nusquam erunt, nec erunt, tolle ipsa corpora, qualitatibus corporū, non erit ubi sint. Et ideo nō alibi quam in cælo, corpore fatemur Christū.

Hominē esse non posse in diuersis locis.

Neq; repudiarim quod alius amicus & minister uerbi ad me scripsit in hunc modum. Impossibile esse hominem in diuersis locis simul esse, quādo creatoris non creaturæ sit ubique esse, omniq; implere, uide ut inconueniens sequeretur, dei est esse ubiq;, creatura si ubiq; esset, deus esset, essetq; iam deus aliquis, qui olim nō fuisset, deus ergo cœpisset in tempore, dicunt deū omnia posse, facteur, at hoc posse, ut gloriam suam alteri tribuat, quæ soli dei est, eo constanter inficias. Iam humanitas Christi

IO. OECOLAMPADII EXPOSITIO.

totā, quid aliud quam creatura est, quæ aliquando non fuit, Christus ut deus in sinu patris semper fuit, ut homo non item. Ita referebat amicus, neque multum ab Augustini abest sententia, etiam si uerbis distet. Sed non dicent opinor, aduersarij, idem corpus posse ubique esse, et implere omnia. Apparet tamē, si demus, posse esse simul in diuersis locis, quod sequatur etiam posse esse in omnibus locis, nihil enim obstaculi maioris erit, in diuersis locis, uel in omnibus locis esse, nisi quod hoc gloriæ dei sit, illud autem deus, salua gloria sua, communicare poterit alteri, siquidem nihil est quod repugnet, uerū de hac re satisfaciāt ille. Certum est, si deus communicet tale quippiam creaturæ citra iacturam suæ gloriæ communicaret. Atqui hoc ueritati corporum, ut à deo sunt condita derogaret, siue de continētibus siue contētis loquamur, suis enim corpora quæque circumscriptionibus finiuntur. Spirituum longe alia ratio est, qui loco non opus habent, et ante conditum mundum deum laudarunt, ut habet ueterum Theologorum opinio. Nobis hoc sat fuerit cuiuisse, Christum corpore in cælo, & non in sacramento residere. Per sacramenta autem admonere, excitare, consolari, & ferè omnia facere, quæ per uerbum, siquidem cognita fuerint.

Denique sicut in sacris operationibus, sacerdotē audimus dicentem nobis, sursum corda, ita & Paulum audiamus sine intermissione clamantem. Si surrexistis
cum

IO. OECOLAMPADII EXPOSITIO.

Coloss. 3. cum Christo, quæ sursum querite, ubi Christus ad dexteram dei sedens. Quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram. Imò in Paulo Christum ipsum ad se à terrenis curis ac sollicitudinibus auocantem audiamus. In cœlo enim noster municipatus, & nostra Hierusalem est, siquidem uere Christo nomē dedimus. Abstineamus itaque tanquam peregrini, non solum à carnalibus desiderijs & concupiscentijs, quæ militant aduersus animam nostram, sed etiam moriamur elementis mundi, et quantum permittit huius incolatus erumnosi necessitas, angelica frui beatitudine enitamur. Quid querimus uanitatem? quid sectamur noxia? sursum dominus est, ubi thesaurus noster, ibi sit & cor nostrum, illuc precū & gratiarum actionū nostrarū dirigantur suffitus & incensæ.

Ad magna enim & ualde magna hortatur nos Paulus, in sublimi illa ad Colossenses epistola. Neque hoc solum agit, ne in cibo & potu & parte diei festi, ac circūcisione Iudeos imitemur, quod facile, sed & elementis mundi mortuos uult, ut caput ipsum CHRISTVM tencamus, adepti agnitionem mysterij dei & patris & CHRISTI, in quo sunt omnes thesauri sapientiæ ac scientiæ recōditi, propter quem omnia pro stercoreibus reputemus. Multi sunt pseudo prophete, qui tanquā latrones, nobis thesaurum hunc auferre querunt, quorū quatuor genera ibi percensuerat. Sunt enim Sirenes & Ethnici Poete quidam, qui ad delicias sæculi & fugam crucis, blandiloquentia sua allicere querunt.

Sunt

DE VERBIS CAENAE DOMINI.

Sunt & philosophi qui inani sapientia tandem negari-
 dum faciunt, adeo multum hominibus, & parum uel
 si multa inepte deo tribuunt. Insidiatur & Iudaei, freti non
 ratione, sed Mose & legis litera, qua nos humilient. De-
 niq; pernitiosissimi omnium sunt qui & nomine Christi
 abutuntur, & cum humiliatione corporis ad adoratione
 non carnis, sed angelorum, & ad spem in sacramentis
 externis, magis quam in his, que per illa signantur, non
 minimum remoramentum, quo minus in coelos subuole-
 mus ad Christum ipsum, uocant, ut in aque tinctione &
 carnis manducatione. Omnibus illis doctoribus relictis,
 magistrum in coelis ad se uocantem audiamus; non quod
 cibo, diuitijs, philosophia, magistratu, abstinentia, sacra-
 mentis nemo bene possit uti, sed quod presentibus omni-
 bus, etiam in usu ipso penetrandum sit ad Christum, cu-
 ius in caelis, non in mensis, quas altaria uocamus, sed ile.
 Tam ardua prescribit Paulus. Nam sicut ibi dixerat de
 nostra circumcisione, que fit sine manibus, quando exu-
 tos corpus peccatorum carnis per circumcisionem Chri-
 sti, consepultosq; simul cu illo per baptismu, ad spiritua-
 lem baptismum exhortatur, ita proculdubio alio pane ex-
 tra sacramentalem illum nos uult uesci, pabulaq; in loco
 celestis pascuae inter angelos requirere.

Symbola quidem illa suo honore digna sunt, & no-
 stro usui, ad utilitatem proximi, qui nostro gratias agen-
 tium exemplo glorificat patrem in caelis, seruiant, at qui
 ut illis tam sublime quiddam insitum credimus, neutiqua
 habet scriptura, sed uult nos relinquere non solum ter-

Philoso-
 phi.
 Iudaei.

In humili-
 tate cor-
 poris ue-
 nientes.

DE VERBIS CAENAE DOMI.

Quæ sup̄ restria, quæ ἄνω uocantur, sed etiam τὰ ἄνω ea quæ
 terrā re= super terram. Corpus Christi si in sacramento foret, ter=
 linquēda restre quidem non esset, esset autem super terram, quod
 non iubetur, uel queri uel curari, eò quod super terram.

Si Chri= Quod si super terram Christus, iam non erit sacerdos, at
 stus in ter qui in cælis sanctorum est administrator ac ueri taberna
 ra esset culi, quod fixit Deus & non homo, quo ingressus unā pro
 non esset peccatis oblata uictima, nihil à terris ut patrem placet, de
 sacerdos. nuo offert, illuc animis & cogitationibus nostris recurrē
 dū, illinc nobis copiosa dona quæ promisit, largiter con
 feret liberalissimus Christus, atque omnia foelicius, quàm
 si eū super terram quereremus, etiam si uisibilis foret.

Nam si Apostoli quandiu super terram agebant, non
 Corpora erant capaces sublimioris doctrinæ, sed uirtutem spiritus
 lē Christi sancti, postquam in coelos ascendit, acceperunt, quid nos
 præsetiā speramus quandiu à carne pendemus, & non illuc cum
 subtractā gratiarum actione tendimus, ubi preces exaudiri, & un=
 oportuit de spiritum sanctum cum donis suis emitti speramus?

ut sãctus Breui alium fructum Eucharistiæ germinare uidere=
 ueniret mus, si animis magis in coelū fixis transferremur, quàm
 spiritus. si puerilibus opinionibus addicti, non tam ea quæ Christi
 Io. 10. sunt, quàm nostra somnia sectaremur, hypocritas pro
 Qui olim adoratoribus pijs agentes. Non est timendum ne minuatur
 existima= pictas, imò decreset impietas. Non pauci hodie sunt, qui
 rūt Chri= olim existimantes corporaliter Christi corpus in pane, quā
 stū in pa uis corpore impudico essent, & manibus ad rapinam &
 ne quales & dona assuctis, mente inuida, ad altaria currere non e=
 tūc erant rubuerūt, tam nihil ad mouēdos animos ualet mēdaciū, at

IO. OECOLAMPADII. EXPOSITIO

nunc ueritate cognita, malunt laborare manibus, ferre op & qua=
 probrium, egere & exulare, quàm mala conscientia, in les nunc.
 tantum sacramentum peccare, & ita rei corporis & san
 guinis fieri. Fœlices illi quandoquidem è cœlo Christum
 audiunt loquentem. Non quæritur inter Christianos quan
 ta multitudo sit, sed quantus piorum prouentus, multos Fructus
 quidem hæcenus uidimus astare aris, & multas audire missarum
 missas, sed quo fructu? non desistebant ab adulterijs, non
 ab usuris, non à crudelitate in pauperes, sed pensum su
 um absoluisse putabant, si ad horulam templis interfuis=
 sent, nec mirum cum ecclesiastica disciplina, pœnitus in=
 tercederet, nemine à sacris prophanos discernente, ut diu=
 dicaretur Corpus domini. Magna cura num absoluisset
 sacerdos, longe miror quomodo emendaretur uita. Exter
 nus cultus, regius & acuratus. Internus admodum negle
 ctus, Hodie autem deo laus, impietati deædit, pietati uero
 accrescit. Nam multos scio, qui iuxta hominum man=
 data, non libero & alacri spiru, sed laera conscientia, Fructus
 & absq; certa fiducia, semel in anno communicabant. cene do=
 Quos nunc est uidere singulis dominicis cum lachrimis minu seciè
 & animi suauitate, gratias agere, fraternumq; erga reli dū uerbū
 quum corpus Christi, animum & polliceri & exhibere. obserua=
 Esto autem interim nonnihil intermittatur ceremonia=
 rum, quæ ad nihil utiles erant, in hoc tamen ex his, qui
 bus deus uere colitur, ubi uerbum domini prædicatur in=
 adulteratum, certum est, nihil desiderari. Neque ex hac
 expositione uerborum domini periculum animabus sub=
 oriri, id quod causantur illi.

DE VERBIS CAENAE DOMINI

Verum si aduſterina expositione multa animarum
 Figmentis lucrari milia poſſemus. Cauendum tamen ab ea, uti deo
 & menda ingrata, qui non eſt ita ridiculus, ut figmentis & menda
 cijs ad cijs ad prædicationem gloriæ ſuæ, uel uti nos uelit, uel o
 prædicati pus habeat, Veritas enim deus eſt, & eos, qui ſe in ueri
 onem glo tate amant, ſeruat, fouet, ac custodit, eos autem, qui ue
 riæ dei nõ ritatem in iniuſtitia detinent, tradit in ſenſum, quem me
 utendum rentur, reprobum, ut opus manuum ſuarum adorēt, at
 que à principe tenebrarum exæcati in miſeram tyran
 nidis concupiſcentiæ ſeruitutem redigantur.

Demonſtratum eſt nullum miraculum in pane myſti
 co eſſe, ſupra hominis captum, & quum ſermo ille, hoc
 eſt corpus, abſque tropo conſtare non poſſit, ut multa ef
 fugiamus, quæ obſtant, nempe, ne germanum ſcripturæ
 ſenſum minus, ſerucimus, & ne cõtra ipſiſſimum ſpiritũ
 ac gloriã dei pugnemus, recte & ſacramentũ nomine
 rei, quam ſignificat, traditum aſſerimus. Vnde non tenu
 ibus moti cauſis, nec patrum deſtituti ſententijs, à uulgi
 ſententia diſcedimus, ſed ea profitemur ac amplexamur
 quæ debemus ac iuſta ſunt, quæ ſcriptura ſpiritus ſan
 cti docet, quæq; animabus ſalutaria, & ad Gloriã
 pertinent Chriſti noſtri, ueri animarum ange
 lorumq; panis, qui nos ſua nunc fide
 & olim gloria paſcat ſemper.

A M E N,